

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRÁNAK
KÖZLÖNYE

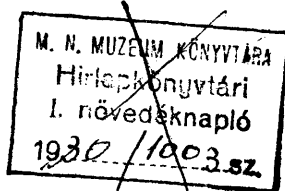
Dr. LUKINICH IMRE

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL SZERKESZTI

Dr. RÉDEY TIVADAR

1929. évi folyam * I—II. füzet.

BUDAPEST

KIADJA A M. N. MÚZEUM ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA.

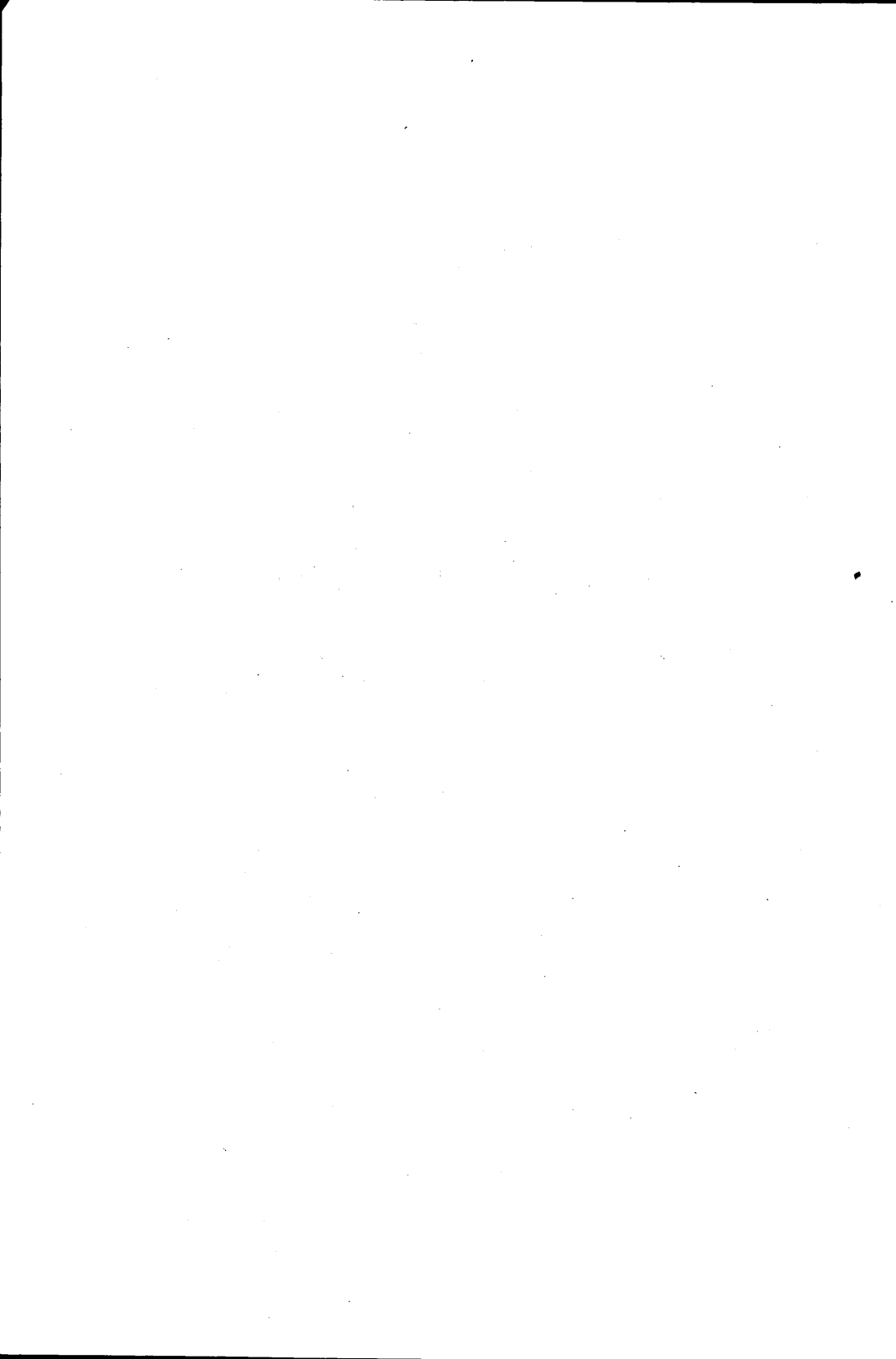
1929.

TARTALOM.

	Lap
Dr. Gulyás Pál: Melius Péter Herbariumának címkééről. (Négy képpel.)	1
Dr. Huszti József: Angelus Callimachus Siculus költeménye Báthori Miklóshoz	9
Dr. Bisztray Gyula: A modern könyvtárosképzés és a párizsi École de Bibliothécaires	15
Dr. Gárdonyi Albert: Régi pesti könyvkereskedők. (Hatodik közlemény.)	25
Adattár. Dr. IVÁNYI BÉLA: Könyvek, könyvtárak, könyvnyomdák Magyarországon	33
— DR. BAJZA JÓZSEF: Adalékok Montenegró magyar könyvészetéhez. (Második sorozat.)	49
— DR. HEVESI ANDRÁS: A magyar vonatkozású francia szindarabok bibliográfiája	64
— DR. ZOVÁNYI JENŐ: Régi könyvek romjai és nyomai	87
— DR. KRISTÓF GYÖRGY: Könyvvásárló magyar diák Heidelbergben 1617-ből Magyar Könyvesház. Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárának I—III. kötetéhez. A Todoreszku-Horváth Könyvtár ismeretlen régi magyar nyomtatványai. Első közlemény. (Dr. PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR JOLÁN DR.-tól)	95
Tárca. Dr. LUKINICH IMRE: Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi-könyvtárának 1928. évi állapotáról	99
Szakirodalom. A K. M. EGYETEMI NYOMDA TÖRTÉNETE 1577—1927. (Ism. Dr. KOZOCSA SÁNDOR.) — AZ ERDÉLYI MAGY. IRODALOM BIBLIOGRAFIÁJA, 1926. év. (Ism. Dr. H. G.) — ZAKŁADU NARODOWEGO IMIENIA OSSOLIŃSKICH USTAWY. INSTYTUT NATIONAL OSSOLINSKI. (Ism. HAVRÁN DÁNIEL.) — BIBLIOGRAFIJA HISTORJI POLSKIEJ za rok 1927. (Ism. HAVRÁN DÁNIEL.) — DIVÉKY ADORJÁN: A lengyelországi könyv- és levéltárak magy. vonatkozású kézirati anyaga. (Ism. Dr. H. G.) — ANTONIO BONFINI MCDXXVII—MCMXXVII. (Ism. Dr. HALÁSZ GÁBOR.) — TOEFFER, LUDWIG: Über das Büchersammeln. (Ism. Dr. KOZOCSA SÁNDOR.) — ZOLTAI LAJOS: Jelentés Debrecen sz. k. város Múzeumának... 1927. és 1928. évi működéséről. (Ism. Dr. I. K.) — AKTUÁLIS KÉRDÉSEK IRODALMA. (Ism. Dr. I. K.) — KORTÁRSAINK. (Ism. Dr. KOZOCSA SÁNDOR.) — A szerkesztőséghez beküldött könyvek	118
Folyóiratok szemléje. (Ism. Dr. I. K.)	134
Vegyes közlemények. A bp. Egyetemi Könyvtár «Americana» gyűjteménye. (Dr. IFJ. DOMANOVSKY SÁNDOR.) — Andreas Pannoniusnak egy ismeretlen kézirat munkájáról. (Dr. HUSZTI JÓZSEF.)	136
Változások a magyarországi nyomdánál 1928 nov. 1-től 1929 ápr. 30-ig	139

MAGYAR KÖNYVSZEMLE.

ÚJ FOLYAM. ★ XXXVI. KÖTET.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRÁNAK
KÖZLÖNYE

Dr. LUKINICH IMRE

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL SZERKESZTI

Dr. RÉDEY TIVADAR

ÚJ FOLYAM. * XXXVI. KÖTET.

1929. ÉVFOLYAM.

(A Bulletin de la Revue Bibliographique Hongroise c. mellékklappal.)

BUDAPEST

KIADJA A M. N. MÚZEUM ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA.

1929.

M.N. MUZEUM KÖNYVTÁRA
II. Nyom. Helyedeknapló
1930. é. 176. sz.

STEPHANEUM NYOMDA R. T. BUDAPEST.
Nyomdaigazgató : Kohl Ferenc.

TARTALOM.

1. ÉRTEKEZÉSEK, ÖNÁLLÓ KÖZLEMÉNYEK.

DR. BAROS GYULA: Petőfi a szépirodalomban	Lap
DR. BISZTRAY GYULA: A modern könyvtárosképzés és a párizsi École de Bibliothécaires	170
DR. GÁRDONYI ALBERT: Régi pesti könyvkereskedők. (Hatodik és hetedik közlemény)	15
DR. GULYÁS PÁL: Melius Péter Herbariumának címképéről. (Négy képpel)	25, 147
DR. HUSZTI JÓZSEF: Angelus Callimachus Siculus költeménye Báthori Miklóshoz	1
DR. LUKCSICS PÁL: A vatikáni magyar krónika kódexéről és szövegéről. (Egy képpel)	9
DR. RUPPEL ALAJOS: A nyomdaművészet világmúzeuma	141
DR. VORSTIUS JORIS: A nemzetközi szellemi együttműködés új eredménye	184
	165

2. ADATTÁR.

DR. BAJZA JÓZSEF: Adalékok Montenegró magyar könyvészetéhez. (Második sorozat)	49
DRESCHER PÁL: Ismeretlen magyar nyomtatványok	209
DR. HEVESI ANDRÁS: A magyar vonatkozású francia szindarabok bibliografiája	64
DR. IVÁNYI BÉLA: Könyvek, könyvtárak, könyvnyomdák Magyarországon. (Első és második közlemény)	33, 193
DR. KRISTÓF GYÖRGY: Könyvvásárló magyar diák Heidelbergben 1617-ből	90
DR. LUKCSICS PÁL: Kossuth Országgyűlési Tudósításainak történetéhez	190
DR. ZOVÁNYI JENŐ: Régi könyvek romjai és nyomai	87
MAGYAR KÖNYVESHÁZ: Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárának I—III. kötetéhez. A Todoreszku-Horváth Könyvtár ismeretlen régi magyar nyomtatványai. Első és második közlemény. (DR. PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR JOLÁN DR.-TÓL)	95, 214

3. TÁRCA.

A KIRÁLYI MAGYAR PÁZMÁNY PÉTER TUDOMÁNYEGYETEM KÖNYVTÁRA 1928-BAN	224
DR. ISOZ KÁLMÁN: Lukinich Imre	222

	Lap
DR. LUKINICH IMRE: Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi-Könyvtárának 1928. évi állapotáról	99
P: A magyar kormány könyvajándéka XI. Pius pápának. (Egy hasonmással)	232

4. SZAKIRODALOM.

A FŐVÁROSI KÖNYVTÁR ÉRTESÍTŐJE. 1928. 8. k. 1—4. sz. Ism. DR. I. K.	244
A FŐVÁROSI PEDAGÓGIAI KÖNYVTÁR ÉVKÖNYVE. Új f. 1. sz. Ism. DR. I. K.	245
A K. M. EGYETEMI NYOMDA TÖRTÉNETE 1577—1927. Ism. DR. KOZOCSA SÁNDOR	118
AKTUÁLIS KÉRDÉSEK IRODALMA. 46—47. sz. Ism. DR. I. K.	129
DR. ALAPY GYULA: Kultsár István és könyvtára. Ism. DR. SIKABONYI ANTAL	246
A MAGY. BIBLIOPHIL TÁRSASÁG ÉVKÖNYVE. I. 1921—1928. Ism. DR. H. G.	238
A MAGY. TUDOMÁNYOS IRODALOM BIBLIOGRAFIÁJA. I. FILOZÓFIA. 1901—1925. Ism. DR. HALÁSZ GÁBOR	236
ANTONIO BONFINI MCDXXVII—MCMXXVII. Ism. DR. HALÁSZ GÁBOR	125
AZ ERDÉLYI MAGY. IRODALOM BIBLIOGRAFIÁJA. 1926—1928. év. Ism. DR. H. G.	121, 249
AZ ORSZÁGGYŰLÉS KÖNYVTÁRÁNAK KATALÓGUSA. I. KÖZJOG ÉS KÖZIGAZG. JOG. 1866—1928. Ism. DR. H. G.	237
AZ ORSZÁGOS MAGYAR SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUM ÉVKÖNYVEI. V. Ism. SZ—Ő.	241
BIBLIOGRAFIJA HISTORJI POLSKIEJ za rok 1927. Ism. HAVRÁN DÁNIEL	124
BUDA ÉS PEST A SZABADSÁGHARC IDEJÉN. 1848—1849. Ism. DR. I. K.	245
CONSENTIUS, ERNST: Die Typen der Inkunabelzeit. Ism. DR. PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR JOLÁN DR.	242
CSEKEY ISTVÁN: Északi írások. Ism. D. V.	254
DIVÉKY ADORJÁN: A lengyelországi könyv- és levéltárak magy. vonatkozású kézirati anyaga. Ism. DR. H. G.	124
HOFFMANN EDITH: Régi magyar bibliofilek. Ism. DR. GULYÁS PÁL	239
INSTITUT NATIONAL OSSOLINSKI. Ism. HAVRÁN DÁNIEL	122
KORTÁRSAINK. 1—6. sz. Ism. DR. KOZOCSA SÁNDOR	129
DR. KRISTÓF GYÖRGY: Az első vidéki (székely) magyar hírlap s irod. melléklapja. Ism. DR. GÁSPÁR MARGIT	249
RÁKOSI JENŐ: Emlékezések I—III. Ism. DR. KOZOCSA SÁNDOR	252
RÓVÓ ALADÁR: A betű. Ism. L.	251
TOEFFER, LUDWIG: Über das Büchersammeln. Ism. DR. KOZOCSA SÁNDOR	126
ZAKŁADU NARODOWEGO IMIENIA OSSOLIŃSKICH USTAWY. Ism. HAVRÁN DÁNIEL	122
ZOLTAY LAJOS: Jelentés Debrecen sz. k. város Múzeumának 1927. és 1928. évi működéséről. Ism. DR. I. K.	128
A szerkesztőséghez beküldött könyvek	132, 255

5. FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

BULLETIN DU BIBLIOPHILE ET DU BIBLIOTHÉCAIRE. 1929. jan.—okt. Ism. DR. I. K.	134, 260
GRAFIKAI SZEMLE. 1928—1929. XXV. évf. 4—7. sz. Ism. DR. I. K.	263

LA BIBLIOFILIA. 1929. XXXI. évf. 1—10. sz. Ism. DR. I. K. ...	Lap 134, 262
LE BIBLIOGRAPHIE MODERNE. 1928—1929. 139—141. sz. Ism. DR. I. K. 261	
MAGYAR GRAFIKA. 1929. X. évf. 1—10. sz. Ism. DR. I. K. ...	262
REVUE DES ÉTUDES HONGROISES ET FINNO-OUGRIENNES. 1928. 1—4. sz.	
Ism. DR. I. K. ...	135, 261
ZENTRALBLATT FÜR BIBLIOTHEKSWESEN. 1928. Ism. DR. KEMÉNY GYÖRGY	257

6. VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

A budapesti Egyetemi Könyvtár «Americana» gyűjteménye. (Dr. DOMA- NOVSZKY ÁKOS) ...	136
Andreas Pannoniusnak egy ismeretlen kéziratok munkájáról. (Dr. HUSZTI JÓZSEF) ...	137
Változások az Orsz. Széchényi Könyvtár adminisztrációjában...	264
A Magy. Nemzeti Múzeum Zenetörténeti osztálya ...	264
Cím-, illetőleg cím- és jellegadómanyozás...	264
Todoreszku Gyula halálának tizedik évfordulója ...	264
A Biblia Pauperum. (VÉGH GYULA) ...	264
Ajándék az Orsz. Széchényi Könyvtárnak ...	265
Helyreigazítás ...	266
Hibajavítás ...	266

* * *

VÁLTOZÁSOK a magyarországi nyomdákban 1928 november 1-től 1929 október 31-ig ...	139, 267
---	----------

A Magyar Könyvszemle dolgozótársai 1929-ben.

DR. BAJZA JÓZSEF	ISTVÁNFI KÁROLY
DR. BAROS GYULA	DR. IVÁNYI BÉLA (Szeged)
DR. BISZTRAY GYULA	DR. KEMÉNY GYÖRGY
DR. DOMANOVSKY ÁKOS	DR. KOZOCSA SÁNDOR
DRESCHER PÁL	DR. KRISTÓF GYÖRGY (Kolozsvár)
DR. GÁRDONYI ALBERT	DR. LUKSICS PÁL
DR. GÁSPÁR MARGIT	DR. LUKINICH IMRE
DR. GULYÁS PÁL	DR. PASTEINER IVÁN
DR. HALÁSZ GÁBOR	DR. PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR JOLÁN DR.
HAVRÁN DÁNIEL	DR. RÉDEY TIVADAR
DR. HEVESI ANDRÁS (Párizs)	DR. RUPPEL ALAJOS (Mainz)
DR. R. HOFFMANN MÁRIA	DR. SIKABONYI ANTAL
DR. HUSZTI JÓZSEF (Szeged)	VÉGH GYULA
DR. ISOZ KÁLMÁN	DR. VORSTIUS JORIS (Berlin)
DR. ZOVÁNYI JENŐ.	

MELIUS PÉTER HERBARIUMÁNAK CÍMKÉPÉRŐL.

(Négy képpel.)

A XVI. század legélelmesebb magyar könyvkiadója özv. HELTAI Gáspárné volt. Nyolc évig (1575—1582) állt a férje halálával elárvult kolozsvári könyvnyomda élén s ez alatt a rövid idő alatt sajtójából 34 magyar és 6 latinnyelvű nyomtatvány került ki, nem számítva ide HELTAI Gáspár: *Chronica az magyaroknak dolgairól* című utolsó művét, melynek kinyomatását a kolofon tanúsága szerint az özvegy fejezte be. E nyomtatványok nagy része HELTAI-né saját kiadásában látott napvilágot. Valamennyi olyan, melynek gyors kelendőségére számíthatott: tankönyv, templomi énekeskönyv és népies irat. Utóbbiak túlnyomó része széphistória, de egy *prognosticonnal*, majd egy népszerű orvosi könyvvel, a MELIUS Péter *Herbarium*-ával is megpróbálkozott. Kiadványainak címlapját nem egyszer egy-egy fametszettel ékesítette, hogy ezzel is fokozza kelendőségüket. Így tett a *Herbariummal* is, mely egyik legnagyobbszabású vállalkozása volt. Míg kiadványainak zöme 12—40 leveles apróság, addig az 1578-ban kibocsátott *Herbarium* 207 levélre terjedő tekintélyes kötet.

«A boldog emlekezetű Heltai Gaspár meghagyot Felefége» nevében írt «Előljaro beßéd» a következőkben körvonalozza a szerző és a kiadó érdemeit: «Eleitől fogva fok bölcz férfiac irtac mind az Czillagoknac forgaffanac természetiről mind az Éghi Madarakéről, és az földi oktan állatokról, Halaknac tulaydonfagokról, kőueknek, fáknac és fűéknek ereyéről: Ezen dologban törte feyét az mi időnkbe az bölcz férfiu Melius Peter Döbrötzeni kereßtyén egyház Páßtora, kőzönßeges betegßégekről valo orvofßagoknac ößue Bedegtéßfében, és Magyar nyelvre valo forditafában munkálkodot. Azért az irafa is külömb külömb fele bölcz Oruofoknac könyueßből egybe Bedéße és fáradfága az Iámbore vólt. Az ki nyom-

tatáfnac munkája és kölczége enyim. Ebt én töllem ilyen Begény özuegy Aßbontól az Magyar nemzet iö neuen vegye.

«Kerem ezen az hatalmas Iftent hogy az Iambornac igyekezte, és az én kiczindet munkám is ez Kőnyneec ki adafában legyen haßnos, és az Magyar nemzetségnek épületire és méltófágára.»

1. kép.

A *Herbarium* forrásaival FIALOWSKI Lajos (1846—1909) foglalkozott. Kutatásainak eredményeit 1884-ben terjesztette a M. Tud. Akadémia math. és természettudományi állandó bizottsága elé. Műve azonban nem jelent meg s kézirata elkallódott.¹ Szerencsére báró Eötvös Loránt, mint a bizottság előadója, FIALOWSKI munkálatát bemutatta az akadémia III. osztályának 1884 nov. 17. ülésén s refe-

¹ Dr. GOMBOCZ Endre úr szíves közlése.

rátuma megjelent a *Mathematikai és Természettudományi Értesítő* III. kötetében.¹ Eszerint FIALOWSKI «MELIUS saját vallomásai alapján indulva kimutatja, hogy a mű LONICERUS *Historiae naturalis opus novum* c. könyvének eleinte kivonata, később fordítása s végén

2. kép.

sorrendének megtartásával TRAGUS, MATTHIOLUS, FUCHSIUS, DIOSCORIDES, PLINIUS, GALENUS és mások irataiból szerkesztett kompiláció. Ezt a *Herbarium* szövegének cikkről-cikkre, bekezdésről-bekezdésre, mondatról-mondatra, sőt néhol szóról-szóra követett nyomozása bizonyítja. A nyomozás azt is mutatja, hogy MELIUS a *Herbariumot*

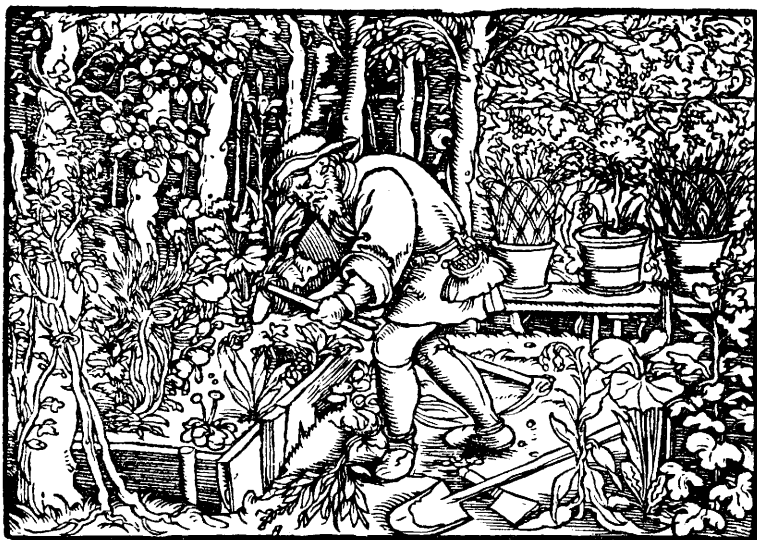
¹ Bp., 1885. 19—22. l.

nem egyfolytában írta, hanem a művet hosszabb szünetelések közt készítette el. A szöveg első 8 cikke t. i. feltűnően rövid, a következő 44 már bővebb; az ezután írott 70 cikk kiterjedés tekintetében LONICERUSÉVAL megegyezik; a III utolsó pedig ezénél is bővebb. De a kútfők meghatározása s fölhasználása is fejlődésről tanuskodik. Míg az első cikkekben GALENUS, PLINIUS és LONICERUS nevével találkozunk, addig a következőkből új segédforrásokkal való fokozatos megismerkedésről értesülünk, amely körülmény szintén azt bizonyítja, hogy MELIUS a *Herbarium* részeit egymástól távol eső négy időszakaszban írta». Nem célunk FIALOWSKI megállapításait ellenőrizni. Ez a botanikusok feladata. De úgy véljük, hogy az első cikkek rövidebb, s a későbbiek hosszabb volta nem annyira abban leli magyarázatát, hogy MELIUS módszere kimélyült, hanem abban, hogy melyik növénynek mekkora szerepet tulajdonított az akkori hivatásos és műkedvelő gyógyászat, magyarán kuruzslás. Mert a botanikai szempont MELIUSNÁL teljesen mellékes. A fődolog, hogy az egyes növényeknek mik a «belső» meg a «külső hasznai». A «körtűly fá»-nál, vagy a «Nyospollya fá»-nál pl. eszébe sem jut a növényeket leírni. Teljesen elegendőnek tartja, ha kiteszi latin, magyar, meg német elnevezésüket. De már a füveknél más a helyzet. Itt a pusztá név nem sokat jelent. Tehát leírja külön megjelenésüket, lelőhelyüket is, hogy lehetővé tegye gyűjtésüket. Érdekes kuriózum, hogy bár a növények sorrendjében LONICERUST követi, az első cikket, mely az almafáról szól, kihagyja. Lehet, hogy prédikatori mivoltával nem tartotta összeegyeztethetőnek olyan növényvel kezdeni munkáját, mely az első emberpárt bűnre csábította s egész nyomoruságunk szülőökává lett.

Mi indította a theologus MELIUST arra, hogy ilyen távol eső területre kalandozzék: nem tudjuk, csak gyaníthatjuk. A hívek, amint az faluhelyen ma sem szokatlan, bizonyára nemcsak lelki, hanem testi bajaikkal is fölkeresték lelkipásztorukat, tőle, a nagy tudományú férfiútól kérve útmutatást. MELIUS szívesen szolgálatukra állott s könyveiből, elsősorban a nagy népszerűségnek örvendő LONICERUSBÓL tájékoztatta őket a teendőkről. Lehet, hogy könnyebbség okáért kivonatot is készített belőle, hozzá jegyezgetvén apránként

azt, amit másutt olvasott, vagy másoktól hallott s így született meg *Herbariuma*, amely azután 1572-ben bekövetkezett halála után idegen kézre s végül a vállalkozó szellemű kolozsvári özvegy birtokába jutott.

Az özvegynek, talán férje hagyatékából, szintén megvolt a maga *LONICERUSA* s ismerve az eredeti kelendőségét, kapva kapott a magyar kivonat kinyomtatásán. *LONICERUS* Ádám (1528—1586)

3. kép.

frankfurti tisztiorvos fűvészkönyve az *Allgemeine Deutsche Biographie*¹ állítása szerint latinul 1555-ben, németül 1578-ban jelent meg először. Utóbbi adat azonban téves. *LECLERC* Henrik párisi antikvárius 1910 ápr. 11-én *SCHMIDT* Pál hagyatékából előverte a *Kräuterbuch*nak 1560. évi kiadását² s a M. N. Múzeum Széchényi-könyvtárában lévő 1577. évi ugyancsak német kiadás, az előző tanúsága szerint már a hatodik volt. *LONICERUS* *Kräuterbuch*-ja tulaj-

¹ XIX. köt. 157. l.

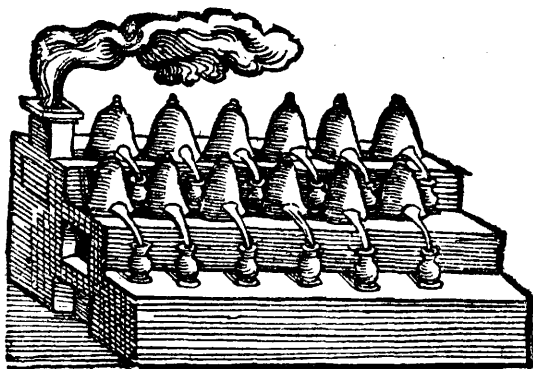
² Jahrbuch der Bücherpreise. VI—VII. évf. Leipzig, 1913: 129. l.

donképen többet ad, mint amit a címe ígér. Három részre oszlik. Az első a fákról és bokrokról, a második a füvekről, a harmadik rész pedig a fontosabb állatokról, ásványokról s orvosságul alkalmas nedvekről szól. Az egész munkát pedig két értekezés vezeti be, melyek egyike a növények desztillálására, a másika meg a növények termesztésére ad útmutatást. Az egész munkát számos fametszet illusztrálja.

HELTAINÉ arra természetesen nem gondolhatott, hogy az összes képeket közölje. Ehhez sem kellő anyagi ereje nem volt, sem megfelelő számú és tudású rajzoló és fametsző nem állt rendelkezésre. Be kellett érnie azzal, hogy legalább a címlapot ékesítse fel egy szerény fametszettel, mely a mű tartalmáról nagy általánosságban tájékoztasson s azt a vásárló közönségnek vonzóbbá tegye. Az S. H. R. (vagy S. J. R?) jegyű fametsző tőle telhetőleg igyekezett eleget tenni a megbízatásnak. A 100×90 mm nagyságú képecskében négy szimultán jelenetben ábrázolta a növények termesztését, árusítását, (vagy szárítását?), párolását és gyógyszerül alkalmazását. A jeleneteket kettesével egymás alá helyezve ebben a logikus sorrendben véste fába, de mint gyakorlatlan ember, arról megfeledkezett, hogy a lenyomatok fordított sorrendben fognak a szemlélő elé tárulni. (1. kép.)

Műve époly kevésbé eredeti, mint a munka, amelynek díszéül szánták. S főforrása neki is LONICERUS *Kräuterbuch*-ja volt, akárcsak a szöveg szerzőjének. A négy kis jelenet közül ugyanis az említett 1577. évi kiadásban háromnak az eredetijét sikerült kinyomoznom. Az egyik a kép jobb felső sarkában ábrázolt kertész leegyszerűsített, meglehetősen ügyetlen kivitelű kópiája a *Kräuterbuch Von bauung der Gärten, und pflanzung der Bäume* c. fejezete élén (XV^a l.) álló címképnek. (3. kép.) A másik a kép bal alsó sarkában látható párló kemence, melynek előképét a *Von Distilliren* szóló bevezetés VIII^b lapján lenyomatott ábra (4. kép) szolgáltatta. A kettő között mindössze annyi a különbség, hogy a magyar metsző 6 sisak helyett csupán négyet alkalmazott. Végül a címkép bal felső sarkát betöltő patikai jelenet annak a pompás fametszetnek primitív utánpótlása, mely a *Kräuterbuch* II. részét

(LXXXVIII^a l.) vezeti be. (2. kép.) Érdekes, hogy fametszőnk a kerti jelenet, valamint saját monogrammja rajzolásakor számított azzal, hogy a lenyomatok az eredeti tükörképét adják, de a másik két másolatnál erről megfeledezett s pontosan — már amennyire szerény tehetsége engedte — az előtte lévő minták után dolgozott. Innen van, hogy a kemence távlata az eredetinek megfordítottja, a patikában lévő ifjú pedig jobbkezével mossa a fejét s baljával fogja be az orrát, holott az eredetin épen megfordítva végzi ezeket a műveleteket. Nem sikerült kinyomoznom a kép jobb alsó sarkában munkássága közben ábrázolt füvesaszszony mintáját: lehet, hogy a *Kräuterbuch* címlapját ékesítő képecske szolgált modellül. A M. N. Múzeum példányából azonban a címlap hiányzik s más épebb példányt, sajnos, nem állt módomban felkutatni.

4. kép.

A kezdetleges technikával dolgozó magyar fametsző munkája ép oly távol áll az eredeti finomságától, mint MELIUS csetlő-botló nyelvű száraz kivonata LONICERUS bőven folyó előadásától. Nekünk azonban becses emlékünkk a magyar könyvillusztrálás gyermekkorából.

Vajjon beütött-e HELTAINÉ számítása? Bár újabb kiadásra nem került a sor, a jelek mégis arra vallanak, hogy igen. HELTAINÉ 1582/3 körül elhalt. Fia és a nyomda vezetésében utóda Gáspár, nem sokat törődött a vállalattal. Nagybbszabású kiadványokhoz nem volt mersze, vagy kellő tőkéje. Hiszen amikor Lipsiai RHEDA Pállal közösen újra kiadja WERBŐCZI *Tripartitumának* bilinguis kiadását, az új kiadás nem az ő nyomdájában, hanem a Rhedáéban készül! De hogy a *Herbarium* elfogyott, hogy arra szükség volt,

azt bizonyítja BEYTHE Andrásnak 1595-ben Németújvárt MANLIUSnál kinyomatott *Fives könyvéje*, mely GOMBOCZ Endre megállapítása szerint kétharmadrészeben nem egyéb, mint «MELIUSnak stilárisan átdolgozott kiadása.»¹ Talán a legszemérmertlenebb plágium, mellyel irodalmunkban találkozunk.

(Budapest.)

DR. GULYÁS PÁL.

¹ BEYTHE András «Füves könyvé»-nek kritikája. Botanikai közlemények. XVIII: 29—34 l. és u. a. Melius és Beythe András. Magyar Nyelv. 1919. évf. 1. sz.

ANGELUS CALLIMACHUS SICULUS KÖLTE- MÉNYE BÁTHORI MIKLÓSHOZ.

A MÁTYÁS udvarában nagy szerepet játszott BÁTHORI Miklós váci püspök humanista törekvéseiről az utóbbi időben több eddig elhanyagolt, vagy ismeretlen adat került felszínre. Bár a közvetlen források legfontosabbjai, a sírfeliratában említett munkák elvesztek s ma már nincs arra reményünk, hogy valaha is előkerüljenek, a közvetett adatok száma életére, munkásságára és irodalmi összeköttetéseire vonatkozólag öröndetesen gyarapodik. *Platonista törekvések Mátyás király udvarában* c. dolgozatomban igyekeztem humanistánk helyét kijelölni a XV. századi magyarországi platonista mozgalom történetében s ugyanott említettem a Vat. Lat. 5140. sz. kódexben található, egyelőre kiadatlan, vele foglalkozó, vagy hozzá írt Sebastiano SALVINI-leveleket. Legújabban a véletlen újból gazdagította BÁTHORI Miklós irodalomszeretetére vonatkozó ismereteinket. F. A. TERMINI 1915-ben Palermóban megjelent műve, *Pietro Ransano, Umanista Palermitano del sec. XV.*, melyről csak nemrégiben szerezhettem tudomást, mikor a világháború kitörése óta megjelent magyar vonatkozású olasz humanista tudományos irodalmat módomban állt rendszeresen átnézni, RANSANO-nak kevesek által ismert palermói kéziratából egy olyan eddig nálunk figyelembe nem vett részletet közöl (179—180 lk.), mely fölötte becses adalékot szolgáltat BÁTHORI Miklós irodalom-pártoló egyéniségére vonatkozólag.

Mielőtt a BÁTHORI Miklóstra vonatkozó RANSANO-részletet ismertetném, érdemesnek tartom felhívni általában kutatóink figyelmét TERMINI-nek RANSANO-val foglalkozó műveire.¹ E munkák számunkra igen sok új adatot tartalmaznak, egészen más világításba helyezik az általunk eddig nagyon fogyatékosan ismert szicíliai humanistát, ki

¹ Az említett monografián kívül egy másik munkája: *Ricostruzione cronologica della vita di P. Ran. Arch. Stor. Siciliano*. N. S. fasc. 1—2 v. XLI. (1916).

BONFINI mellett MÁTYÁS korának mégis csak egyik legkiválóbb magyar tárgyú humanista történetírója s — ami a tudomány haladása szempontjából a legfontosabb — talán még több új problémát vetnek fel e munkák, mint amennyit tisztáznak. Eddig sem volt ismeretlen tudományos irodalmunkban, hogy RANSANO-nak *Epitome rerum Hungaricarum per indices descripta* c. műve, melyet először SAMBUCUS adott ki¹ csak részlete egy nagyarányú világtörténeti munkának.² Felvetődött és elfogadásra talált azonban az a téves nézet is, hogy ebből a nagy műből csak az utolsó könyv maradt meg, éppen a magyar történelmet tárgyaló EPTOME. BÉKESI Emil *Magyar írók Hunyadi Mátyás korából* c. egyébként használható bibliografiai összeállításában (Kath. Szemle. 1902. 47. s. köv. lk.), pl. a következőket mondja: «Ezen állítólag 56 könyvre terjedő mű elveszett, csak utolsó könyve maradt meg, mely Magyarország történetét foglalja magában.» Ugyanezt ismétli PINTÉR Jenő *A magyar irodalom története*, Budapest, 1909 I. 332 l. TERMINI önálló kutatások alapján a lehetőségig pontosan ismerteti a helyzetet. Az *Annales omnium temporum* befejezetlen kézírata, szemmel láthatólag második átdolgozásban, megvan a palermói Bibl. Comunale könyvtárában, hová a Libreria del Convento di S. Domenico könyvtárából került. Eredetileg nyolc, ívrétű kötet lehetett, ezek közül azonban a negyedik kötet időközben eltűnt. Magyarország története, mely az egész műnek csak egy kis része, a második redakcióban ötven könyvre terjedő munkának

¹ RANZANUS (Petrus): *Epitome Rerum Ungaricarum velut per Indices Descripta. Autore P. R. Apud Mathiam Regem olim triennium Legato. Nunc primum edita, una cum appendice quadam, opera Joannis Sambuci Tirnaviensis. Viennae 1558.* További kiadásai: PÉCSI Lukács 1579; BONGARSÍUS 1600; a budai kiadás 1746; SCHWANDTNER, *Scr. R. H.* és a kis kiadása; MÁTYÁS Flórián, *Hist. Hung. Fontes Domestici* IV. k. TERMINI csak három kiadást ismer.

² Megmondja ezt maga RANSANO MÁTYÁS királyhoz írt előszavában, melyet PÉCSI Lukács kiadása és a Nemzeti Múz. Quart. lat. 348. sz. kézírata alapján szemelvényesen újra kiadott ÁBEL (-HEGEDŰS) *An. Nova* 428. s. köv. lk. «Quae vero his de rebus... decerpta a me collectaque sunt... adieci ego ingenti cuidam operi meo a triginta iam annis incoepo et ad haec usque tempora continuato, nondum tamen edito, quod inscribo omnium temporum Annales. Eius operis sexaginta iam volumina absoluta mihi sunt. Quo circa fit, ut is, qui est de rebus Hungaricis, sit ipsorum Annalium liber primus et sexagesimus.»

részben a negyvenharmadik és negyvennegyedik könyvét foglalja le a kézirat nyolcadik kötetében. E két könyvben azonban a 37 indexből csak 27 van. Minderre TERMINI tanít meg bennünket. Vannak viszont problémák, amiket TERMINI, aki a magyar anyagot csak nagyon fogyatékosan ismeri, minden jóakarata és szorgalma ellenére meglátni sem tud, annál kevésbbé helyesen megoldani. A Nemzeti Múzeum Quart. lat. 348. sz. kézirat¹ adatainak ismerete nélkül pl. lehetetlen helyes álláspontot elfoglalni az első és második redakció viszonyát illetőleg s még inkább lehetetlen a munka egészének és az *Epitome*-nek összefüggését megítélni. Amit TERMINI e kérdésekről mond, az mind figyelemre méltó ugyan, de kiegészítésre és javításra szorul. Elsőrendű tudományos feladat lenne tehát RANSANO magyar tárgyú történeti művének megismerése szempontjából, ha valaki a magyar kiadások, a múzeumi kézirat és az eddigi meglehetősen gyér feldolgozó kísérletek teljes ismeretével fogna hozzá a palermói kézirat anyagának magyar szempontból való értékesítéséhez.² Meggyőződésem szerint csak így juthatunk el odáig, hogy RANSANO magyar tárgyú történeti művének geneziséét kielégítő módon megmagyarázhassuk. Nem akarom mindezzel TERMINI munkájának értékét csökkenteni, csak utalok arra a természetes követelményre, hogy a XV. sz. humanista irodalmunk legtöbb problémáját a vállvetett olasz-magyar kutatásoknak együttesen kell megoldaniok. Így kell dolgoznunk, mert csak így lehet.

A palermói kézirat tüzetes átnézését javasolja az a TERMINI által a VIII. kötetből véletlenül közölt BÁTHORI Miklósról vonatkozó részlet is, melyből joggal következtethetünk arra, hogy a kéziratban még lappanghat egyéb, eddig ismeretlen, magyar szempontból fontos adat.³ A szóbanforgó szövegrész különben a következő:

«...A leva Danubii (est) Vacia episcopali sede illustris civitas.

¹ V. ö. Magyar Könyvsz. 1877, 286—287. lk.

² Ezt a cikket 1927 elején írtam. Azóta az elmúlt nyár folyamán egyik tanítványom, Dr. JUHÁSZ László, az itt megjelölt munkát elvégezte. Kutatásainak eredményei után a felvetett problémát tisztázottnak tekinthetjük. (A szerző utólagos jegyzete.)

³ Ezt a feltevésemet Dr. JUHÁSZ Lászlónak idevonatkozó, egyelőre kiadatlan kutatásai azóta teljes mértékben igazolták. (A szerző utólagos jegyzete.)

Eius ecclesiae antistes dignissimus est Nicolaus BATOR omni virtutum genere et studiis humanitatis insignis. Itatorum amantissimus, utpote quos ad se accedentes alicuius vel virtutis vel officii gratia benignissime suscipit, hospitio et muneribus cumulat. Ex quibus unus Angelus CALLIMACHUS Siculus et Mazariensis vir eruditus et doctorum observantissimus ab eo honorifice receptus et aureo munere donatus est, quom illum elegia laudasset, cuius partem subiicere volui ob patriae charitatem.

Ordiam unde prius, claudet ubi carmina finem?

Quis mihi tam facili riserit ore deus?

Distrahor in varias quaerens primordia partes,

Nescit quos aditus nostra camoena petat.

5. An genus antiquum referam, nomenque tuorum

Quo nullum maius Pannonis ora videt?

Hoc Stephanus frater claro cognomine Bator

Illustrat meritis et pietate fovet

Armipotens validis Turcas dum viribus urget

10. Protegit et mira conditione fidem;

Pro qua non dubitat caput obiectare periclis

Et totiens pulchram laetus adire necem;

Quod tua significant effusi signa cruoris

Tres cunei in campo candidiore nive.

15. An potius genii dotes, quas Iupiter omnes

Contulit; an mores et pia facta canam?

Tu certe eloquii decus immortale latini

Et dici ex grais attica musa potes.

Idem iustitiae cultor, legisque severae,

20. Alter consiliis et gravitate Cato.

Te duce partus honor doctis, et certa laborum

Praemia, quae vigiles reddere saepe solent.

Sordida flaventis non te iuvat unda metalli

Hermus et occiduo quod vehit orbe Tagus;

25. Spernis heritreos rigida quoque mente lapillos

Atque tuo residet semper in ore Sophos.

In te cana fides pietasque immensa refulgent

Mirificusque sacrae religionis amor.

Hac virtute tibi populos, his artibus omnes

30. Devincis reges conciliasque duces.
 Hinc te Mathias regum fortissimus ornat
 Admittens rebus consiliisque suis.
 Diligeris cunctis, meriti redduntur honores
 Curia nil non te tota probante probat.
35. Et merito: quid enim nisi iusta probandaque cunctis
 Inter praecipuos consulis ipse patres?
 Atque ita deficio et tanti gravitate fatigor
 Muneris incertus quo vehat unda ratem.
 Sed dabitur tempus, liceat quo currere aperto
40. Aequare et in tutos vela referre sinus.
 Tunc equidem grandi scribam tua gesta cothurno
 Digna Maronea vel meliore tuba.
 Interea contentus eris hoc carmine tantum
 Accipiens animos et sine labe fidem.

Amint RANSANO bevezető megjegyzéseiből látjuk, Angelus CALLIMACHUS Siculus, aki e költemény-részlet után ítélve nem tartozott a legügyetlenebb humanista verselők közé, járt Magyarországon s BÁTHORI Miklósnak GALEOTTO által olyan nagy kedvteléssel leírt¹ váci püspöki udvarában szíves fogadtatásra talált. Vele tehát ismét szaporodott eggyel azon olasz vándor-humanisták száma, kik a XV. században a MÁTYÁS példáját követő humanista-pártfogók jó híre által vonzatva hazánkba jöttek szerencsét próbálni.

Nem tartozik a legkönnyebb feladatok közé humanistánk kilétének pontosabb meghatározása. A Vat. Urb. Lat. 1193. sz. híres kódexben² f. 199 sqq találtam néhány költeményt CALLIMACHUS Siculus tollából Federigo di MONTEFELTRO-nak ajánlva. Mivel a név is, az időpont is összevágta, közelfekvő volt a feltevés, hogy FEDERIGO költője azonos a BÁTHORI Miklós érdemeit versbe foglaló humanistával. Ezt a feltevésemet a további kutatás során szétrombolta Adolfo CINQUINI néhány oldalas füzeté: *Spigolature fra gli Umanisti del secolo XV. Callimaco Siculo. Miscellanea di Storia e Cultura Ecclesiastica*. Roma. 1905. CINQUINI értekezésében bebizo-

¹ De dictis ac factis M. R. c. XXXI.

² Leírta a kéziratot A. CINQUINI, *Il Codice Vat. Urb. 1193., Classici e Neolatini* I. 115—6. lk.

nyítja, hogy a XV. század ugyanazon évtizedeiben két Angelo CALLIMACO Siculo nevű humanista költő élt. Az egyik Messinából származott s tulajdonképeni neve Angelo BARBOGLITTA volt. Ez a Vat. Urb. Lat. 1193. sz. kódex költője. A másik, kivel ezt állandóan össze-
tévesszítették:¹ CALLIMACO da Monte Verde de Mazzara. Mivel RANSANO kifejezetten megmondja, hogy BÁTHORI Miklós humanistája *Angelus Callimachus Siculus et Mazariensis vir*, nem lehet kétség, hogy Magyarországon az utóbbi járt.

A további adatok CALLIMACHUS SICULUSra vonatkozólag nagyon gyérek. Legbővebben szól még róla Ant. MONGITORE, *Bibliotheca Sicula sive de Scriptoribus Siculis* I. k. 121. l.: «CALLIMACHUS Mons-
viridis Mazarensis Poeta Dominici CALDERINI Veronensis socius. Philosophicam duxit vitam et doctoris lauream contempsit. Huius meminere Jo: Jacobus ADRIA in typogr. Mazar et Ab. PIRRUS not. Eccl. Mazar. 543. Ex aetate CALDERINI, nostri CALLIMACHI aetatem deducimus, CALDERINUS enim anno 1477 indarnit teste Philippo BERGOM. in supplem. Chronic. lib. 15. Scripsit ex ADRIA et PIRRO De laudibus Sicilie, Commentaria Poetica, Epistolas familiares». Nagyjában ezek az adatok találhatók Hier. RENDA-RAGUSA, *Siciliae Bibliotheca Vetus* c. művében, továbbá FABRICIUS-MANSI, *Bibl. Mediae et infimae latinitatis* c. gyűjteményében. Az utóbbiban új adat a *Diarium eruditorum Italiae* Tom. XXVI. 377. l-ra való hivatkozás. Megpróbáltam, amennyiben lehetséges volt, a jelzett nyomokon való továbbkutatással elérni CALLIMACHUS SICULUS munkáihoz; főleg a levelek érdekelték volna, melyek okvetlenül tartalmaztak a mondottak után magyar anyagot is. E kutatások egyelőre sikertelenek maradtak: azt sem tudtam megállapítani, lappanghatnak-e még valahol e kéziratos munkák, vagy már régen végleg nyomuk veszett-e?

(Szeged.)

HUSZTI JÓZSEF.

¹ CINQUINI, *Spigolature* 4. l. «Si ebbe qualche incertezza sulla città che gli diede i natali, giacchè vi fu chi lo ritenne di Mazzara del Vallo, confondendolo col Callimaco de Monte Verde de Mazzara, poeta e amico del veronese Domizio Calderini e del nostro.

A MODERN KÖNYVTÁROSKÉPZÉS ÉS A PÁRIZSI ÉCOLE DE BIBLIOTHÉCAIRES.

A Champs Élysées egyik előkelő kis mellékutcájában, a Rue de l'Élysée, szemben POMPADOUR marquise palotájával, — melyben ma a köztársasági elnök székel, — az *American Library in Paris* épületében működik Párizs amerikai alapítású könyvtárosképző iskolája, az *École de Bibliothécaires*.

Az *École de Bibliothécaires* alapításakor a modern értelemben vett könyvtárosképzés már negyven éves multra tekinthetett vissza.

Az első ilyenmű iskola létesítése ugyanannak a Melvil DEWEY-nak nevéhez fűződik, akinek tizes szakrendszere¹ ma már könyvtári fogalom. DEWEY — mint a *Columbia College* könyvtárosa — kezdeményezte és 1887-ben a *Columbia University* valósította meg először a gyakorlati jellegű könyvtárosképző iskola létesítésének gondolatát. Két évvel később, miután DEWEY a *New York State Library* igazgatójává neveztetett ki, a vezetése alatt álló ezen *School of Library Economy* is New York állam fővárosába, Albanyba helyeztetett át, megmaradván továbbra is az egyetem főnnhatósága alatt.²

DEWEY kezdeménye termékeny talajra talált az amerikai könyvtárügy terén. A *Columbia University* példáját gyors egymásutánban követte az Északamerikai Egyesült Államok több egyeteme. Ma mintegy húsz egyetemi (Illinois, Wisconsin, Washington, California, Chicago, Michigan, Minnesota) vagy más tanintézeti könyvtárosiskola (Pratt, Drexel, Simmons, Atlanta, Los Angeles, St. Louis etc.) működik az Egyesült Államokban, legkevesebb egy-éves tanfolyamot szentelve a hivatásos könyvtárosok képzésére.

¹ Munkája («Decimal Classification and Relativ Index») 1876-ban jelent meg először; azóta 12 kiadást ért (1927) s több mint 30.000 példányban forog közkezen.

² 1926-ban e könyvtárosiskola a *Columbia University*-nél létesített *School of Library Service*-be bekeleztetett be.

A könyvtárosügynek ama szinte csodával határos fejlődése, melyet Északamerika az utóbbi évtizedek óta felmutat, ma már a *speciális könyvtárak könyvtárosainak képzésére* külön iskolákat állít föl; ezek közül elsősorban a pittsburghi gyermekkönyvtáros-iskolát (*Carnegie Library training school for children's librarians*) kell említenünk; gyermekkönyvtári könyvtárosképző iskolát találunk továbbá Clevelandban is; a tavaly létesített minnesotai könyvtáros-iskolának szintén van ilyennemű ágazata.

E nagyszerű fejlődés eredményeképpen az Északamerikai Egyesült Államokban ma az a helyzet, hogy minden nagyobb iskolának (elemi iskoláknak is!) külön könyvtárosa van, míg másutt a világon az iskolai könyvtárak ügyeinek ellátása általában a tanári, illetőleg tanítói kart terheli.

Európában a könyvtárügy terén Németország vezet. Könyvtárosképző iskolái közül elég lesz kiemelniünk a *Deutsche Zentralstelle für volkstümliches Büchereiwesen* könyvtárosképző intézetét (Lipcse) és a berlini egyetemi *Bibliothekswissenschaftliches Institutot*.

Ugyancsak egyetemi könyvtáriskolát találunk Londonban: *School of Librarianship*, és ilyennemű könyvtárosi, levéltárosi tanfolyamot a bécsi egyetemen, mint az *Institut für österreichische Geschichtsforschung* tagozatát.

Koppenhágában (*Statens Biblioteksskole*), Prágában (*Státní Škola Knihovnická*) és Moszkvában (*Institut Bibliotekovedenija*) állami könyvtárosiskola működik.

Ezek mellett Brüsszel, Stockholm és Róma hasonló intézetei képviselik Európa többi felsőfokú könyvtárosiskoláját.

Ha felsoroljuk még Hollandia, Svájc, Spanyolország, Portugália és Bulgária rendszeres könyvtárosképző-tanfolyamait; ha megemlítjük továbbá Finnország 1920-iki három-, 1924-iki négyhónapos és 1922-iki még rövidebb tartamú tanfolyamait; ha feljegyezzük végül hazánk első ilyirányú megmozdulását az 1927—28. évekből, mikor is a budapesti egyetemi könyvtár valamint az Orsz. Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ rendezett előbb a saját, majd, 1928 tavaszán, a vidéki egyetemi könyvtárak s egy budapesti szakkönyvtár kezdő könyvtárosai részére két három-háromhónapos tanfolyamot:

azt látjuk, alig van Európának egyetlen jelentősebb állama, hol az intézményes könyvtárosképzés érdekében nem történt volna kellő gondoskodás vagy biztató kezdemény.

Amerika és Európa könyvtárosiskoláinak fenti — nem egészen teljes — sorához illesszük még hozzá Kína és Japán könyvtárosiskoláit¹ s nagy vonásokban előttünk áll a modern könyvtárosképzés mozgalmának vázlata.

Ennek a mozgalomnak egyik legjelentősebb — ma már a nemzetközi könyvtárosi kapcsolatok minél átfogóbb erejű kiépítésén dolgozó — intézménye a párizsi *École de Bibliothécaires*.

Az *École de Bibliothécaires* épügy Amerika francia-barátságának és az amerikai könyvtárfejlesztő propagandának köszönheti létesítését, mint a párizsi *American Library*.

Alapítása egy teljesen helyi jelentőségű könyvtári szükséglet kielégítésére vezethető vissza. Felállításának iniciatívája a *Comité américain pour les Régions dévastées* nevéhez fűződik. A Comité által az Aisne départementban (Coucy-le-Château-, Anizy-, Vic-sur-Aisne-, Blérancourt-ban) és annak székhelyén, Soissons-ban, 1920 körül létesített 5 népkönyvtárnak, valamint a kevéssel ezek után — ugyancsak amerikai alapítvánnyal — Párizsban megnyitott *Bibliothèque Belleville*-nek létesítése kapcsán szükségesnek látszott, hogy e teljesen amerikai mintára szervezett és Franciaországban eddig ismeretlen típusú könyvtárak ügyeinek vezetésére és ellátására modern könyvtári képzettségű könyvtárosok alkalmaztassanak.

1923-ban az *American Library Association* — magáévá téve a Comité abbeli kívánságát, hogy e könyvtár részére könyvtárosokat képző nyári tanfolyamot nyisson — másodtitkárát, Miss Sarah C. N. BOGLE-t Párizsba küldte a tanfolyam megszervezésére és igazgatására. Ilyen körülmények között kezdte meg működését a csupán ideiglenes tanfolyamnak tervezett *École de Bibliothécaires* 1923-ban, egy nyári hathetes előadássorozat keretében, a következő könyvtárosok közreműködésével: Firmin Roz (az Office national des

¹ Kuriózumképen említsük meg, hogy nemcsak a sárgáknak, de a feketéknek is van már hasonló iskolájuk, és pedig Virginiában: *Negro library school* (Hampton Institute).

universités et écoles françaises à l'étranger h. igazgatója), Eugène MOREL (a Bibliothèque Nationale könyvtárosa), Ernest COYECQUE (a párizsi városi könyvtárak felügyelője).

E nyári tanfolyam könyvtárosi körökben oly élénk érdeklődést keltett, (négy száznál több volt a felvételre jelentkezők száma!) hogy a Comité elhatározta az iskola állandósítását s két évre előre biztosítva annak jövőjét, igazgatására sikerült az *American Library Association*ot megnyernie.

Igy nyitotta meg 1924 október 6-án első rendes tanfolyamát a párizsi *École de Bibliothécaires*, az egyetlen könyvtársképzőiskola, mely a hatalmas amerikai könyvtár-szövetség fennhatósága alatt működik. A két év leteltével újabb amerikai adományok (CARNEGIE, ROCKEFELLER stb.) tették lehetővé a tanfolyamnak — *már mint nemzetközi könyvtársképzőiskolának* — továbbműködését.

Az 1923. és 1924. évi nyári tanfolyam (*cours abrégé*), valamint az 1924—25. évi első *cours normal* ugyanis még szinte teljesen francia jellegű volt. Az első rendes tanfolyamon a hallgatók között — kiknek száma húszban volt korlátozva — még 12 a francia; a második évben már 10 az idegen, kiknek számaránya azután évről-évre egyre jobban apasztja a francia hallgatók számát (1926—27-ben 9, 1927—28-ban csak 7), úgyannyira, hogy a jelen tanfolyam hallgatói között csupán 3 franciát találunk.

Egyébként nem lesz talán érdektelen egy kis statisztikai kimutatással világítani meg a párizsi *École de Bibliothécaires* nemzetközi jellegét. Az eddigi öt rendes évfolyam 101 hallgatója nemzetiség tekintetében a következőképen oszlik meg:

amerikai	...	...	2	lengyel	...	...	8	örmény	...	...	1
angol	...	...	1	litván	...	...	1	palesztinai	...	...	4
belga	...	...	4	magyar	...	...	1	svájci	...	...	2
cseh	...	...	2	német	...	...	3	sziámi	...	...	1
dán	...	...	4	norvég	...	...	16	török	...	...	2
francia	...	...	41	oroszl	...	...	4				
görög	...	...	1	oszlrák	...	...	3				

Ha most még tekintetbe vesszük az 1923—1926. évek öt nyári

tanfolyamának (1924-ben két tanfolyam volt: délelőtti és esti) finn, holland, jugoszláviai, olasz, román és svéd hallgatóit, azt látjuk, hogy az *École de Bibliothécaires*nek — a világ legkülönbözőbb nemzetiségeivel tarkított — hallgatói sorában Európa majd minden nemzete képviselve volt.

Egészítsük ki végül statisztikai adatainkat a férfi- és nőhallgatók számarányával. A fenti 101 hallgató közül 18 férfi és 83 nő. A nők tehát számarányukkal kétségtelenül vezetnek; az eddigi hallgatóságnak több mint négyötödrészét teszik ki. Ám aki csak futólagosan is foglalkozott a modern könyvtárak személyzeti viszonyaival (vegyük például akár Amerikát, akár Németországot), aki az utóbbi évek férfi és nő egyetemi hallgatóinak számarányára gondol, vagy figyelembe veszi, hogy az *École des Chartes* hallgatói is felerészben nők, — nem fog talán az *École de Bibliothécaires* fenti számadatainak olvasásakor sem túlságosan meglepődni.

Az *École de Bibliothécaires* nemzetközi jellegéből következnek munkaprogrammjának azon szakaszai, melyek oly előnyösen különböztetik meg a többi — általában nemzeti jellegű — könyvtárosképző iskolától. Emezek ugyanis elsősorban saját hazai viszonyaikhoz, vagy olykor még szorosabban: kizárólag egyes intézetek speciális könyvtári viszonyaihoz alkalmazzák munkatervüket, míg a párizsi *École de Bibliothécaires* az általános szempontok és a bibliothekonomia egyetemes követelményei szerint dolgozta ki s fejlesztte tovább programját. Ebben leli legfőbb magyarázatát az a körülmény, hogy hallgatói sorában oly nagyszámban találjuk egyfelől a könyvtárosiskolával rendelkező országok fiait (illetőleg lányait), másfelől pedig a világ legkülönbözőbb könyvtárainak tényleges tisztviselőit. Ez utóbbiak közül mindenesetre a konstantinápolyi egyetemi könyvtár, az oslói szabadalmi hivatali könyvtár és az egyik prágai könyvtár igazgatóit kell elsősorban kiemelnünk, akik mint tényleges könyvtárigazgatók járták a tanfolyamot; említsük továbbá Párizs, Brüsszel, Róma és Varsó több speciális könyvtárának az *École* végzett növendékei sorából kikerült igazgatóit, exotikus sziámi kollégánkat, aki hazája könyvtárában az európai osztály vezetője, egy koppenhágai és egy oslói könyvtárnak 9, ille-

tőleg 7 évi gyakorlattal birt tisztviselőjét, stb., nem szólva a többi végzett hallgatókról, akiket ma a Bibliothèque Nationale-től Amerika számos egyetemi könyvtáráig a világ legkülönbözőbb pontjain találunk.

Az École de Bibliothécaires munkaprogramja — melyet a *Board of Education for Librarianship* körvonalazott — lényegében az amerikai modern könyvtárosképző iskoláknak az európai könyvtári viszonyokhoz alkalmazott gyakorlati rendszerét követi.

Az iskola tanári kara részben amerikai, részben párizsi könyvtárak vezető tisztviselőiből áll, akiknek elméleti és gyakorlati oktatása, a tanrend hármasan tagozott keretében (I. Cours A: *Administration*. II. Cours C: *Classification, catalogue et autres sujets techniques*. III. Cours L: *Le livre*) a könyvtártan valamennyi kérdését felöleli.

Az A) kurzust az első években az *École de Bibliothécaires* igazgatónöje, Miss Sarah C. N. BOGLE tartotta; később — mikor az iskola megindította rendes, nyolchónapos tanfolyamát — helyettese, Miss Mary P. PARSONS vette át e tanfolyam vezetését. Az újonnan létesített iskola megszilárdítása, gyors fejlődése és kibontakozása, valamint munkateljesítményének eddig elért gazdag eredményei jórészt Miss Mary P. PARSONS-nak, az *École de Bibliothécaires* igazgatóhelyettesének nevéhez fűződnek.

Miss PARSONS rendszeres előadásaihoz csatlakoznak Eugène MOREL-nek, a *Bibliothèque Nationale* könyvtárosának, Pol NEVEUX-nek, a Ministère de l'instruction publique könyvtára igazgatójának, Henri LEMAITRE-nek, a «*Revue des Bibliothèques*» főszerkesztőjének és több más párizsi, valamint külföldi könyvtári tekintélynek, mint meghívott előadóknak szakelőadásai (conférences), melyek a könyvtárak történetéről, a modern nyilvános könyvtárak kialakulásáról, fejlődéséről és szervezetéről, a könyvtárakra vonatkozó törvényhozásról (kötelese példányok kérdése stb.), a könyvtári ügyvezetés, könyvbeszerzés, raktárkezelés, könyvkölcsönzés és a közönséget tájékoztató munkáról széles alapokon a lehető legteljesebb ismereteket nyújtják a hallgatóságnak. Ennek a kurzusnak alosztálya a Cours E): *Les bibliothèques enfantines*, a gyermekkönyvtárak kialakulását és

speciális munkakörét, továbbá a gyermek- és ifjúsági-irodalom történetét tárgyalja, — elsősorban a tanfolyam nőhallgatói részére.

A könyvfelvételt és szakozást tárgyaló C) tanfolyam tananyagát az amerikai könyvtárügy egyik legkiválóbb szaktekintélye Miss Margeret MANN, az *Engineering Societies Library* katalogizáló osztálynak vezetője dolgozta ki s e kurzust, az école megindulásakor, az első két évben maga is vezette. E tanfolyam előadásai végigkísérik a hallgatóságot a legkülönbözőbb könyvfelvételi eljárásokon (egyes és sorozatos műveknek, folyóiratoknak, hivatalos nyomtatványoknak, anonim és pseudonym munkáknak stb. katalogizálási szabályzatain), foglalkoznak a betűrendes és tárgyi katalogusok készítésével, behatóan ismertetik továbbá a ma már 500-nál nagyobb számú, amerikai és európai szakozási rendszerek legfőbbjeit; részletesen taglalják Dewey decimális rendszerét, a Library of Congress katalogizálási szabályzatát, MERRILL «Code for classifiers»-ét, CUTTER «Expansive classification»-ját, a francia, német és bruxellesi felvételi és szakozási eljárásokat, végül BRUNET, BRUSSELS és mások rendszereit.

Míg a Cours A) a könyv könyvtári kezelésének, a Cours C) pedig a könyv könyvtári feldolgozásának módját tárgyalta, addig a tanfolyam harmadik tagozata, a Cours L), a könyv anyagi ismertetésével, előállítási módjával és fejlődése történetével foglalkozik. Ez osztály vezetője Gabriel HENRIOT, a *Bibliothèque Forney* igazgatója és az *Association des bibliothécaires français* volt elnöke. Előadássorozata a könyv történeti képét rajzolja meg, kezdve a papír előállítási módjától és különböző fajtától, a kéziratos könyvek, a nyomdászat, az illusztrálás, a könyvkötészet és a könyvkereskedés történetén keresztül a modern könyvkiadó-vállalatok és szövetségek szervezetéig. Ugyanezen a tanfolyamon a hallgatóság a szükséges paleográfiai és heraldikai ismereteket is elsajátítja, valamint a kéziratok és ősnymtatványok katalogizálási eljárásait is megtanulja. Az egyetemes, nemzeti és szakbibliográfiák tüzetes ismeretése egészíti ki végül e kurzus gazdag anyagát.

A délelőtti előadásokon és a meghívott szakemberek conférence-ain folyó ezen elméleti oktatással párhuzamosan halad a hallgatók gyakorlati kiképzése.

A tanfolyam három fő szakcsoportján belül a *gyakorlati oktatás eszközei*:

1. *Stage*: Az école hallgatói a tanfolyam tartama alatt 100 óras próbaszolgálatot teljesítenek, és pedig a francia növendékek a *Bibliothèque Nationale*-ban, a többiek pedig valamely más — az igazgatóság által kijelölt — könyvtárban. A *stage* tartama alatt a már tényleges könyvtárosokból álló hallgatóságnak speciális munkaköre beható tanulmányozására nyílik kiváló alkalom, míg a könyvtárosi pályára még csak készülő másik fél ugyanekkor szolgálati próbaévét végzi, gyakorlati úton is elsajátítva a könyvtárosi teendőket.

2. *Visites*: könyvtárlátogatások, melyek folyamán, a *Bibliothèque Nationale*, *Bibliothèque Sainte-Geneviève*, *Bibliothèque de l'Arsenal*, *Bibliothèque Mazarine*, *Bibliothèque du Conservatoire National des Arts et Métiers*, *Bibliothèque de l'Opéra*, *Bibliothèque Forney*, *American Library in Paris*, *Bibliothèque Belleville*, *L'Heure Joyeuse*, *Bibliothèque Braille* stb. stb. látogatása rendjén, az egyes könyvtárak igazgató- vagy vezető könyvtárosainak magyarázatai kapcsán a hallgatóság a legközvetlenebbül ismerkedik meg Párizs valamennyi jelentősebb könyvtára épületével, hivatali, olvasótermi és raktári berendezéseivel, szervezetével, katalogizáló és klasszifikáló rendszerével, egyszóval egész életével. E látogatások igazi jelentőségét akkor látjuk, ha meggondoljuk, hogy az érvényben lévő rendteges könyvfelvételi, szakszaki, kölcsönzési, raktárkezelési stb. eljárások praktikus haszna vagy gyakorlati csődje csakis az ily közvetlen ismerkedés rendjén tűnik ki.

Hasonló magyarázó előadásokkal kísért, gyár-, műhely- és szakiskola-látogatások teszik teljessé a könyv modern technikai előállítási módjának alapos megismerését.

3. *Devoirs*: A könyvfelvételi és szakszaki systémákat tárgyaló előadásokat rendszeres, katalogizálási és klasszifikálási feladatok követik a különböző eljárások begyakorlására.

Az *École de Bibliothécaires*nek a fentiekben körvonalozott — heti 40 óra munkaidőt igénylő — tananyaga alkotja a többi modern-típusú, felsőfokú könyvtárosképző iskola munkaprogrammjának is a gerincét.

Ezt az új típust az amerikai könyvtárosképző mozgalom állította a régi helyébe.

A régi típus munkaprogramját a tudományosság legszigorúbb alapelveire fektette le. Az «erudition» szempontja szabta meg tehát oktatása irányát, nevelvén jeles filológusokat, archeológusokat és történettudósokat, — akik mellékesen könyvtárosok is voltak.

Az utóbbi évtizedek hatalmas lendületű szellemi áramlatai nyomán megindult roppantmérvű könyv- és sajtó-termelés a könyvtárakat a kultúra legélesebb centrumába állította; a könyvtárak ekként átformált élete pedig új feladatokat szabott a könyvtárosok elé. A régi iskolák a változott helyzet parancsolta új követelményeket nem igen látszanak észrevenni. Legyen példánk a több mint százéves *École Nationale des Chartes*, mely kettős céljának megfelelően a történeti segédtudományok oktatása mellett egyúttal a levéltáros- és könyvtáros-képzést is végzi. Míg azonban a legkiválóbb professzorok által tartott paleografiai, diplomatikai, filológiai, archéológiai és jogtudományi előadások ez iskolában heti 3—3 órát töltenek ki, addig a tulajdonképeni könyvtártan (*Bibliographie et service des bibliothèques*) heti óraszama — az 1846 dec. 31 óta változatlanul fenntartott tantervezet értelmében — összesen 1.¹

Ezzel szemben az új típus a könyvtárosképzés *realis alapokra* való fektetését ismerte legfőbb feladatául. Célja: a tényleges könyvtári munkára nevelni rá a növendékeket, hogy az iskolából kikerült könyvtárosgárda, szolgálatba lépve, tanulmányi ideje alatt szerzett ismereteit — bármely típusú könyvtárban — tudja valóban is értékesíteni. Az új, gyakorlati jellegű könyvtárosiskola tehát végeredményben nem önmagának, — de a közönségnek dolgozó, a közönséért való hivatásos könyvtárosokat akar képezni.

E legfontosabb feladatokon túl a modern könyvtárosiskolák a rendezendő kérdések és megoldandó feladatok egész láncolatát látják maguk előtt.

Sürgős megoldásra vár elsősorban a felvételi kvalifikációs követelmények szabályozása. E tekintetben még a sokkal egysé-

¹ Ld. Université de Paris; *livret de l'étudiant*. 1928—29.

gesebb típusú amerikai könyvtáriskolákban is nagy eltérések mutatkoznak. Míg például a chicagói egyetem könyvtárosiskolája csupán egyetemi végzettséggel bíró jelentkezőket vesz föl, a minnesotai egyetemi könyvtárosképző intézet pedig három lehallgatott egyetemi évhez csatolja a maga egyéves tanfolyamát, addig a többiek általában beérik a baccalaureatussal.

Ugyanígy Európában is a felsőfokú könyvtáriskolák jórészt egyetemi oklevélhez kötik a felvételt, míg a többiek általában csak középiskolai végzettséget kívánnak.

Magának a párizsi *École de Bibliothécaires*nek sincs még e kérdésre nézve pontosan körülírt határozata, — szerencsés körülményei azonban ezt ezideig fölöslegessé is tették. Első két tanfolyamakor még beírta a középiskolai végzettséggel, de már a harmadik évben külön csoportot szervezett a tanfolyam egyetemet végzett tagjaiból; jelenleg a felvételtkor alkalmazott gyakorlat az, hogy a nagyszámú jelentkező közül — a 20—30 év közötti korhatáron belül, minél különbözőbb nemzetiségek bevonásával — a doktori diploma, egyetemi vagy más, magasabb iskolai képzettség, valamint a nyelvismeret és könyvtári gyakorlat figyelembevételével állítják össze a felveendő hallgatók jegyzékét, mely descendens irányú kiválasztó eljárás alkalmazásakor újabban alig kell a baccalauréat küszöbéig elmenni.

A hallgatóság felvételekor alkalmazott kvalifikációs követelmények egyenlőtlenségéből természetesen következnek maguknak a könyvtáros-iskoláknak fokozati és az általuk kiadott okleveleknek értékbeli különbsége.

Mindezeknek és több más kérdésnek megoldása elsősorban egy olyan nemzetközi könyvtárszövetség feladatát képezi, mely egyfelől megfelelő tekintéllyel bír majd az egyes iskolák fokozati rendjének meghatározására, másfelől pedig a könyvtáriskolák között ma még nagyon is hiányzó kooperáció kiépítésével — lehetővé teszi az egységes típusok kialakulását.

DR. BISZTRAY GYULA.

RÉGI PESTI KÖNYVKERESKEDŐK.

(Hatodik közlemény.)

VIII.

Müller József.

(1813—1856.)

Az 1811. évi március 26-án kelt 7247. számú helytartótanácsi rendelet kimondotta, hogy Pesten két kölcsönkönyvtár állítható fel azon feltétel alatt, hogy sem nyilvános olvasóteremmel, sem pedig tudományos egyesülettel nem kapcsolható össze (nec in conclave lectureae — Lese Cabinet — nec alios literariorum conventuum usus convertantur). E határozatra HARTLEBEN Konrád üzletvezetője, MÜLLER József, azonnal folyamodványt adott be a helytartótanácsához s kérte a kölcsönkönyvtárnyitási jog megadását. Minthogy folyamodványában kijelentette, hogy a szükséges tőke rendelkezésére áll s gróf BATTHYÁNY Vince és gróf SÁNDOR Vince is ajánlották, 1811 május 14-én megkapta az engedélyt, de biztosítékul 400 forintot kellett letennie a pestvárosi tanácsnál s évenként 150 forintot kellett fizetnie a váci siketnémák intézetének. A válalat azonban nem járt szerencsével, 1815 végén már kénytelen volt a kölcsönkönyvtárat bezárni, mert nagyon ráfizetett.

A kölcsönkönyvtár szomorú üzleti eredményei már 1812 december 4-én arra indították, hogy könyvkereskedői jogot kérjen a helytartótanácsból. Mellékelte HARTLEBEN Konrád 1811 január 8-i bizonyítványát, melyben igazolta, hogy öt esztendőn át tanulta nála a könyvkereskedést s két év óta könyvkereskedői segédi minőségben volt nála alkalmazva. Kérvényében hivatkozott a lakosság számának és a kulturának nagy emelkedésére, minek következtében Pest lett az ország könyvkereskedelmének központja (tendentia quaestus librarii ex toto propemodum regno Pesthinum directa ibidemque quasi concentrata). Ilyen körülmények között a fennálló hat

könyvkereskedés már nem elegendő többé, mert az egész ország innen látja el magát könyvekkel (*omnes fere regni partes tamquam ex penu litteraria productis litteraturae provideri*). Hivatkozott végül kölcsönkönyvtárára is, melynek felállításával és fenntartásával jó szolgálatokat tett a nemzeti kultúrának.

A folyamodvány véleményadás céljából a pestvárosi tanács elé került, mely természetesen elsősorban az érdekelt hat könyvkereskedőt (KILIÁN, EGGENBERGER, HARTLEBEN, LEYRER, INSTITORIS és KISS István) hallgatta meg. A nevezett könyvkereskedők 1813 január 11-én kelt nyilatkozatukban a leghatározottabban ellenezték az engedély megadását s szokott érveiket hozták elő, t. i., hogy rosszul megy az üzlet s emiatt sokan tönkrementek közülök (STROHMAYER, LINDAUER, PAUER és MEISSNER), minek következtében a tanács 1812 december 31-én máris megtagadta WALLISHAUSEN linzi könyvkereskedő hasonló kérvényét. Hivatkoztak a műveltebb Németország példájára, ahol több az egyetem s fejlettebb a tudományos élet, mégis hanyatlás észlelhető a könyvkereskedelem terén, amint ez az ujsághirekből megállapítható. A Pesten fennálló hat könyvkereskedés, három műkereskedés és két kölcsönkönyvtár 100.000 lakossal bíró város számára is elég lenne, annál inkább elég a jóval kisebb Pest számára. Hozzá a jelenlegi viszonyok is kedvezőtlenek, mert kevés a pénz és csökkent az olvasókedv. Nehéz helyzetükön csupán azáltal lehetne könnyíteni, ha a tönkrement kereskedők áruraktárát elárvereznék ugyan, de könyvkereskedői jogukat minden egyes esetben megszüntetnék.

A pestvárosi tanács 1813 január 16-án kelt véleményes jelentésében nem helyezkedett az érdekelt könyvkereskedők álláspontjára, hanem az engedély megadását javasolta azon indokolással, hogy a folyamodó budai születésű, tanult könyvkereskedő s máris van kölcsönkönyvtári joga. Ez alapon a helytartótanács MÜLLER Józsefnek 1813 február 3-án megadta a könyvkereskedői jogot¹ s 1813 november 27-én a helybeli polgárok sorába is felvették.

MÜLLER József könyvkereskedése a Ferenciek-terén lévő JAN-

¹ Pestvárosi levéltár. Int. a. m. 9767.

KOVICH-féle házban nyílt meg s csaknem három évtizedes fennállása alatt érdemes munkásságot fejtett ki. Kiadói tevékenységéből kiemeljük az 1820-ban megjelent s 128 rézmetszetű képpel díszített *Jugendführert*, melyet a nádor engedélyével ISTVÁN főhercegnek és HERMINA főhercegnőnek ajánlott.

MÜLLER József halála után özvegye, HÖLBLING Teréz örökölte az üzletet, aki már 1842 december 2-án folyamodott a pestvárosi tanácshoz, hogy idősebb fiát, Adolfot társul vehesse maga mellé s az üzletet «Müllers Witwe und Sohn» cég alatt folytathassa. A tanácsnak 1842 december 19-én a helytartótanácshoz intézett jelentése szerint MÜLLER Adolf a könyvkereskedést atyjánál tanulta s Bécsben GEROLD Károlynál, Lipcsében pedig FROHBERGER Adolfnál volt gyakorlaton, minek következtében a helytartótanács 1843 április 14-én kelt leiratában hozzájárult a kért cégváltoztatáshoz. Időközben MÜLLER József Gyula nevű fia is felnőtt, megtanulta a könyvkereskedést s Bécsben BECK Frigyesnél, Münchenben FRANK Györgynél volt gyakorlaton. 1846 június 5-én aztán MÜLLER József özvegye azon kéréssel fordult a pestvárosi tanácshoz, hogy könyvkereskedői jogát két fiára, Adolfra és Gyulára ruházhassa át, s kérvényében rámutatott arra, hogy az atyai örökségüket képező s 27.432 frtra becsült belvárosi Korona-utcai házuk kellőképpen biztosítja a könyvkereskedés fennmaradását. A pestvárosi tanács nem emelt kifogást az átruházás ellen s a helytartótanács 1846 szeptember 22-én a maga részéről is megerősítette azt; kikötötte azonban, hogy önálló üzletet felsőbb hatósági engedély nélkül nem nyithatnak. Ennek megfelelően MÜLLER Adolf már 1847 szeptember 24-én azt kérte a helytartótanáctól, hogy önálló üzletet alapíthasson. Erre már megmozdultak a helybeli könyvkereskedők is (GEIBEL, EGGENBERGER, EMICH, HARTLEBEN és ALTENBURGER, HECKENAST, KILIÁN és ZUBER, KILIÁN és társa, LANTOSY József) s 1847 december 15-én kelt nyilatkozatukban rámutattak a helybeli könyvkereskedők nagy számára, ami annál nehezebbé teszi megélhetésüket, mert a megtelepedett zsidó régiségkereskedők is foglalkoznak könyvárúszással. IVANICS örököseivel együtt 10 könyvkereskedést számláltak Pesten s a nyilvános könyvtárak is csökkentették a könyvfogyasztást.

Ennek ellenére a pestvárosi tanács nem ellenezte a könyvkereskedői jog megadását s MÜLLER Adolf 1848 február 24-én megkapta a kért engedélyt.¹

MÜLLER Adolf aztán tovább ment a megkezdett úton. 1848 július 14-én könyvnyomtatói jogért folyamodott, amit 1848 augusztus 30-án meg is kapott. Terveit azonban nem válthatta valóra, mert röviddel rá meghalt s ámbár anyja megkísérelte a könyvnyomtatói jog megtartását, a pestvárosi tanács 1849 december 31-i felterjesztésében ellene foglalt állást s a könyvnyomtatói jog megszűnt.² Hasonló sorsra jutott a könyvkereskedői jog is, mert az 1850 február 17-iki kerületi főispáni leirat hathónapi határidőn belüli bezáratását rendelte el s ámbár időközben MÜLLER Józsefné a felszerelést LAMPEL Róbertnek eladta, LAMPEL Róbert pedig ez alapon a könyvkereskedői jog megszerzését is megkísérelte, az 1850 augusztus 8-i kerületi főispáni leirat sürgette az előbbi rendelet végrehajtását s LAMPEL Róbert kérvényét 1850 szeptember 4-én végérvényesen elutasította.³

MÜLLER Gyula könyvkereskedése hosszabb életű volt s 1854-ben még a Korona-utca és Szervita-tér sarkán volt szülői házban állott fenn.⁴ MÜLLER Gyula magyar könyvek kiadásával is foglalkozott s 1852-től 1856-ig kiadott nagy naptárába ARANY János, JÓKAI Mór, TOMPA Mihály, VACHOT Imre s más jeleseink is írtak.

¹ Pestvárosi levéltár. Int. a. n. 8877.

² 1848/49. évi iratok. Eng. 532.

³ 1850/52. évi iratok. 2379. szám.

⁴ HAEUFLE: Buda-Pest, historisch-topographische Skizzen 133. l.

IX.

Ivanics Zsigmond.

(1815—1844.)

Az 1848 előtti pesti könyvkereskedők legérdekesebb alakja IVANICS Zsigmond volt, aki először Bécsben, később Budán folytatott könyvkereskedést s csak azután telepedett meg Pesten. Nagyon képzett ember volt, aki nem csupán bölcseletet és jogot hallgatott, hanem törvényszéki gyakorlaton is volt. Úgy látszik, hogy a könyvek iránti szeretete vitte a könyvkereskedői pályára, mert szak-képzettségét soha nem hangoztatta, annál inkább hangoztatta azonban a régi irodalom iránti érdeklődését. Budán, 1801 március 23-án kért könyvkereskedői szabadságot, amit minden akadály nélkül meg is kapott; az ugyanakkor kért polgárjog megadását azonban akkorra halasztották, ha már hosszabb időt töltött a városban. Kérésére 1801 május 5-én a helytartótanács is megerősítette a budavárosi tanács határozatát,¹ nyilván azonban nem vette igénybe a kapott engedélyt, mert budai üzletét a saját vallomása szerint csak 1807-ben nyitotta meg. Budai könyvkereskedése a Várban volt a BRUNSWICK-féle házban s a hirlapi könyvhirdetésekből csupán 1810-ben fordul elő először a neve.² Ugyancsak 1810-ben jelent meg első könyvkereskedői katalógusa (XX + 452 l.) amelyben azonban túlnyomóan idegen nyelvű könyveket hirdetett.³

Néhány évi budai gyakorlat után 1815 április 5-én a pestvárosi tanácshoz fordult, hogy könyvkereskedését Pestre helyezhesse át. Kérvényében előadta, hogy különösen a régi könyvekkel való kereskedelemre érez hajlandóságot s e téren nem csupán sokévi tapasztalattal, hanem jelentős könyvkészlettel is rendelkezik. Rámutatott arra, hogy kizárólag régi könyvek árusításával foglalkozó

¹ Budai levéltár. Intimata consilii regii 1801/803. évi 80. sz.

² Pest-Ofner Zeitung 1810 július 5-i szám.

³ Corvina XX. (1897.) évf. 13. l.

könyvkereskedés Pesten még nincs, holott ez a város különösen alkalmas e kereskedelmi ág meghonosítására, mert a könyvkedvelők nagy számban szokták felkeresni. Minthogy kizárólag régi könyvekkel óhajt kereskedni, nem okoz versenyt a könyvkereskedőknek s nem remél részükről ellenállást. A vizsgálattal megbízott tanácsnok 1815 április 15-én kelt jelentése nagyon kedvező volt IVANICSRA, mert teljes mértékben elismerte tehetségeit s eddig szerzett érdemeit, minek következtében a pesti könyvkereskedők sem ellenezték megtelepedését, ha kijelölt működési körét nem lépi túl s nem fog új könyvekkel kereskedni. E kedvező vélemény kialakulására mindenesetre jó hatást gyakorolhattak azok az ajánlólevelek, melyeket kérése támogatására gr. SZÉCHÉNYI Ferencről, br. ACZÉL Istvántól, gr. TELEKI Sámuelről, gr. CZIRÁKY Antaltól, SÁNTHA József és KETTNER János pozsonyi tanácsnokoktól kapott.

Ennek a kedvező jelentésnek az az eredménye lett, hogy IVANICS Zsigmond 1815 április 17-én a pestvárosi tanácstól minden nehézség nélkül megkapta a könyvtárusi jogot, amely azonban régi munkákra korlátoztatott.

Minthogy Budán kölcsönkönyvtára is volt¹, azt is át akarta hozni Pestre, ezzel azonban nem járt szerencsésen. 1818 október 15-én folyamadott e célból a helytartótanácsához s indokolásul előadta, hogy Pest város két kölcsönkönyvtár fenntartására kapott jogot s ezidőszert csupán a LEYRER József működött. Minthogy továbbá könyvkereskedését Budáról Pestre helyezte át, budai kölcsönkönyvtárát nem tudja kellően gondozni.

A pesti könyvkereskedők (KILIÁN, EGGENBERGER, HARTLEBEN, LEYRER és MÜLLER) 1818 november 27-én kelt nyilatkozataikban nem ellenezték a kérés teljesítését, nyomatékosan rámutattak azonban arra, hogy a kölcsönkönyvtárak nem tudnak fennmaradni. Rámutattak INSTITORIS esetére, aki tönkre ment; MÜLLER Józsefre, aki 1816 júniusában önként bezárta kölcsönkönyvtárát; s végül LEYRER Józsefre, aki a 400 frt biztosítékot csupán nagy nehézségek árán tudta letenni s a váci siketnémaák intézetének fizetendő évi 150

¹ 1817 január 15-én nyitotta meg. Pesther Zeitung 1816 december 24-i szám.

frttal két év óta tartozik. A helytartótanács mindamellet IVANICSnak is megadta a kért engedélyt, a valóságban azonban ez a kölcsönkönyvtár soha nem nyílt meg.

Az IVANICS kölcsönkönyvtárának megnyitása már éveken át késett, mikor ERB Frigyes volt hannoveri tisztviselő 1823 szeptember 9-én hasonló jogért folyamodott. A kérést a pestvárosi tanács elutasította, mire ERB 1823 november 7-én a helytartótanács elé terjesztette ügyét s rámutatott arra, hogy LEYRER kölcsönkönyvtára egészen jelentéktelen, IVANICS pedig nem is nyitotta meg addig. Erre a helytartótanács jelentést kért a pestvárosi tanácstól, amely 1824 január 31-i jelentésében azzal mentette IVANICSOT, hogy eddig könyveket gyűjtött a nevezett célra, de most már annyira előrejutott, hogy a 400 frt biztosítékot is letette. A helytartótanács nem elégedett meg ezzel, hanem 1824 február 24-i leiratával megvizsgáltatta a LEYRER kölcsönkönyvtárát s érdeklődött az IVANICS könyvtárának állása felől. A pestvárosi tanács 1824 július 13-i jelentéséből azután kiderül, hogy LEYRER könyvállománya alig több 500 kötetnél s azt nem csupán kölcsönkönyvtárnak használja, hanem árusít is belőle, mert nyomorúsága miatt nagyobb könyvkészletet szerezni nem tud. IVANICS Zsigmondnak ellenben több mint 5000 értékes könyve volt, de állandó utazásai miatt eddig képtelen volt könyvanyagát a közhasználatnak átadni. A helytartótanács erre 1824 augusztus 10-én elrendelte, hogy IVANICS két hónapon belül nyilatkozni tartozik a kölcsönkönyvtár megnyitása tárgyában, ellenkező esetben másnak adják át¹ a kölcsönkönyvtárnyitási jogot.

Ez erélyes leiratnak nem lett eredménye, mert IVANICS 1842 július 30-i beadványából megtudjuk, hogy «szerencsétlen csapások és azoknak következményeik miatt» a kölcsönkönyvtárt még nem nyitotta meg. 1844 július 7-én azután IVANICS kérésére a helytartótanács kiadta a 400 frt biztosítékot s elvette tőle a kölcsönkönyvtárnyitási jogot.

1844 december 9-én IVANICS Zsigmond meghalt s négy leánygyermeket hagyott hátra, kik közül három asszony és egy hajadon

¹ Pestvárosi levéltár. Rel. a. n. 2030.

volt. Végrendeletének végrehajtója, MÁTRAY Gábor szerint készpénz egyáltalán nem maradt utána, temetésére is kölcsön kellett venni a pénzt; maradt azonban 11 636 váltóforint adóssága és több mint 100.000 kötet könyve, melyek részben Pesten, részben két bécsi raktárában voltak elhelyezve. A könyvkereskedést IVANICS halála után MAGYAR Mihály könyvkereskedősegéd vezette, ki IVANICS harmadik leányát 1845 július 28-án vette el feleségül.

Minthogy a könyvkészlet eladása nem sikerült, 1845 július 8-án az örökösök azon kéréssel fordultak a helytartótanácsához, hogy engedje meg nekik a könyvkereskedés folytatását. Kérvényükben hivatkoztak atyjuk országszerte ismert becsületességére, 40 esztendőös könyvkereskedői pályafutására s a régi magyar irodalom felkutatása körüli érdemeire. A pesti könyvkereskedők (EGGENBERGER és fia, HARTLEBEN és ALTENBURGER, MÜLLER özvegye és fia, id. KILIÁN György és ZUBER, KILIÁN és társa, GEIBEL, HECKENAST, ifj. LEYRER József, EMICH) ellenezték az engedély megadását, mert az örökösök egyike sem értett a könyvkereskedéshez; ha azonban mégis megadáték az engedély, úgy annak régi könyvekre való korlátozását kérték. A pestvárosi tanács 1846 január 2-i jelentéséből kiderül, hogy az örökösök is belátták kérésük teljesíthetlenségét s megelégedtek azzal, ha bizonyos határidőn belül, amíg t. i. megfelelő vevőt találnak, engedtetik meg nekik a könyvárusítás folytatása.¹

Ezt az engedélyt aztán meg is kapták s MAGYAR Mihály kezdetben az örökösök nevében vezette az üzletet, 1844-ben azonban már saját neve alatt szerepelt a könyvkereskedők sorában.² MAGYAR Mihály irodalmi téren is működött, mert a Pesti Divatlap 1848. évfolyamában nagyon értékes cikksorozatot írt a magyar könyvkereskedésről. 1855-ben «Magyar Könyvészet» cím alatt bibliografiai folyóiratot indított meg, amely folytatása volt HECKENAST és EGGENBERGER azonos vállalatának. 1857 végén megszűnt a folyóirat s miután MAGYAR Mihály halála után üzletét és kiadványait DEMJÉN József vette meg, tudományszakonkinti betűrendes mutatót készített hozzá s 1862-ben összesítve kiadta a megjelent évfolyamokat.

GÁRDONYI ALBERT.

¹ Pestvárosi levéltár. Rel. a. n. 347.

² HAEUFLER: Buda-Pest, historisch-topographische Skizzen. 133. l.

ADATTÁR.

Könyvek, könyvtárak, könyvnyomdák Magyarországon.

«Középkori művelődéstörténetünk buvárai mindmáig legkevesebb gondot könyvtár ügyünk multjának földerítésére fordítottak», mondá nemrégén a magyar bibliographia egyik kiváló szaktekintélye a Szent István Akadémiában tartott székfoglalója alkalmával.¹ Mi pedig, támaszkodva ama negyedszázad tapasztalataira, amelyet nagyrészt kutatómunkában töltöttünk el, bátorságot veszünk e szemrehányáshoz hozzáfűzni, hogy nemcsak a középkori, hanem az újkabkori (XVI—XVIII. század) magyar könyvtárügy multja sincs teljesen felderítve, dacára annak, hogy a Magyar Könyvszemlé-ben, a Történelmi Tár-ban, a Századokban, az Archaeologiai Értesítő-ben és egyebütt elszórtan számos idevágó közlemény látott napvilágot.² Arról is lehet vitatkozni, hogy középkori könyvészeti és könyvtárviszonyainkat talán jobban ismerjük, mint a későbbi korit. Hiszen a középkori könyvészeti adatok feltárásában buváraink mindig módfelett szorgalmasak valának és erre különös súlyt is helyeztek s némely középkori könyvtárunkról többet tudunk, mint pl. XVIII. századi nevezetes bibliothekáinkról, különösen pedig ezeknek belső életéről.

Bízást merjük azt állítani, hogy, noha eddig nálunk sok könyv-, könyvtár- és nyomdatörténeti monografia jelent meg, azért még e téren is sok a tennivaló és a magyar kultúra fényes multjának felderítése, egykori kultúránk dimensióinak, hatásának, fejlődésének vagy hanyatlásának pontos és részletes megállapítása és leírása rendkívül nehéz lesz mindaddig, míg könyv- és levéltáraink anyaga előttünk ismeretlen marad.

¹ Dr. GULYÁS Pál: Apáca-könyvtár a Nyulakszigetén. Katholikus Szemle 1917. évf. 437. l.

² Az eddig közzétett s mindenfelé elszórt adathalmaz áttekintését hatalmasan megkönnyítené ennek összegyűjtése és kronologikus vagy más rendben való kataszterszerű inventálása. Magyar Könyvszemlének használhatóságát is *rendkívül megnehezíti egy jó index hiánya*. Amíg ilyen nem készül, meg kell elégednünk azzal a kitűnő, áttekintő összefoglalással melyet GULYÁS: A könyv sorsa Magyarországon címen a Magyar Könyvszemle 1923. évfolyamában, annak 27—94. és 176—199. lapjain tett közzé.

Az a kifogás, hogy az egykori magyar könyvtárak belső életének megrajzolása HUNYADI MÁTYÁS király könyvtárán kívül eddig nem történt meg, szintén nemcsak a középkorra, hanem a későbbi időkre is vonatkozik. Vagy hogy egy-két példát említsek, ki ismeri pl. a debreceni vagy a sárospataki kollégiumi könyvtárak, vagy a nagyszombati egyetem könyvtárának egykori belső életét? Pedig e könyvtárakban egykoron mozgalmas élet hullámozott, de ennek az életnek a kereteit senki sem rögzítette meg. Egykori könyvtáraink belső életének megelevenítése nem is könnyű feladat, mégpedig az adatok hiánya miatt nem könnyű. Ugyanis, amilyen pontosan feljegyezték, hogy egy-egy csatában hány ember, hány lovas, hány ágyú stb. vett részt, amennyire érdekelte egykor az embereket pl. egy kométának a feltünése, egy-egy politikai esemény vagy egy nagyobb szerencsétlenség legapróbb részlete, annyira nem tartották éremesnek törődni azzal, hogy x- vagy y-könyvtárban milyen és mennyi könyv van felhalmozva s azokat milyen feltételek, szabályok stb. mellett lehet olvasni és használni. Az emberek tudomásul vették, hogy itt vagy ott könyvtár van, használták is azt, de természetesen az már senkinek sem jutott eszébe, hogy feljegyzéseket tegyen a könyvtár belső életéről a jövő kultúrtörténészei számára.

Dacára ennek, könyv- és levéltárainkban rengeteg könyvtörténeti adat lappang, amelynek eddig csak kisebb része lett — valljuk be — teljesen ötletszerűen és szanaszétjével közzétéve. Nálunk eddig senki sem gondolt arra, hogy a magyar könyv, könyvtár, könyvnyomda, papírmalom stb. történelmi anyagát össze kellene gyűjteni s eddig még csak távoli kísérlet sem történt arra nézve (sem nálunk, sem külföldön), hogy valaki összeszedje, megszerkessze és közzétegye egy *Monumenta ad historiam librorum, bibliothecarum et typographiarum Regni Hungariae spectantia* hatalmas anyagát. Ilyen anyag pedig van, csak fel kell kutatni és össze kell gyűjteni. Igaz, hogy ez a munka igen sok fáradozással, sőt költséggel is jár, de még sem hálátlan. Hiszen aki ezzel foglalkozik, az az egykor oly fényes magyar kultúrát támasztja fel. Az innen-onnan, lassanként összegyűlemlő adatok szinte összefüggő képet rajzolnak a magyar kultúra történetének egy-egy fejezetéről, így pl. többek közt arról, hogy nálunk a könyv ismerete és megbecsülése legalább is egyidős a királyság intézményével. Látjuk emez összetallózott írásokból, hogy volt nálunk könyv mindig bőven, volt elegendő könyvtár s később nyomda is; volt nálunk nemcsak a XV. de a későbbi és előbbi századokban is mélyenszántó, intenzív kultúrélet és a magyar, még nemzete

legviharosabb napjaiban is, ha kezét kardjától bár csak pihenve is mentesíthette, igyekezett ezzel a pihenő kézzel, ha mást nem, hát legalább a bibliát forgatni.

Büszkén állapíthatjuk meg pl. többek közt azt is, hogy voltak főpapjaink, főuraink, akiknek külön könyvtárak voltak, mint a velük egykorú valamelyik igen gazdag HABSBURG főhercegnek. Így pl. a XVI. században élt MOSSÓCZY ZAKARIÁS nyitrai püspöknek fényes könyvtára kortársa, FERDINÁND főherceg könyvtárának úgy tartalomban, mint mennyiségben magasan fölötte állott. Említésreméltó körülmény az is, hogy pl. Budán, az itt elhelyezett magyar királyi udvari kamarának már a középkorban tekintélyes szakkönyvtára lehetett, mert hiszen 1528-ban, amikor a kamara még Budán működött, e könyvtárnak külön öre, custosa is volt, KISSERJÉNI FERENC személyében.

A fény, a büszke öröm mellett itt-ott árnyra, szomorú jelenségekre akadunk, amelyek között nem utolsó, hogy a törvényes magyar király és udvara 1547-ben még csak nem is sejti WERBŐCZI Hármas könyvének létezését,¹ noha ekkor már éppen harminc esztendeje forgott nyomtatásban közkezen. Ezzel szemben viszont kénytelenek vagyunk azt is megállapítani, hogy később (a XVI. század végén) úgy a magyar *Corpus Juris*, mint pedig WERBŐCZI Hármas könyve iránt éppen a császári kamara érdeklődött a legmelegebben és állandóan. A császári kamara elég gyakran kér a maga részére e munkákból példányokat, s a XVII. század legelején éppen e dikasztérum sürgeti legjobban e két, politikai szempontból olyannyira fontos mű újra való kinyomtatását.

Sok ilyenféle és ehhez hasonló részint fölemelő, részint elszomorító epizódot lehetne még a magyar könyv történetéből felemlítenünk, azonban nekünk nem az a feladatunk ez alkalommal, hogy a magyar könyv történetét megírjuk, hanem, hogy az erre vonatkozó adatokat közkinccsé tegyük, hogy az említett Monumenták alapját megvegyük.

Egy negyedszázaddal ezelőtt, fiatal országos levéltári tisztviselő koromban rendkívül érdekelt a *Corpus Juris Hungarici* keletkezésének és további sorsának története. Igen érdekelt továbbá az is, hogy vajjon hajdanában Magyarországon az igazságot keresők és osztogatók miféle forrásokból, miféle könyvekből sajátították el a jogot? Sokat kutattam

¹ Ha FERDINÁND-nak nővérével, MÁRIA királynéval, II. LAJOS királyunk özvegyével póre nem támad, talán sohasem vett volna tudomást a *Hármas könyvről*.

és kerestem, hogy országos főbiráink, politikai vezéralakjaink könyvtáraiban, melyek voltak a jogi tartalmú, hogy úgy mondjam, standard munkák?

Sokat búvárkodtam, kutattam ebben az irányban és kutatásaim közben feljegyeztem, leírtam azokat az adatokat is, amelyek általában a «könyv»-re, könyvtárakra, nyomdára, papírmalomra stb. vonatkoztak.

Hosszas és fáradtságos kutatásaim egyes részleteredményeit a Magyar Könyvszemlében és egyebütt tettem közzé.¹ Eme búvárkodások egyik terméke volt pl. a Magyar Tudományos Akadémián *Mossóczy Zakariás és a magyar Corpus Juris keletkezése* címen tartott székfoglalóm,² továbbá a budapesti kir. egyetemi nyomda fennállásának 350 éves jubileuma alkalmából e nyomda 1577—1777-ig terjedő korszakáról 1927-ben megjelent tanulmányom.³ Néhány esztendővel ezelőtt LUKINICH Imre kedves barátom és kartársam tudomást szerzett a birtokomban levő hatalmas könyvtörténeti anyaggyűjteményről és szíves volt felszólítani, hogy azt közzététel végett rendelkezésére bocsássam. Amidőn a megítéltelő felhívásnak kész örömmel s baráti szeretettel teszek eleget, előre kell bocsátanom, hogy a kinyomatásra kerülő anyag természetesen távolról sem teljes. Ugyanis eddig csak a következő levéltárakat, gyűjteményeket s könyvtárakat néztem át:⁴

1. A gróf Csáky-család levéltára, letéve a M. Nemzeti Múzeumban.
2. A báró Bánffy-család levéltára, letéve az Erdélyi Múzeumban, Kolozsvárott.
3. A tapolylucskai és kükemezei Bánó-család levéltára, Budapest.
4. Bártfa város levéltára.
5. Bécs levéltárai közül:

¹ Egy eperjesi polgár könyvtára a XVII. században. Magyar Könyvszemle, 1907. évf. 380. l. — Egy magyar főúr könyvtára a XVI. században. U. o., 1909. évf. 94. l. — Az írás és könyvek Eperjesen a XV. és XVI. században. U. o., 1911. évf. 132—146., 215—226., 301—318. ll. — Könyvek és képek a Szepességen a XVI—XVII. században. Közlemények Szepes vármegye multjából, 1912. évf. 69—78. ll. — Feja Dávid könyvtára. Történelmi Közlemények Abauj-Torna vármegye és Kassa multjából, 1912. évf. 104. l. — Az eperjesi egyház könyvtára 1606-ban. Magyar Könyvszemle, 1918. évf.

² Megjelent e címen, Budapest, 1926.

³ IVÁNYI Béla és GÁRDONYI Albert: A királyi magyar egyetemi nyomda története 1577—1927. — Budapest, 1927. — Vaskos és tendenciózus tévedés az, ami e munka *Ajánlás*-ába belecsúszott, hogy t. i. én a nyomda nagyszombati történetét «Czakó közreműködésével» (!) írtam volna meg.

⁴ E felsorolásban persze csak azokat a levéltárakat említem, amelyekben könyvtörténeti adatot találtam.

- a) Közös pénzügyi levéltár.
- b) Staatsarchiv és a
- c) National (ezelőtt Hof-) bibliothek.
- 6. Beszterce város levéltára.
- 7. A gróf Bethlen-család levéltár, Keresd. (Erdély.)
- 8. Brassó város levéltára.
- 9. A budapesti egyetemi könyvtár kéziratára.
- 10. Debrecen város levéltára.
- 11. A debreceni kollégiumi könyvtár kéziratára.
- 12. Az egri főkáptalan magánlevéltára.
- 13. Az egri püspökség levéltára.
- 14. Eperjes város levéltára.
- 15. Az Erdélyi Múzeum levéltárai.
- 16. A gróf Erdődy-család galgóci levéltára.
- 17. Esztergom levéltárai:
 - a) Az esztergomi főkáptalan magán levéltára.
 - b) „ „ „ országos levéltára.
 - c) A primási levéltár.
 - d) A főegyházmegyei könyvtár.
- 18. A garamszentbenedeki konvent levéltára Esztergomban.
- 19. Gönc szabadalmas mezőváros levéltára.
- 20. A győri káptalan levéltára.
- 21. A gyulafehérvári püspöki levéltár.
- 22. Heves vármegye levéltára, Eger.
- 23. A báró szentgyörgyi Horváth-család levéltára, letéve Vas vármegye levéltárában.
- 24. A grádeci Horváth-Stansith-család levéltára, Nagyőr. (Szepes m.)
- 25. Az Ibrányi-család levéltára, letéve a Magyar Nemzeti Múzeumban.
- 26. A Jerney-féle gyűjtemény a kecskeméti kollégium könyvtárában.
- 27. Kassa város levéltára.
- 28. Késmárk város levéltára.
- 29. A komonkai Korponay-család levéltára, Feketefalun. (Szatmár m.)
- 30. Magyar Nemzeti Múzeum törzslevéltár és kamarai iratok.
- 31. A márkusfalvi Máriássy-család levéltára, Márkusfálván. (Szepes m.)
- 32. Nagyszében város és a szász egyetem levéltára és az itteni báró Brukenthal-könyvtár.
- 33. A m. kir. Országos Levéltár gyűjteményei:
 - a) Acta Particularia.

- b)* Acta Paulinorum.
 - c)* Benignae Resolutiones Regiae.
 - d)* Conceptus Expeditionum.
 - e)* Conceptus Referadarum.
 - f)* A Dobó-család levéltára.
 - g)* Ecclesiastica cameralia.
 - h)* Erdélyi kancellária levéltára.
 - i)* Expeditiones camerales camerae Posoniensis.
 - k)* Jesuitica. (A XVII. századi anyag zömét ez adja.)
 - l)* Lymbus.
 - m)* Litterae Consilii.
 - n)* M. O. D. L.
 - o)* Nádasdy-számadások és missilisek.
 - p)* Neo-Registrata Acta.
 - q)* Originales Referadae.
 - r)* Particulare.
 - s)* Szepesi kamara iratai.
 - t)* Urbaria et Conscriptiones.
- 34. A pozsonyi káptalan levéltára.
 - 35. Szeged város levéltára.
 - 36. Tarcal mezőváros levéltára.
 - 37. A gróf Teleki-család levéltára, Gyömrő. (Pest m.)
 - 38. A váradi káptalan levéltára.
 - 39. A vasvár-szombathelyi káptalan levéltára.
 - 40. A vatikáni levéltár, Róma.
 - 41. A veszprémi káptalan levéltára.

Természetesen sokkal hosszabb lenne ez a sorozat, ha az eddig még át nem kutatott levéltárak lajstromát állítottuk volna össze, azonban így is hatalmas az az anyag, amely idővel összegyűlt s talán a már felkutatott anyag napvilágra hozásával mások is kedvet kapnak hasonló munkához és így talán egykoron mégis csak megjelenhetnek a hajdani magyar kultúra Monumentái.

Meg kell végül még jegyezni, hogy nincs kizárva, hogy a közzétételre kerülő hatalmas anyagból akad olyan, amely valahol, esetleg nemcsak általam, hanem mások által is nehezen hozzáférhető helyen talán nyomtatásban már megjelent. Lehet az is, hogy valamely forrásmunka, folyóirat vagy dolgozat elkerülte a figyelmemet vagy pedig nem

juthattam hozzá s így valamelyik adat kétszer jelenik meg nyomtatásban. Ezért már előre is szíves elnézést kérek, de elvem az volt, hogy inkább jelenjen meg valamely irat vagy oklevél kétszer, mint egyszer sem.

Ha az összehordott hatalmas anyagon végig tekintek, ez egyrészt azt a hitet kelti bennem, hogy a magyar kultúra történetének egyes fejezeteihez néhány, talán nem egészen értéktelen részlettel mégis csak hozzájárultam s merem hinni, hogy még sem fáradtam hiába, másrészt büszkeséggel tölt el, látva, hogy nekünk, magyaroknak nem volt okunk a multban sem kultúránk miatt szégyenkezni, mert hiszen még könyvészet dolgában is *«egy nemzetnél sem voltunk alábbvalóbbak.»*

1. 1331.

Az egri káptalan előtt Márton klerikus káptalani jegyző fia Domonkos klerikus, Vörös János klerikust az egri szent László-bazilika építése körül szerzett érdemeiért bizonyos jövedelmekben részesíti, «hoc tamen interiecto, quamdiu ipsa ecclesia tam lapideis structuris, quam etiam *libris*, *calicibus*... usque et totalem sui operis perfectionem consumpnametur, ipsi in una societate et in uno hospitio ac una expensa cohabitarent et permanerent».

Erősen vízfoltos hártán, felül A, B, C cyrographummal, alul selymen függő viaszpecsét töredékével, az egri főkáptalan magán levéltárában: Numerus 1. divisio. 4. fasc. 1. No 1. jelzet alatt.

2. 1348 október 2.

János veszprémi püspök és királynői kancellár végrendeletet alkot, amelyben többek között a misekönyvéről is végrendekezik.

«Item *missale* meum cum uno indumento altaris [*lego ecclesiae*...].»

Eredetie a veszprémi káptalan magán levéltárában: 1348. Veszpr. eccl. et capit. 21 jelzet alatt.

3. 1359 júnuár 31. Avignon.

VI. Ince pápa mindazokat, akik poenitentiárusát Magyarországi Domonkost és kíséretét kifosztották, többek között könyveiket is elszedték, mindaddig kiközösítéssel sújtja, míg mindent vissza nem adnak s elégtételt nem szolgáltatnak.

«Venerabilibus fratribus... Ratisponensi et... Pataviensi ac Nitriensi episcopis salutem etc. Graves Deo et nobis ac sedi apostolice irrogantur iniurie, cum venientes ad eam ac recedentes ab ipsa molestationibus opprimuntur indebite a personarum et rerum dispendiis pergravantur, ad quas propulsandas iniurias cuncti fideles eo se debent promptiores impendere quo eis expedire noscitur ut ad sedem

ipsam securus habeatur accessus. Sane ad apostolatus nostri dilecto filio Dominico de Vngaria ordinis fratrum heremitarum sancti Augustini professore penitentiario nostro referente pervenit auditum, quod ipse nuper de paritibus Vngarie ad quas pro quibusdam negotiis accesserat cum nonnullis literis, que nobis et quibusdam ex venerabilibus fratribus nostris sancte Romane ecclesie cardinalibus per carissimos in Christo filios nostros Ludovicum regem et Elizabet reginam Vngarie illustris dirigebantur, ad Romanam curiam redeunte quidam iniquitatis filii, quorum nomina prorsus ignovit, in loco seu territorio dicto Laudaw in Bavaria Patauensis diocesis ipsum Dominicum et dilectos filios Jacobum lectorem ecclesie Aradiensis, Michaelem Henerini molendinatoris de Oduord presbiterum et Petrum Jacobi de Potock clericum Agriensis et Strigoniensis diocesis et Henricum de Ruda dicti ordinis professorem et quosdam alios socios et familiares dicti penitenciarum et cum eo ad dictam sedem accedentes cum armis more predonico invadentes ipsos penitenciarum socios et familiares ceperunt et carceri manciparunt et per dies aliquos detinuerunt etiam carceri mancipatos turbando et impediendo eundem ac socios et familiares suos in itinere veniendi et redeundi ad sedem predictam et nichilominus eundem penitenciarum septem equis et quingentis quinquaginta florenis auri et quatuor ciphis argenteis ponderis octo marcharum argento, necnon quibusdam *breviario et aliis libris*, vestibus ornamentis iocalibus ipsius penitenciarum et tam eum, quam dictos socios et familiares nonnullis rebus aliis, quas secum habebant nequiter spoliarunt.» Mindezen tettek elkövetői mindaddig excommunicatio alatt maradnak, míg az «equos, florenorum summam, libros» stb. vissza nem adják és a penitenciáriusnak elégtételt nem szolgáltatnak.

Vatikáni levéltár. Reg. Aven. 140. kötet, 631/b. lap.

4. 1365 december 5. Győr.

I. Lajos király Rechei Balázs fia Mihály királyi vicefőlovászmester atyjának fivére, Rechei Lőrincz fia János leányát fiúsitja.

«Relatio magistri Benedicti filii Heem facta Symon *scriptori* in campo Jauriensi.»

(«Datum Jaurini, feria sexta proxima ante festum beati Nicolai confessoris, anno Domini M^o CCC^{mo} LX^{mo} quinto.»)

Hártyán, alul a rányomott pecsét helyén a fenti relatio. Magyar Nemz. Múzeum. Bethlen-levéltár.

5. 1401 június 24. («octavo kalendas mensis julii»).

A veszprémi káptalan előtt János örsi prépost a Veszprémben Keresztelő szent János és szent Pál apostol tiszteletére emelt oltároknak «unum librum missale, unum breviarium» adományoz.

Eredetie a veszprémi káptalan magán levéltárában Sarberen 17. jelzet alatt.

6. 1401 szeptember 30.

Az egri káptalan az egri egyházban a tizenkét apostol és a tizenegyezer szent Szűz tiszteletére emelt oltár rektorságát minden tartozékaival, többek közt: «uno libro breviarii et uno libro missalis novis et illuminaturis auri decoratis, uno calice argenteo deaurato...» stb. Lipóczi Miklós fia Lukácsnak adományozza.

Hátyán, alul fonalon függött pecsétje elveszett, az egri főkáptalan magán levéltárában Numerus 1. div. 4. fasc. 1. No 26. jelzet alatt.

7. 1406 július 20.

A váci káptalan elismeri, hogy mindazon okleveleket, könyveket és egyéb javakat, melyeket a törökök támadása elől a biztosabb Esztergomba vitettek és ott őriztettek, János esztergomi érsek és káptalana hiánytalanul visszaadta.

A váci káptalan előadja, «quod quamquam alias temporibus iam retrolapsis, dum scilicet Turkorum choors viciata cum certis barbararum nationum gentibus has amplas regiones inmaniter invadere anhelabat, nonnulla bona huius alme ecclesie Dei, Strigonium, tamquam ad locum tutiorem, defensionis causa deservi feceramus. Tamen nunc utili necessitate dicte ecclesie nostre admonente, predicta bona ipsius ecclesie nostre, tam scilicet privilegia, quam *libri*, seu alia quecunque ornamenta in duobus scriniis ibidem habita, per reverendissimum in Christo patrem dominum Johannem dicte sancte Strigoniensis ecclesie archiepiscopum et capitulum loci eiusdem in integrum nobis fuerunt redonata et restituta», ennélfogva az érseket és a káptalanát erről nyugtatják.

«Datum feria tertia proxima ante festum beate Marie Magdalene, anno Domini millesimo quadringentesimo sexto.»

Hátyán, alul hártaszalagon függő pecséttel, az esztergomi főkáptalan magán levéltárában. Ladula 66. fasc. 1. No 16. jelzet alatt.

8. 1421 december 13. Róma.

V. Márton pápa bullája. «Cum dilectus filius Martinus Talayero canonicus Barchinonensis, magister in theologia et carissimi in Christo filii nostri Alfonsi regis Aragonum illustris consiliarius ad nonnulla

regna et partes Boemiae, Ungariae et Poloniae pro quibusdam nostris et Romanae ecclesiae negotiis arduis per nos destinatus existat, nos cupientes eundem Martinum cum decem equis, sociis, familiaribus, salmis, valisiisque arvesiis, *libris*, rebus et bonis suis in eundo, stando et redeundo plena securitate gaudere», mindenkinek meghagyja, hogy Mártont, kíséretét, málháit, könyveit stb. ne bántsák, «sed eum potius cum sociis, familiaribus equis, salmis, valisiis, arvesiis *libris* rebus et bonis» mindenütt szabadon engedjék közlekedni.

Vatikáni levéltár. Reg. Vat. 353. kötet, 287. lap.

9. 1423 április 25.

A kapornaki konvent előtt Salamonvári Miklós fia János egy mise-könyvét, mely 10 márkáért a vasvári káptalannál van zálogban, ugyanezen káptalannak adományozza.

Nos conventus monasterii sancti Saluatoris de Kapornuk, memorie commendamus, quod magister Johannes filius Nicolai de Salamonwara, coram nobis personaliter constitutus, professus extitit in hunc modum, quod quia ipse praeceptis salutaribus munitis presens seculum spernere, vitamque eternam commutare et sic vitam perpetuam sibi possidere desiderasset, ob hoc ipse quendam librum suum missalis a condam honorabili viro domino Lorando, Jauriensis ecclesie preposito, fratrem suum generationalem derelictum, nuncque ad presens erga manus dominorum canonicorum de capitulo Castri-ferrei per suam inignorationem pro decem marcis denariorum, marcam quamlibet decem pensis computando in pignore habitum, tum pro sue, tum etiam omnium predecessorum et successorum suorum animarum salute ecclesie beati Mychaelis archangeli de dicto Castro-ferreo ac dominis nunc in eadem et pro tempore existentibus ac Deo iugiter famulantibus dedisset, donasset et contulisset iure perpetuo possidendum utendum, tenendum et habendum, ymo dedit, donavit et contulit coram nobis vigore presentium mediante. Datum secundo die festi beati Georgii martiris, anno Domini millesimo quadringentesimo vigesimo tercio.

Papiron, kívül rányomott pecsét helyével, a vasvár-szombathelyi káptalan magán levéltárában. Ladula 46. fasc. V. No 1. jelzet alatt.

10. 1441 november 22.

«In nomine Domini, amen. Anno nativitatis eiusdem millesimo quadringentesimo quadragésimo primo feria quarta proxima post festum

beatae Elizabeth reginae, ego Demetrius literatus filius Jacobi de Pethenyehaza, licet eger corpore.» stb., végrendeletet alkot. Ebben: «Item duos libros, unum super expositione Evangelii dominicalis, alium vocabular nominatum eidem ecclesiae de Pethenyehaza» hagyja. Átirja 1451 november 3-án Váradon Sarlói János decretorum doctor, váradi kanonok, János váradi püspök vikáriusa. Papíron, alul fekete viaszba nyomott pecsét töredékével. Magyar Nemzeti Múzeum, Ibrányi-levéltár.

11. 1442 március 13.

Gargói László fia Ferenc szepesi örkanonok végrendeletet alkot.

«Item *breviarium* pro ecclesia in Gargo» (t. i. lego).

1442 december 7-én kelt átiratban, hártján, alul Jacobus Nicolai de Quintoforo clericus Strigoniensis közjegyzői záradékával és jegyével. Bécs, Staatsarchiv, Ungarische Urkunden.

12. 1446 június 15. Pest.

Pálóczi László országbíró parancsa a váci káptalanhoz, melyben Pál sági prépost és konventje panaszára elrendeli, hogy indítson vizsgálatot azon hatalmaskodási ügyben, amelyet Lévai Péter vajda fia László követett el akkor, amidőn embereivel a sági monostort megtámadta és kirabolta, elvivén onnan az egyházi kegyzsereket, továbbá «missalia quoque et alios libros, nonnulla etiam privilegia et litalia instrumenta factum possessionarium tangentia».

(«— — Datum in Pesth, in vigilia festi sacratissimi Corporis Christi, anno Domini millesimo quadringentesimo quardragesimo sexto.»)

Átirja a váci káptalan 1446 július 17-én kelt jelentésében. Orsz. Levéltár. M. O. D. L. 13.924. — Ugyanekkor ugyanilyen tartalmú parancs ment a budai és esztergomi káptalanokhoz, amelyek 1446 július 18-án tesznek jelentést. U. ott. M. O. D. L. 13.925, 13.926; ld. még M. O. D. L. 22.489, 22.490.

13. 1450 május 18.

János kolozsvári dominikánusperjel az ugyanitteni szent Egyed-kolombeli apácák beleegyezésével két missalét és egy graduálét 24 aranyforintért elad Herepei Márk erdélyi alvajdának.

Orsz. Levéltár. M. O. D. L. 36.407., pagina 101. No 2.

14. 1470 május 18. (Szentjobb.)

A szentjobbi convent bizonyságlevele, mely szerint a Losonczy Bánfi István fiai, János, András, László, György és Mihály, emberei által Báthori Miklós középszolnokvármegyei körösteleki, csehi-i, gyula-

kutai jobbágysai ellen elkövetett hatalmaskodási ügyben a károsult jobbágysok kárakra nézve «sacramenta hoc ordine deposuissent. Quod primo Elyas wolahus in sacerdotio constitutus, in praedicta possessione Kerestheleke commorans in *ablacione et deportacione duorum librorum suorum* ac pecudum et ovium suarum ----- centum florenorum auri dampna se percepisse ----- comprobasset...»

Papiron, hátlapján pecsét nyomaival. Orsz. Levéltár. M. O. D. L. 30.044.

15. 1473.

«Cambium altarium et proventuum universorum inter discretos etc. dominum Johannem de Epperies altarium arae beatae Annae ab uno et magistrum Paulum de Zneyma similiter altarium arae beatae Virginis etc. partibus ab altera irrevocabiler ac testamentaliter confectum etc.»

Kassa város tanácsa előtt a fenti János oltárának ingatlan javait átengedvén Pálnak, «nichilominus dictus dominus Johannes iterum legavit et resignavit ad dictum altare tres casulas et unum brevium maiorem et meliorem et unam almariam in sacristia sub turri stantem», amint mindez végrendeletében bővebben meg van írva.

Kassa város 1460—1463. évi jegyzőkönyvének 77. lapján.

16. 1476 november 17.

A garamszentbenedeki konvent scriptora és jegyzője Fülöpösi Balázs részére az esztergomi egyháztól egy breviariumot egy esztendőre kölcsön vesz.

Nos conventus monasterii sancti Benedicti de Juxta Gron, memoriae commendamus, quod nos pro parte circumspecti Blasii de Fylpes scriptoris et notarii nostri conventualis quendam librum breviarii de ecclesia cathedrali Strigoniensis, consentientibus eiusdem ecclesie capituli dominis canonicis pro exemplari accepimus et ad nostri medium detulimus, tali sub modo, ut a die acceptionis et delationis huiusmodi libri intra unius integri anni ambitum idem memoratus Blasius eo ipso libro, velut exemplari libere uti possit, decurso autem unius anni circulo, dilatione et contradictione absque omni, ipsum et eundem librum integre sine corruptione vel defectu aliquali remittere, ymo si opus fuerit, subtili ligamine reformatum, pellibusque novis artificiose obductum eidem ecclesie vel eiusdem capituli dominis restituere obligamur et obligati sumus, testimonio praesen-

tium mediante. Datum die dominico proximo ante festum beate Elizabeth, anno millesimo quadringentesimo septuagesimo sexto.

Eredetie papiron, az esztergomi főkáptalan országos levéltárában. Conventus Sancti Benedicti, fasc. I. No 13. jelzet alatt.

17. 1478.

Az eperjesi kolostori templom számadásainak töredéke.

Ebben: «Item an eyn buch und den pit lewtin dy do habin oem gekawffin LXXXIII. den.»

Eperjes város levéltára. 436/a. szám.

18. 1479 december 10. Pozsony.

Gábor bíbornok, szentszéki legatus, óhajtván, hogy «nova capella beatae Mariae virginis in castro Owar sita Jauriensis diocesis... libris, calicibus et aliis ornamentis ecclesiasticis decoretur», ezen kápolnát bizonyos ünnepeken látogatóknak búcsút engedélyez.

Hártyán, melyről a függő pecsét elveszett. Orsz. Levéltár. M. O. D. L. 18.295.

19. 1479 december 12. Pozsony.

Benedek nikápolyi püspök («episcopus Nicopolitanensis, suffraganeus-que ecclesiae Agriensis in pontificalibus...» stb.) az óvári kápolnának ugyanazon kiváltságot adja, mint előbb Gábor bíbornok.

Hártyán, selymen függő pecsét némi töredékével. Orsz. Levéltár. M. O. D. L. 18.296.

20. 1483 február 11. — 1484.

Az eperjesi kolostori templom számadásának töredéke.

Ebben: «Item an den bwchern III. ort. den.»

Eperjes város levéltára. 465/b szám.

21. 1483 április 9. Esztergom.

«Nos Ambrosius Gewrgy iudex, necnon Sebastianus Golya, Petrus Andrassa, Thomas Institor, Johannes Czwdar, Bartholomeus Zekel, Nicolaus Henczy, Paulus Thergeny, Ladislaus Balassa, Gregorius Baychy, Bartholomeus Weres, Conradus Mensator et Blasius Posony iurati cives civitatis Strigoniensis» előtt «Petrus Corrigiator» és «Nicolaus Barbitonsor» esztergomi lakosok megjelenvén, Péter «domum suam in dicta civitate nostra in parochia ecclesie sancti Laurentii martiris sitam, cui scilicet ab occidentali porta, a septemtrionali vero murus prefate civitatis nostre, ab orientali siquidem et a meridionali plagis domus mei Bartholomei Zekel iurati civis contigue vicinarentur», elcseréli Miklós házával, mely ugyanezen város-

ban ugyanazon parochia szomszédságában, «ab occidentali Valentini pellificis nostri concivis ab una partem, autem ex altera relicte condam Damianii *Kenyete* habita» fekszik.

Eredeti hátyán, alul a város kettős függő pecsétjével, az esztergomi főkáptalan országos levéltárában Ladula 23. capsza 18. fasc. 3. No 7. jelzet alatt.

22. 1484 március 16.

Kornis Mihály segesdi főesperes és veszprémi kanonok végrendelete. *Ebben*: «Item predicto rectoratui Corporis Christi et omnium sanctorum lego unum missale bonum cum breviario meo in pargameno, empto a fratribus sancte Katherine, scriptos.

Tres libros impressos, videlicet bibliam et Leonardum de Utino ac confessionale ed[itu]m per fratrem Antonium archiepiscopum de Florentia», nem tűnik ki világosan, hogy kire hagyja.

A veszprémi káptalan országos levéltárában Testamenta ecclesiastica 2. jelzet alatt.

23. 1484 május 18. (illetve ápr. 12.) — 1489 október 7.

Kivonat Késmárk város harmincad számadáskönyvéből. (1484 máj. 18.)

1484.

Ambrosius.

Item induxit libros varios pro florenis XX. feria tertia post Zophie.

— — — — —

Item induxit libros pro florenis XX. feria II. ante Tiburcii. (Ápr. 12.)

— — — — —

Item induxit libros pro florenis XX. in die Marie Magdalene. (Július 22.)

— — — — —

Item induxit libros pro florenis XXV. feria III. ante Galli. (Október 12.)

1485.

Ambrosius.

Item induxit libros appressos pro florenis XX. dominica ante festum sancti Georgii. (Április 22.)

— — — — —

Item induxit libros et res pro florenis XX. in vigilia sancti Jacobi apostoli. (Július 24.)

1489.

Ambrosius.

Item induxit libros et arma pro florenis XL, ad festum sancti Jacobi.
(Július 25.)

Item induxit libros pro florenis X et duas schwbas pro florenis VIII,
feria III^a post Francisci. (Október 7.)

Késmárk város 1480—1494-ig terjedő harmincad számadáskönyvéből.

24. 1485.

Az eperjesi kolostori templom számadáskönyvének töredéke.

Ebben: «Item czu mesbuch das man hot gegeben irbir lewte 1¹/₂ fl.

Item ain mesbuch VI. den.»

Eperjes város levéltára. 484/a szám.

25. 1488 március 9. *Streza.*

«In nomine domini Jesu Christi, amen. Anno nativitatis eiusdem anno millesimo quadringentesimo octuagesimo octavo, in dominica oculi in domo habitationis mee in Streza, ego Matheus Dezem plebanus parochialis ecclesie beate Marie virginis in dicta Ztreza» végrendeletet alkot.

Ebben: «Item librum breviarii in pargameno valentem duodecim florenos lego ecclesie mee.»

«Item legendam meam in pargameno lego ad predictum monasterium heremitarum.¹ Alter autem liber in monasterio existens, nomine manipulus curatorum est mihi in pignore pro uno floreno, qui si redimetur per dominum Georgium Halews, idem florenus detur ad predictum monasterium. Item quendam parvum libellum in pargameno, nomine Jacobinus, lego ad dictum monasterium.»

Papiron, alul hét rányomott gyűrűs pecsét helye. Orsz. Levéltár. M. O. D. L. 34.931.

26. 1490.

Egervára felszerelésének leltára.

1490.

«Registrum super rebus magnifici domini mei in prima domo thaver-nica in Egerwara.»

¹ T. i. a strezai pálosoknak.

— — — — —
«In quarta domo inter duas stubas in almario.»
— — — — —

«Scrinium in quo sunt iura aut privilegia.»
— — — — —

«In quinto domo» — — — «Libri qui sunt involuti XVI, in una
ligatura.»

Három félv papíron, hosszúkás könyvalakban. Orsz. Levéltár. M. O. D. L.
26.048.

27. 1491 január 3. Buda.

Ádám Gergely budai bíró és a tanács előtt Fogelbaidér Sebestyén,
Vogelbaidér Lénárd végrendeletének végrehajtója bizonyos házat
«non longe a pretorio civitatis nostre», mely Forster György és
«relicte condam Bernardi aurifabri» házai közt feküdt, kénytelen
eladni. E házat még Vogelbaidér Lénárd «reverendissimo domino
Thome de Erdewd episcopo Jauriensi pro mille florenis auri, quibus
eidem domino episcopo *pro libris missalium* obligatus extitisset.
pignoris titulo obligasset.» — Lénárd halála után Tamás püspök
Fogelbaidér Sebestyént perrel szorította az 1000 forint kifizetésére,
mivel azonban Lénárd hagyatékában ennyi pénz nem volt, kénytelen
volt a kérdéses házat 1000 forintért «judeis impignorari... Cum
itaque labentibus temporibus per raptosam usure accumulationem,
prefatam domum in manus judeorum devenire, ipsam quoque domum
per nullum eventum a faucibus ipsorum judeorum eliterare posse,
eo quod iam trecenti floreni in computationem usure ad dictos mille
florenos aggregati fuissent», a házat kénytelen volt 1300 forintért
Fogelbaidér Andrásnak és feleségének, Borbálának eladni, akik az
1300 forintot «judeo Abraham Weres dicto» fizették ki.

Alul: Ad relationem dominorum Roberti Haller
Johannis Arnolth juratorum.

Hártyán, kívül papírral fedett vörös viaszba nyomott pecséttel. Kívül alul:
Fogelbayder. Esztergomi főkáptalan országos levéltárában. Lad. 23. capsza 18.
fasc. 7. No 2.

DR. IVÁNYI BÉLA.

Adalékok Montenegró magyar könyvészetéhez.

Második sorozat.

A Magyar Könyvszemle 1926. évi folyama 330—363. lapjain tettem közzé montenegrói bibliográfiám első sorozatát. A jelen munka ennek folytatása és kiegészítése. Bibliográfiám első sorozatának kiadása óta elég szép számmal jelentek meg újabb magyar munkák Montenegróról és sok oly adalékra bukkantam, amely első sorozatom összeállításakor elkerülte figyelmemet. Ezenfelül az első sorozatban szerepel néhány olyan munka is, melyet akkor nem tudtam könyvészetileg pontosan leírni, most ellenben meg tudom ezt tenni. Ilyen adalék összesen hat van. Ezek csillaggal vannak megjelölve.

Az új sorozat egészen a régi elvei szerint van összeállítva. Változás mindössze annyi történt, hogy miután ŠUFFLAY Milán a budapesti egyetem tanárává neveztetett ki, most felvettem valamennyi, az első sorozatban mellőzött művét is és hogy felvettem azokat az idegen munkákat is, melyek egy magyar szerző montenegrói tárgyú dolgozatai val foglalkoznak. Sajnos, ez utóbbiaknak csak kis részét sikerült eddig megszereznem.

A jelen jegyzék 121 adalékot tartalmaz. Ebből hat az első sorozatban hiányosan leírt munkákra vonatkozik. Új adalék van tehát összesen 115. A két sorozat együtt 423 adalékot hoz. Nyelvek szerint a két sorozat együtt így oszlik meg:

magyarnyelvű...	163	horvátnyelvű német kivonattal	1
« « német kivonattal	2	latin «	4
« « francia «	1	német «	26
magyar- és németnyelvű	4	olasz «	3
« és francia «	1	angol «	1
« német-, angol- és		francia «	13
latinnyelvű	1	spanyol «	1
szerbnyelvű	183	tót «	2
horvát «	18		

A felsorolt munkák közül a két sorozatban együtt önállóan jelent meg 134, a többi hírlapi vagy folyóirati cikk. Verses munka van 53, a többi prózai; még pedig szépprózai 8, tudományosnak mondható 135, tudományos bírálat 73, a többi általános, vagy útleírás, népszerűsítő, vagy politikai cikk.

A második sorozat adalékai is nagyon különböző értékűek, de van közöttük nem egy, amely határozottan értékes. Legyen szabad itt kiemelnünk ŠUFFLAY Milán történeti dolgozatait, melyek ma Albániára és Montenegróra nézve versenytárs nélkül állnak a tudományban, báró NOPCSA Ferenc, LÖRENTHEY Imre és RÓTH Károly geológiai, FÜHRER Lajos ornithológiai műveit, továbbá az *Eredményei* címszó alatt szereplő a Magy. Tud. Akadémia balkáni kutatásai eredményeit feltáró állat- és növénytani közleményeket, BREIT József és NAGY Vilmos hadtörténeti, BALDACCÍ Antal és POPOVIĆ Pál politikai tanulmányait, valamint DJISALOVIĆ Veselin Nyegos-fordítását. Mindezek és más munkák is újra igazolják első sorozatunk összeállításakor hangsúlyozott tételünket, hogy a magyar szellemnek Montenegróról is volt mondanivalója és e téren is álljuk a versenyt a nagy nyugati nemzetekkel.

ALBA Limi: Kostadin Balšić. Zagreb 1920, 200 l. 8°.

Alba Limi = Šufflay Milan. Történeti regény a Balša montenegrói dinasztia egy tagjáról.

ANDRIJEVIĆ Jovan: O Maksimu Crnojeviću Laze Kostića (Kostić Lázár Crnojević Maksimjáról) Letopis 100 k. 206—209. l.

Bírálat a drámáról sok elismeréssel.

BAJZA Giuseppe de: La questione montenegrina. Budapest 1928, 50 l. 8°.

A Budapesti Szemlében megjelent magyar tanulmány fordítása. A fordító dr. Zambra Alajos.

BAJZA Giuseppe: La questione montenegrina. Pester Lloyd 1928 szept. 22.

A röpirat német nyelvű ismertetése.

BAJZA Josef von: Beiträge zur ungarischen Bibliographie über Montenegro. Budapest, 1927. 37 l. 8°.

Különnyomat a Magyar Könyvszemle 1926-i évfolyamából német címlappal.

(BAJZA József): A montenegrói kérdés: Magyar Külpolitika 1922 júl. 16.

A Pro Montenegro egyesület mozgalmái: Marković Vukašin és Andrija; Dimitrije ipeki patriarcha elítéli a belgrádi politikát. — Die Situation in Montenegro im Jahre 1922.

BAJZA József: Adalékok Montenegró magyar könyvészetéhez. Magyar Könyvszemle 1926, 330—363. és Bulletin 1926, 20—21. l.

Montenegró magyar bibliográfiája. A jelen adalékok ennek kiegészítése. — Beiträge zur ungarischen Bibliographie über Montenegro, siehe Bajza Josef von.

B(AJZA) J(ózsef): A cetinjei Múzeum. Das Museum von Cetinje. Magyar Könyvszemle. 1927. 206—207. l. Bulletin de la Revue Bibliographique Hongroise 1927. 21. l.

Vuksan Dušannak egy a zágrábi Nova Evropában megjelent cikke után készült ismertetés. A magyar cikk ismerteti ugyanazon folyóirat ugyanazon számában kiadott Šoć Péter-féle tervezetet a centinjei Szláv Intézetről. — Besprechung des Museums von Cetinje nach einem Artikel Vuksans.

BAJZA József: A montenegrói kérdés. Budapesti Szemle 207. k. (1927), 321—372. l.

A kérdés állásának tudományos összefoglalása. — Ausführliche wissenschaftliche Zusammenfassung der montenegrinischen Frage, siehe Bajza Giuseppe de.

BAJZA József: Újabb szeparatista horvát és montenegrói irodalom. Budapesti Szemle 212. k. (1929), 417—426. l.

Ciubranovitch Jean, Criscuolo Luigi, Petanovich-Naiad Nicholas és Vuksan Dušan könyveinek, illetőleg cikkeinek ismertetése. — Besprechung mehreren Werke über Montenegro.

BAJZA József (Giuseppe, Josef) l. Battorych Kornél, Čubranović Jovan, Gagyí Jenő, Huszár Vilmos, Jezik, Kárpáti Győző, Medenica Radosav, Nagy Josip, Notes bibliographiques, Petanovich-Naiad Nicholas, Radisics Elemér, Šufflay Milan, Vuksan Dušan.

BALDACCÍ Antoine: Pour l'équilibre Adriatique-Balcanique. Revue de Hongrie, année XIX. (1926), tome XXXV. 54—59. l.

Követeli Montenegró helyreállítását is.

BALDACCÍ Antoine: Un héros monténégrin: Vladimir Popovitch. Revue de Hongrie, année XXI. (1928), tome XXXIX. 29—33. l.

Az 1928 jan. 23-án emigrációban elhunyt államférfiú életrajza.

BALŠA-HÁZ l. Alba Limi, Šufflay Milan.

(BARABÁS Albert): Egy diplomata visszaemlékezései. Cikksorozat, benne: Nikita király liliputi udvara. Magyar Külpolitika 1927 dec. 16 és 1928 jan. 1.

Kevés hitelt érdemlő pietykák. — Gerede über König Nikolaus und seinem Hof.

BARIĆ H. l. Šufflay Milan.

BATTORYCH Kornél: Kevél Montenegróba. Magyarság 1927 máj. 12.

Battorych Kornél = Bajza József. Vezércikk levélförmában, mely kitaratásra biztat. — Leitartikel: Montenegriner aushalten!

BATUT l. Jovanović-Batut.

BODIN király l. Dimitrijević Miša.

BOJ Turaka i Crnogoraca na Rijeci Crnojevića g. 1692. (A törökök és a montenegróiak harca Crnojevićeva Rijekánál 1692-ben.) Letopis 68. k. 147—150. l.

Népvers.

BORNEMISSZA Félix: 1916 jan. 17. emlékezetére. Magyar Külpolitika 1929 febr. 1.

1916 jan. 17-én jelentette be gróf Tisza István miniszterelnök a magyar képviselőházban, hogy Montenegró békét kért. A szerző szerint Montenegró a só- és a liszt-hiány miatt volt kénytelen letenni a fegyvert. Ez tévedés. — Die Kapitulation Montenegros wurde durch Mangel an Mehl und Salz verursacht (?).

BREIT József: Az 1914. évi osztrák-magyar-szerb-montenegrói hadjárat. Budapest 1926, 226 l. + 5 térkép. 8°.

A hadjárat katonai leírása az osztrák-magyar hivatalos jelentések alapján. — Geschichte des österreichisch-ungarischen und serbisch-montenegrinischen Feldzuges nach österreichischen-ungarischen Berichten.

BREIT József l. Szombathy Kálmán.

BUŠATLIJA Mahmut l. Pištelić Luka.

ČARNOJEVIĆ Gjurgje i prinče Latiminče (Crnojević György és a latin herceg) Letopis 80. k. 88. l.

Népvers.

ČENGIC Smail-aga l. Smrt.

CIUBRANOVITCH Jean: Le plus grand crime de l'histoire. Revue de Hongrie année XX. (1927), tome XXXVIII. 199—210. l.

Ciubranovitch Jean = Čubranović Jovan.

CRISCUOLO Luigi l. Bajza József.

CRNOJEVIĆ-ház l. Andrijević Jovan, Čarnojević Gjurgjc, Gjorgjević Jovan, Hvala, Subotić Jovan, Ženidba.

CSIKI Ernő l. Eredményei.

(ČUBRANOVIĆ Jovan): Un libro sobre Montenegro. El Sol (Madrid) 1928 máj. 3.

Bajza József olasz röpiratának rövid ismertetése.

ČUBRANOVIĆ Jovan l. Bajza József, Rastignac.

DANILO montenegrói herceg kártérítést követel. Pesti Hírlap 1928 no. 24.

Csufolódó cikk Daniló királynak Stroheim Erich ellen Lehár Ferenc Vig özvegyének megfilmesítése miatt indított pöréről. — Der bekannte Prozess König Danilos gegen E. Stroheim.

(DEBRE)CZENI (JÓZSEF): Múzeumot rendeznek be Nikita palotájában. Bácsmegyei Napló. 1929 máj. 15.

Útleírás. — Reisebeschreibung: Lovćen, Njegoši, Cetinje.

DIMITRIJE patriarcha l. Bajza József.

DIMITRIJEVIĆ Miša-Savić Milan: O tragedijama Bodin i Slobodarka (Bodin és Slobodarka című tragédiákról) Letopis 134. k. 149—151. l.

Mindkettő montenegrói tárgyú dráma. Az első, mely Bodin (XI. sz.) diocleai királyról szól és névtelen szerző munkája, a bírálók rossznak tartják. A másikat, mely Gjorgjević-Prizrenac Manojlo műve és a poturicák kiirtását dolgozza fel, jutalomra ajánlják.

DJISALOVIĆ Vezelin I. Gorski venac, Petrović-Njegoš II. Péter.

DRAGOVIĆ Živko I. Jovanović-Batut M.

DUKLJANSKA Kronika I. *Subotić Jovan, Šufflay Milan.

EREDMÉNYEI A Magy. Tud. Akadémia Balkán-kutatásainak. Szerkesztik:

Gr. Teleki Pál és Csiki Ernő. I. kötet: Csiki Ernő állattani kutatásai Albániában. Budapest 1923, 176 l. 8°. (Feldolgozók: Hankó Béla, br. Fejérváry Géza, Szűts A., Szilády Zoltán, Csiki Ernő, Stach J., Pongrácz Sándor, Hojnos Rezső.) III. k.: Adatok Albánia Flórájához. Budapest 1926, 348 l. 8°. (Csiki Ernő, Jávorka Sándor és Kümmerle Jenő Béla gyűjtése; feldolgozták: Filarszky Nándor, Jávorka S., Krenner József Andor, Kümmerle J. B., Moesz Gusztáv, Szatala Ödön, v. Szepesfalvy János és Timkó Géza.)

Magyar, német, angol és latin nyelvű munka tele montenegrói vonatkozásokkal. — Fauna und Flora Albaniens.

ERŐDI BÉLA: A Balkán-félszigeti népek költészetéből. Olcsó Könyvtár 844—845. sz. Budapest, 1892. 142. l. 8°.

Montenegrói dalok vagy vonatkozások 1—18, 38—56, 80—81 l. — Ungarische Übersetzung balkanischer Volkslieder.

FEJÉRVÁRY Géza báró I. Eredményei.

FILÁRSZKY Nándor I. Eredményei.

FIRER Ljudevit: Jedna godina ornitološkog izučavanja u Crnoj Gori (Egy év ornithológiai tanulmányai Montenegróban.) Glasnik Zem. Muzeja u Bosni 1894. évf. 543—608. l.

Führer Lajosnak Petrović-Njegoš II. Danilo király, akkor trónörökös, segítségével folytatott tanulmányai.

FIRER Ljudevit pl.: Produžena posmatranja na ornitološkom polju u Crnoj Gori g. 1895. (További ornithológiai vizsgálatok Montenegróban 1895-ben.) Glasnik Zem. Muzeja 1895. évf. 241—258. l.

FÜHRER Lajos I. Firer Ljudevit.

(GAGYI Jenő): A montenegrói kérdés. Magyar Külpolitika 1928 dec. 16.

Bajza József olasz röpiratának ismertetése. — Besprechung der italienischen Broschüre Bajzas über die montenegrinische Frage.

GJORGJEVIĆ Jovan: O Maksimu Crnojeviću Laze Kostića (Kostić Lázár Crnojević Maksimjáról) Letopis 109. k. 205—206. l.

Bírálat a drámáról. Kiadásra ajánlja.

GJORGJEVIĆ-PRIZRENAG Manojlo I. Dimitrijević Miša, Prizrenac-Gjorgjević Manojlo.

GORSKI venac — A hegyek koszorúja. Délbácska, 1929 febr. 10.

Djisaľović Veselin fordításának ismertetése. — Besprechung der ungarischen Übersetzung von Djisaľović.

GYSZÁLOVICS Veszelin I. Djisaľović Veselin.

*HADŽIĆ A(ntun): Crnogorski knez Danilo, nekrolog (I. Daniló montenegrói fejedelem nekrológja.) Letopis 102. k. 211—214. l.

Petrović-Njegoš II. Daniló fejedelem 1851—1860 között uralkodott.

Ő volt az újkor első világi uralkodója Montenegróban.

HADŽIĆ A(ntun): Iz dnevnika Sime Milutinovića Sarajlije (A sarajevói M. S. naplójából.) Letopis 108. k. 39—50. l., 109. k. 93—105. l.

Petrović-Njegoš II. Péter nevelőjének és neves szerb költőnek feljegyzései montenegrói vonatkozásokkal.

*HADŽIĆ A(ntun): Kako stoji Crnagora? (Hogyan áll Montenegro?)

Letopis 109. k. 305—307. l.

HANGAY Sándor: Az égő Balkánon keresztül. Budapest 1918, 63 l. 8°.

Hadi tudósítások. Montenegróról 27—58. l. — Kriegsberichte.

HANKÓ Béla I. Eredményei.

HOJNOS Rezső I. Eredményei.

HORVÁTH Jenő I. Pilch Jenő.

HUSZÁR Guillaume de: Bajza Joseph de: La question du Monténégro.

Revue de Hongrie, année XXII. (1929), tome XL. 138. l.

Bajza olasz munkájának ismertetése.

HUSZÁR Vilmos I. Rastignac.

HVALA Crnojević Ive (Crnojević Ivo hálája) Letopis 81. k. 46. l.

Népvers.

IHRIG Károly I. Pilch Jenő.

IMRE Sándor: A világháború. Budapest 1918, VIII. 248 l. 8°.

A könyv 74—80. lapjain Pilch Jenő ír a montenegrói hadjáratról, 129—133. l. Litke Aurél Montenegró földrajzáról. — Der Weltkrieg. Allgemeine Beschreibung.

IMRE Sándor I. Pilch Jenő.

IVANIŠEVIĆ Jovan: Podlovcénsko Cetinje (A Lovćen-alatti Cetinje).

Javor, 1892.

JÁVORKA Sándor I. Eredményei.

JEZIK inarod (Nyelv és nemzet.) Hrvat (Zagreb), 1928 júl. 9. sz.

Bajza József olasz tanulmánya egy részének horvát fordítása.

JOCIĆ Luka: Spomenica o dvadesetpet-godišnjice izdavačkog rada. —

(Emlékkönyv Jocić Luka kiadói munkássága huszonötéves évfordulója alkalmából.) Novi Sad (Újvidék) 1903, 24. l. + L. pag. 8°.

A könyv annyiban montenegrói vonatkozású, hogy Miklós királynak van ajánlva.

JOVANOVIĆ M. A.: O delu Mitropolit crnogorski Petar II. (II. Péter montenegrói metropolita c. munkáról.) Letopis 157. k. 172. l.

Nem ajánlja kiadásra.

JOVANOVIĆ-BATUT M.: O delu Gjeografski pregled Crne Gore od Živka Dragovića (Dragović Živko Montenegró földrajzi áttekintése c. művéről.) Letopis 148. k. 136—138. l.

Némi változtatások feltételével kiadásra ajánlja. Megjelent Letopis 153—156. k., amint ez részletezve van montenegrói bibliográfiám első sorozatában.

JÓZSEF kir. herceg l. Pilch Jenő.

KAČANSKI Vladislav: Skupljene pjesme (Összegyűjtött versek.) Novi Sad (Újvidék) 1879.

Benne a Grahov laz c. költemény, mely a Grahovónál 1858-ban a törökök felett aratott montenegrói győzelmet énekl meg.

KAČIĆ-MIOŠIĆ Andrija l. Popović J. S.

KARACZAY Fedor gróf l. Karte.

K(ÁRPÁTI Győző): Magyar folyóiratok szemléje. Kath. Szemle 1928, 99—100. l.

Bajza József A montenegrói kérdés c. tanulmányának ismertetése. — Besprechung der Abhandlung über die montenegrinische Frage von J. v. Bajza.

KARTE. Über die neue — von Montenegro, zusammengestellt durch den K. K. Obrist Grafen Karaczay. Jahrbücher der Literatur. Wien 1842, tom. c. Anzeige-Blatt 32. l.

Gróf Karacsay Fedor 1838-ban kiadott térképétől.

KAŠTRIOTA Gjorgje l. Popović J. S.

KOHL J. G. l. *Subotić Jovan.

KOSTIĆ Laza: Na Graovu (Grahovón.) Letopis 97. k. 103—108. l.

Vers e nevezetes montenegrói győzelemről.

KOSTIĆ Lázár l. Andrijević Jovan, Gjorgjević Jovan, Subotić Jovan.

KOTZIG Károly: A szerb vezérkari főnök elmondja Montenegró tervszerű tönkretételét. Magyarság 1927 szept. 15.

Sok jó indulattal és sok tévedéssel megírt cikk Pešić Péter árulásáról. — Peter Pešić's Verrat.

KRENNER József Andor l. Eredményei.

KÜMMERLE Jenő Béla l. Eredményei.

LEHÁR Ferenc l. Daniló montenegrói herceg.

LITKE Aurél l. Imre Sándor.

LÖRENTHEY Imre: Adatok északi Albánia eocén képződményének kifejlődéséhez és faunájához. A m. kir. Föld-int. évkönyve XXV. k. (1917). 1—21 l.

Beiträge zur Fauna und zur Entwicklung der Eozen-Formation Nord-Albaniens.

LUTTER János l. Pilch Jenő.

MARKOVIĆ Andrija és Vukašin l. Bajza József.

M(EDENICA) R(adosav): Bajza Josef von: Beiträge zur ungarischen Bibliographie über Montenegro 1927. Zapisi (Cetinje) knj I. str. 191.

Elismerő bírálat, de helyteleníti a szerb nyelvű munkák felvételét egy magyar bibliográfiába.

MIKOVIĆ Dionisije: Ilarion Roganović crnogorsko-brdski mitropolit (Roganović Ilarion montenegrói metropolita.) Novi Sad (Újvidék) 1891, 46 l. 8°.

Különnyomat a Srpski Sionból.

MILUTINOVIĆ Sima Sarajlija u Crnoj Gori (A sarajevói Milutinović Sima Montenegróban.) Letopis 15 k. 131—134. l.

M. egy levele Montenegróból, melyhez csatolva van egy mutatóvány Obilić c. tragédiájából.

MILUTINOVIĆ Sima Sarajlija. Životopis (Életrajz) Letopis 30. k. 143—147. l.

Német lapok közleményeiből összeállított életrajz. Milutinović Petrović-Njegoš II. Péter nevelője volt.

MILUTINOVIĆ Sima l. Hadžić Antun.

MOESZ Gusztáv l. Eredményei.

*MÜLLER J. l. Ninković P.

NACHBARLÄNDER. Die türkischen: — Serbien, Bosnien, Türkisch-Kroatien, Herzegovina und Montenegro. Pesth 1854, 64 l. 8°.

Montenegróról 55—62. l.

NAGY J(osip): Die montenegrinische Frage. Morgenblatt (Zagreb) 1928 okt. 14.

Bajza József olasz tanulmányának beható és elismeréssel teli tárgyalása.

NAGY Vilmos: Szerbia meghódítása. Események a Balkánon 1915—18.

Budapest 1929, XII. 268 l. 8°. Külön kötetben: Mellékletek (26 térkép).

Montenegróról 121—214. l. — Militärische Beschreibung der Offensive 1915—16. gegen Serbien und Montenegro.

NEŠKOVIĆ Mita l. Varadjanin Ark.

NIKITA. I. Petrović-Njegoš I. Miklós király.

NIKOLIĆ Onusim I. Ženidba.

*NINKOVIĆ P.: Sjevoroistočna Albanija. (Északkeleti Albánia.) Letopis 95. k. 1—29. l.

Müller J.: Albanien, Roumelien etc. Prag 1844 c. munkája egy részének fordítása.

NOPČA Franjo, barun: Prinosi starijoj povijesti sjeverne Albanije. (Adalékok Észak-Albánia régebbi történetéhez.) Glasnik, Zem. Muzeja 1910. évf. 307—378. l.

NOPCSA Ferenc báró: A katolikus Észak-Albánia. Földrajzi Közl. 1907. évf., 191—213. és 243—266. l.

Tele érdekes vonatkozásokkal Montenegróra és népére nézve. — Das katholische Nord-Albanien.

NOPCSA Ferenc báró: Adatok az északalbán parti hegyláncok geológiájához. M. kir. Földt. int. évkönyve XXIV. k. (1916). 365—394. l.

Beiträge zur Geologie der Küsten-Gebirgsketten Nord-Albaniens.

NOPCSA Ferenc báró I. Šufflay Milan, Szilády Zoltán.

NOPCSA Franz, Baron: Sind die heutigen Albaneser die Nachkommen der alten Illyrer? Zeitschrift für Ethnologie 1911, 915—921 l.

NOPCSA Franz, Baron: Beiträge zur Vorgeschichte und Ethnologie Nordalbaniens. Wissensch. Mitteilungen aus Bosnien XII. Bd 168—253. l.

NOPCSA Franz, Baron: Albanien. Bauten, Trachten und Geräte Nordalbaniens. Berlin-Leipzig 1925, VIII, 257. l. 8°.

NOTES bibliographiques. Revue historique, 52. année, tome CLV (1927). 437. l.

Bajza József montenegrói bibliográfiájának ismertetése.

PAVIĆEVIĆ Mićun: Crnogorci u pričama i anegdotama. (A montenegróiak elbeszélésekben és adomákban.) Letopis. 1926. évf., 398—400. l.

Mutatvány egy azóta megjelent (Zágráb 1928) könyvből.

PEŠIĆ Péter I. Kotzig Károly.

PETANOVICH-NAIAD Nicholas: What caused my plight? h. n. (Kanada), é. n. (1928). 2 l. 8°.

Helyreigazítások Vujović Milo amerikai szerepét illetőleg Bajza József olasz nyelvű röpiratához.

PETANOVICH-NAIAD Nicholas I. Bajza József.

PETROVIĆ-NJEGOŠ Danilo püspök I. Pištelić Luka.

PETROVIĆ-NJEGOŠ I. Danilo I. Hadžić Antun.

PETROVIĆ-NJEGOŠ II. Daniló király I. Danilo montenegrói herceg, Firer Ljudevit.

PETROVIĆ-NJEGOŠ Miklós király I. Barabás Albert, Jocić Luka, Šobajić Maksim, Szenteleky Kornél.

PETROVIĆ-NJEGOŠ I. Péter püspökfejedelem I. Vest.

PETROVIĆ-NJEGOŠ II. Petar : Pustinjak cetinjski. (A cetinjei remete.) Letopis 39. k. 140. l.

A nagy költő egy verse.

PETROVIĆ-NJEGOŠ (II.) Petar : Večernja molitva. (Esti ima). Letopis 44. k. 65—68. l.

A püspökfejedelem egy költeménye.

PETROVIĆ-NJEGOŠ II. Péter : Hegyek koszorúja. Szerb eredetiből fordította Djisalović Veselin. II. kiadás. Novi Sad (Újvidék) 1929, 127 l. 8°.

Az 1902-ben megjelent fordítása átdolgozott új kiadása. — Zweite Auflage der ungarischen Übersetzung des Gorski vijenac.

PETROVICS-NJEGOS II. Péter : Hegyek koszorúja. Bács megyei Napló 1929 febr. 10.

Mutatvány Djisalović Veselin új fordításából. — Probestück aus der zweiten Auflage der ungarischen Übersetzung des Gorski vijenac.

PETROVIĆ-NJEGOŠ II. Péter I. Djisalović Veselin, Gorski venac, Hadžić Antun, Jovanović M. A., Milutinović Sima, Sandić Aleksandar.

PILCH Jenő : A nagy háború krónikája. Budapest 1917, 105 l. 8°.

Különnyomat Imre Sándor A világháború 1918 c. művéből. A 74—81. l. A montenegrói hadjárat története. — Chronik des Weltkrieges.

PILCH Jenő : A világháború története. József kir. herceg előszavával Horváth Jenő, Ihrig Károly, Lutter János, Pilch Jenő, Trunkwalter Ödön, Turcsányi Gyula és Udvary Jenő közreműködésével szerkesztette. — Budapest, é. n. (1927). 418 l. 8°.

Tele montenegrói vonatkozásokkal I. különösen 25—28., 101—108., 120., 122., 134., 139., 160—161., 238—239. stb. — Geschichte des Weltkrieges.

PILCH Jenő I. Imre Sándor.

PIŠTELIĆ Luka : Skadarski vezir Mahmut paša Bušatlija. (Bušatlija Mahmut pasa scutari-i vezér.)

Javor 1887. évf. 2—7. sz.

PIŠTELIĆ Luka : Vladika Danilo Petrović-Njegoš.

Javor 1887. évf. 32—36. sz.

PJESMA od Novoga Grada. (Novigrádról szóló ének.) Letopis 63. k. 132—134. l.

- Egy 1681-i eseményt megéneklő montenegrói vers. A beküldő, úgy látszik, Stojacković Aleksandar.
- PONGRÁCZ Sándor l. Eredményei.
- POPOVIĆ J. S.: Život Kneza Epirskog Gjorgja Kastriota Skenderbega. (Kastriotá György-Szkenderbég epirusi fejedelem élete.) Budim (Buda), 1828, VI., 127., 17. l. 8°.
- Prózaí életrajz, azután a Skender bégre vonatkozó versek Kačić-Miošićből. Tömerdek montenegrói vonatkozás.
- POPOVIĆ Sime l. Savić Milan.
- POPOVIĆ Stevan: Ženidbe u junačkim pesmama. (Házasságok a hősi dalokban.) Novi Sad (Újvidék) 1883, XXX., 398., 2. l. 8°.
- 25 szerb elbeszélő népv. Közülük montenegrói tárgyú a 2. és 11. számú.
- POPOVIĆ St. V. l. Savić Milan.
- *POPOVITCH Paul: Le rôle du capital français dans la tentative de suppression de l'Etat Monténégro. Revue de Hongrie. XV. Année, (1922) XXVI, tome 101—111. l.
- POPOVITCH Paul: Les peuples de l'Europe centrale et des Balkans sous la paix de l'entente. Revue de Hongrie. XV. année, tome XXVII, 159—173., 202—219. és 256—263. l.
- Montenegróról 205—213. l.
- POPOVITCH Paul: La situation internationale du Monténégro. Revue de Hongrie, année XVI (1923), tome XXVIII, 77—80. l.
- POPOVITCH Vladimir l. Baldacci Antoine.
- PRIZRENAC-GJORGJEVIĆ Manojlo: Slobodarka Tragedija. Novi Sad (Újvidék) 1881.
- PRO MONTENEGRO l. Bajza József.
- PUPITS Ottó: A Fekete Hegyek országa. Bácsmegyei Napló 1926 dec., 25. sz.
- Ügyes riport, történeti részeiben erős elírásokkal. — Riport aus Montenegro.
- RADISICS Elemér: Beiträge zur ungarischen Bibliographie über Montenegro.
- Magyar Külpolitika 1927 febr. 1.
- Bajza József munkájának ismertetése. — Besprechung.
- RASTIGNAC: Ce que le Monténégro reçoit de la Yougoslavie à titre de réparations. Revue de Hongrie. Année XXI (1928), tome XXXVIII, 188—9. l.
- Rastignac = Huszár Vilmos. A cikk adatai Čubranović Jovantól valóak.

RA7. Balkansko-turski — (A balkán-török háború.) Vel. Bečkerek (Nagybecskerek) 1912, 32 l. 8°.

Szerb-bolgár-montenegrói-görög tárgyú elbeszélő versek.

ROGANOVIĆ Ilarion l. Miković Dionisije.

ROTH, K(arl) von: Beiträge zur Geologie von Albanien. A m. kir. Földt. int. évkönyve. XXVII. k. (1927), 1—70. l.

SANDIĆ Aleksandar: Na vis na Lovćen. (Fel Lovćen csúcsára.) Novi Sad (Újvidék) 1901, 16 l. 8°.

Petrović-Njegoš II. Péter püspökfejedelem halálának félszázados évfordulója alkalmából prózában írt «montenegrói legenda», amint szerző nevezi.

*SAVIĆ Milan: Proslava 400-godišnjice prve srpske štamparije u Crnoj Gori. (Az első szerb nyomda négyszázéves évfordulójának ünnepe Montenegróban.) Letopis 178. k., 153—156. l.

A legrégebb szerb nyomtatott könyv 1491-ben készült az obodi kolostorban Montenegróban.

SAVIĆ Milan — Popović St. V.: O spevu Osvojenje Nikšića od Sima Popovića. (Popović Sime Nikšić elfoglalása c. énekéről.) Letopis 133. k., 163—164. l.

Jutalomra ajánlják.

SAVIĆ Milan l. Dimitrijević Miša.

ŠĆEPANOV A.: Ustanak kolašinskih Srba. (A kolašini szerbek felkelése.) Novisad (Újvidék) 1889, 40 l. 8°.

Az 1875-i török-montenegrói harcok ez epizódjáról elbeszélő vers.

ŠIŠIĆ Ferdo l. Šufflay Milan.

SKENDER beg l. Popović J. S.

SMRT Smail-age Čengića. (Čengić Smail aga halála.) Novi Sad (Újvidék) 1899?, 40 l. 8°.

Új lenyomata az 1883-i kiadásnak, melyet első bibliográfiámban említek.

ŠOBAJIĆ Maksim: Osveta kosovska. (Rigómező megboszulása.) Novi Sad (Újvidék) 1890, 272 l. 8°.

41 elbeszélő vers az 1875—1878-i török-montenegrói harcokról Miklós királynak ajánlva.

ŠOBAJIĆ Maksim: Slavenska sloga. (Szláv egyetértés.) Vel. Bečkerek (Nagybecskerek). (1913), 111 l., 8°.

Az 1877—78-i orosz-török háborút megéneklő elbeszélő vers. A szerző montenegrói.

ŠOĆ Péter l. Bajza József.

STACH J. l. Eredményei.

STANKOVIĆ Kornél l. Szenteleky Kornél.

STANOJEVIĆ Stanoje l. Šufflay Milan.

STOJAČKOVIĆ Aleksandar l. Pjesma, Ženidba.

STROHEIM Erich, von l. Daniló montenegrói herceg.

*SUBOTIĆ Jovan : Opisanje Crne Gore (Montenegró leírása). Letopis 74. k., 71—87. l. és 75. k., 61—78. l.

Subotić fordította németből.

*SUBOTIĆ Jovan : Omirovi grci i crnogorci. (Homerus görögjei és a montenegróiak.) Letopis 85. k., 59—67. l.

Kohl, J. G. Reise Nach Istrien, Dalmatien und Montenegro. 1851. c. munkájából fordítva.

*SUBOTIĆ Jovan : Dukljanskog presvitera Kraljevstvo Slavena. (A diocleai presbyter a szlávok királyságáról.) Letopis 88. k. 1—86. l.

A fordítás és a jegyzetek Subotićtól valóak.

SUBOTIĆ Jovan : O Maksimu Crnojeviću Laze Kostića. (Kostić Lázár Crnojević Maksimjáról.) Letopis 109. k., 203—205. l.

Kedvezőn ítélet a drámáról.

ŠUFFLAY Milan, von : Die Kirchenzustände im vortürkischen Albanien.

Vjesnik hrvatskog zem. arhiva XVII. k. (1915), 1—70. l.

ŠUFFLAY Milan : Politische Schicksale des Themas Dyrrhachion. Vjesnik hrv. zem. arhiva XVII. k. (1915), 273—309. l.

ŠUFFLAY Milan, von : Städte und Burgen Albaniens. Denkschriften 63. B. 1 Abh. Wien 1924, 82 l. 2°.

ŠUFFLAY Milan : Sredovječna plemena Albanije i Crne Gore. (Középkori albán és montenegrói törzsek.) Obzor 1924 febr. 20—23.

ŠUFFLAY Milan : Sredovječni dinaste Albanije i Crne Gore. (Albánia és Montenegró középkori dinasztái.) Obzor 1924 ápr. 16—19. sz.

ŠUFFLAY Milan pl. : Povijest sjevernih Arbanasa. (Az északi albánok története.) Arhiv za Arbanašku starinu etc. knj. II. (1924). Beograd 1925, 50 l. 8°.

Horvát nyelven német kivonattal.

ŠUFFLAY Milan : Srbi i Arbanasi. (Szerbek és albánok.) Sa predgovorom St. Stanojevića. (Stanojević St. előszavával.) Biblioteka Arhiva za Arbanašku starinu etc. (Az Arhiv za Arb. star. könyvtára.) Urednik (szerkesztő) H Barić. Knj. I. Beograd 1925, IV., 139 l., 8°.

A montenegrói történelemre vonatkozó alapvető megállapításokkal.

ŠUFFLAY Milan : Crvena i Bijela Hrvatska. (Vörös- és Fehér-Horvátország.) Obzor 1925 máj. 28.

ŠUFFLAY Milan: Sveti Jovan Vladimir. (Szent János Vladimir.) Obzor 1925 máj. 16. és Balkan 1925 máj. 26.

ŠUFFLAY Milan: Arbanaski sjever i jug. (Az albán észak és dél.) Novosti 1926 febr. 7.

ŠUFFLAY Milan: Vjerske prilike u Albaniji kroz vijekove. (Vallási állapotok Albániában századokon át.) Obzor 1926 jún. 11.

ŠUFFLAY Milan: Trgovina u Albaniji nekoć i sada. (A kereskedelem Albániában hajdan és ma.) Vreme 1926 jún. 8. és Obzor 1926 júl. 4.

Š(UFFLAY) M(ilan): Bibliografije Crne Gore i Albanije. (Montenegró és Albánia bibliográfiái.) Obzor 1927 febr. 13.

B. Nopcsa Ferenc. Az Albániáról szóló legújabb irodalom 1918 és Bajza József: Beiträge zur ungarischen Bibliographie über Montenegro 1927 c. művek ismertetése.

(ŠUFFLAY Milan): Pred potezanjem crnogorskog pitanja. (A montenegrói kérdés felvetése előtt.) Hrvatsko Pravo 1927 máj. 28. sz.

Battorych Kornél Levél Montenegróba c. cikkének ismertetése.

ŠUFFLAY Milan: Hrvatska u svijetlu svjetske historije i politike. (Horvátország a világtörténet és világpolitika szemszögéből.) Zagreb 1928, 62 l., 8°.

Sok montenegrói vonatkozás.

ŠUFFLAY Milan: U prodornoj zoni pravoslavlja na Jadranu. (A pravoszlávia áttörési zónájában az Adria felé.) Obzor 1928 ápr. 7.

A diocleai pap krónikájának Šišić Ferdo-féle belgrádi kiadásáról.

ŠUFFLAY Milan: Crvena Hrvatska. (Vörös-Horvátország.) Pantheon 1929, 2—4. l.

Vörös-Horvátország létének igazolása a Dukljanska krónika és más források alapján.

ŠUFFLAY Milan l. Alba Limi.

SUNDEČIĆ Jovan l. *Hadžić Antun.

SZATALA Ödön l. Eredményei.

SZENTELEKY Kornél: Látogatás az elfelejtett Nikitánál a sanremoi orosz templom kápolnájában. Bácsmegyei Napló 1928 ápr. 20.

Szenteleky Kornél = Stanković Kornél. A riport eléggé tendenciózus. — Ripoort über die russische Kirche in San Remo, wo König Nikolaus begraben ist.

SZEPESFALVY János l. Eredményei.

SZILÁDY Zoltán: Nopcsa, Franz: Albanien, Bauten, Trachten und Geräte Nordalbanien. Berlin 1925 c. művének ismertetése. Népélet 1925. évf., 74—76. l.

Besprechung.

SZILÁDY Zoltán: Nopcsa, Franz Baron, Nordalbanien 1925. Földrajzi Közlemények 1926, 69. l.

Ismertetés — Besprechung.

SZILÁDY Zoltán l. Eredményei.

SZOMBATHY Kálmán: Az 1914. évi balkáni hadjárat katonai története. Nemzeti Újság 1926. évf. 69. szám.

Breit József könyvének ismertetése. — Besprechung des Werkes von Josef Breit.

SZOMBATHY Kálmán): Breit József Az 1914-i osztrák-magyar-szerb montenegrói hadjárat 1926. Hadtört. Közlemények 1926 254—255. l.

Könyvismertetés. — Besprechung.

SZÜTS A. l. Eredményei.

TELEKI Pál gr. l. Eredményei.

TIMKÓ György l. Eredményei.

TISZA István gróf l. Bornemissza Félix.

TRUNKWALTER Ödön l. Pilch Jenő.

TURCSÁNYI Gyula l. Pilch Jenő.

UDVARY Jenő l. Pilch Jenő.

VARADJANIN Ark.: O članku Učiteljske škole u Crnoj Gori od M. Neškovića. (Nešković M. Montenegrói tanítóképzők c. cikkéről.) Letopis 148. k., 135. l.

A munkát kiadásra ajánlja. Megjelent Letopis 145. k., 31—71. l.

VEST o smrti vladike Petra I. Petrovića-Njegoša. (Hír Petrović-Njegoš I. Péter püspök haláláról.) Letopis 24. k., 136. l.

Rövid hír.

VUJOVIĆ Milo l. Petanovich-Naiad Nicholas.

V(UKSAN) D(ušan): Bajza József: A montenegrói kérdés. Zapisi (Cetinje) kng. III. str. 123.

Birálat. — Besprechung.

VUKSAN Dušan l. Bajza József.

ZAMBRA Alajos l. Bajza József.

ŽENIDBA Crnojević Ive. (Crnojević Ivo házassága.) Letopis 51. k., 90—92. l.

Népvers, melyet Mutnicából küldött be Nikolić Onusim.

ŽENIDBA Gjorgja Crnojevića. (Crnojević György házassága.) Letopis 63. k., 129—131. l.

Népvers; a beküldő, úgy látszik, Stojacković Alaksandar.

BAJZA JÓZSEF.

A magyar vonatkozású francia színdarabok bibliográfiája.

1. GARNIER, Robert: *Les Tragedies* de —. Paris, par Patiffon, MDXXXV. In 12. 332 l. 1618-ig tizenegy újabb kiadásban. *Bradamante*, trage-comédie, 296—333. l.

Tárgyát Ariostoból vette. Az ötödik felvonásban magyar követek jelennek meg Nagy Károly udvarában.

V. ö. Karl Lajos: *Magyarország a spanyol nemzeti és francia klasszikus drámában*. Budapest, 1916. Szent István-Társulat bizománya.

2. ROTROU, Jean: *L'Heureuse constance*, tragi-comédie de —. Paris, Antoine de Sommaville, 1636. In 4°. 4, 103 l. és *Oeuvres* de Jean Rotrou [publiées par Viollet le Duc]. Paris, Th. Desoer, 1824. In 8°. I. köt. 419—512. l.

A főszereplők a magyar király, magyar főurak, magyar nemes kisasszonyok, konvencionális latin-görög nevekkal. Budát többször emlegetik a darabban. A magyar király egyúttal erdélyi fejedelem.

Le roi même ayant joint à sa grâce infinie

Le sceptre glorieux de la Transilvanie.

(IV. 3.)

A darab, úgy látszik, Lope de Vega két darabjának az egybeolvasztása, elemei *El poder vencido y el amor premiado* és *Mirad a quien alabais*-ből vannak átvéve, de az említett darabok közül egyik sem magyar vonatkozású.

V. ö. Georg Steffens: *Rotrou Studien I., Jean de Rotrou als Nachahmer Lope de Vegas*, Oppeln, 1891 és Karl Lajos i. m.

3. ROTROU, Jean: *Laure persécutée*, Tragi-comédie de M^r de —. A Paris Toussaint Quinet, 1639. In 4°. 3, 135 l. és *Oeuvres* de Rotrou, Paris, 1824. III. 555 l.

Magyarország a tenger partján fekszik és templomok vannak a városokban. ahol az isteneknek áldoznak. Budát egyszer említik az ötödik felvonás második jelenetében. A darab szolgai utánzata Lope de Vega *Laura perseguida* című darabjának, azzal a különbséggel, hogy a cselekmény helye Rotrounál Magyarország, míg Lopenél nincs meghatározva és a darab végén megjelenő infánsnő Lopenál magyar, Rotrounál lengyel. A szereplők nevei úgy szólván kivétel nélkül Lopeból vannak átvéve.

V. ö. Georg Steffens i. m. Karl Lajos i. m.

4. [LA CAZE]: *L'Inceste supposé*, Tragi-comédie A Paris Chez Toussaint Quinet MDCXL. In 4°. (2)+124 l.

A darab szerzője La Caze, akinek ez az egyetlen nyomtatásban megjelent munkája. Szín: Székesfehérvár. (Albe Royale.) Carismond magyar király nagy győzelmet aratott a törökön. Az első felvonás negyedik jelenetében említik, hogy a csatában húszezer török esett el. Clarimène, a király

testvére, bátyja távollétében szerelmével ostromolja a királynét, Alcinée-t és miután nem sikerült meghódítania, a hazatérő király előtt hűtlenséggel vádolja meg. Magyar helyi vonatkozás nincs a darabban. A szerző elképzelése szerint Magyarország óriási birodalom.

V. ö. Karl Lajos i. m. és Neuphilologische Mitteilungen, 1914. Zolnai Béla: Magyar Könyvszemle 1914.

5. DESMARETS DE SAINT-SORLIN, J.: *Europe, comédie héroïque* [par —.] Paris, H. Le Gras, 1643. In 12° 4, 93 l. — 1643. — U. o. In 12° 4, 82 l. — 1643. — U. o. In 4°. 4, 104 l.

A darab: a spanyolok ellen írt allegorikus vígjáték, állítólag teljes egészében Richelieu kardinális műve. Néhány célzás történik Magyarországra. A darabhoz csatolt «Clef des personnages»-ban a következők olvashatók: «Les biens des Prestres, mitrez, Les Eueschez que le Roy d'Hongrie a donnez aux Luthériens». Továbbá: Trois Puissances Royales. Les Roys d'Espagne, d'Hongrie et d'Angleterre.

V. ö. Zolnai Béla: Magyar Könyvszemle, 1914.

6. MAGNON, [Jean]: *Jeanne de Naples*. Tragédie par M^r —. A Paris chez Louis Chambordry, MDCLVI. In 4°. (6) 96 l.

Jean Magnon, Molière barátja, színész, költő és tragédiatíró darabja Molière-nél került színre. A Nápolyi Johanna-irodalomra nézve lásd 13. sz. alatt. Magnon tragédiájában a királynő ártatlan a gyilkosságban, mellyel gyanúsítják. Szépsége és Endre király féltékenysége okozták a szerencsétlenséget. A darab kétharmadrésze abban telik el, hogy Johanna királynő második férjével és környezetével Nagy Lajost várja, aki csak a negyedik felvonás harmadik jelenetében lép a színpadra. A magyar király a dühtől magánkívül követel bosszút. Semmi bizonyíték nincs a kezében; gyanúja a királynő, Tarantói herceg és Durazzoi Károly között ingadozik. Egy indulatrohamban megparancsolja Johanna kivégzését. A kivégzés után kiderül a királynő ártatlansága, mire Lajos sírva kér bocsánatot a nápolyiaktól. Johanna, aki végig igen méltóságteljesen viselkedik, kioktatja Lajost (IV. 3.) az abszolút monarchia és az alkotmányos királyság közötti különbségről:

Naples dans sa grandeur se regle, sur la France,
L'un & l'autre Royaume est dans l'indépendance,
Pour le vôtre son droict est assez bien borné,
Et c'est vn peuple enfin qui vous a couronné.
Vous lui prestez la foy, le mien me rend hommage,
Je suis Reyne par moy, vous un Roy par suffrage,
Si la Nature & l'Art faissant chacun leur trait
Vous estes le crayon dont ie suis le portrait.
Ainsi craignez en moi ce qu'a fait la Nature
Et de l'art qui vous fit j'aimeray la figure.

Valószínű, hogy e sorokban a szerző hódolatát akarta kifejezésre juttatni a fiatal XIV. Lajos iránt, aki Istentől nyert királyi hatalmának korán tudat-
Magyar Könyvszemle. 1929. I—II. füzet.

tára ébredt. A magyart a szerző barbár népnek tartja. Ezt igazolja az alábbi két sor is. (V. 3.)

Un barbare venu du fonds de la Hongrie
Verroit dans vostre cour triompher sa furie

mondja Durazzoi Károly (le comte de Duras) Johannának, mikor azt tanácsolja, hogy tegyék el láb alól a magyar királyt.

7. BOISROBERT: *Théodore reyne de Hongrie*. Par Monfieur de —, Abbé de Chastillon. Tragi-comédie. A Paris chez Pierre l'Amy MDCLVIII. In 12: (5)+82 l.

Ajánlás: A madame la procvreuse generale. La Caze darabjának az utánzata. Egy egykorú röpirat: *Remarques sur la Théodore «Tragi-Comédie de l'Auteur de Cassandre, dédiée à M. de Bois-Robert Métel, abbé de Chastillon par A. B. sieur de Soumaise»* szerint Boisrobert abbé, Richelieu kardinális kegyence, a francia akadémia egyik megalapítója nemcsak a színhelyet, a tárgyat, a cselekmény menetét vette át az Incesté suposé-ból, hanem több száz verssort is. Boisrobert-nél a királynőt Théodore-nak, a királyt Ladislas-nak és a király öccsét Tindare-nak hívják. Az egyetlen új szereplő Irene, a királynő húga, aki szerelmes Tindare-ba.

Egy évvel a darab megjelenése előtt, 1657-ben Boisrobert-nek a következő című kötete jelent meg: *Les nouvelles heroiques et amoureuses de Monsieur l'Abbé de Boisrobert*. Paris, Pierre Lamy 1657. In 8°. 4, 550, 3 l.

A kötet egyik novellájának (*L'inceste supposé*, Nouvelle II. 183—308 l.) tárgya teljesen azonos a tragédiáéval.

V. ö. Benedek Marcel: Irodalomtörténet 1913. Karl Lajos i. m. és André Leval: *Supplément à la Bibliographie Française de la Hongrie de I. Kont*, Revue de Hongrie, janvier-février-mars 1914.

8. DE LA VILLE, Nicolas: *La cynozure de l'ame ou poésie morale* par le P. F. —. André Bouvet 1658. In 8°. (7) 263, (4) l. [*Sainte Elisabeth* tragi-comédie en trois actes.]

A Soleinne-féle színházi könyvtár katalógusa szerint. *Bibliothèque dramatique de M. de Soleinne*. Catalogue rédigé par P. L. Jacob, bibliophile. [Paul Lacrox] Paris, 1843.)

9. LE SAGE ET D'ORNEVAL: *Sophie et Sigismond* comédie. *Le Théâtre de la Foire* par MM. — Tome IX. 1737. 155—217. l.

Az első jelenetben említik az egyetlen hitelesen magyar családnevet, Pálfi grófot. A darab Rotrou tragikomédiája, *Laure persécutée* (v. ö. 3. sz.) paródiájának látszik. Mindkét darabban egy magyar királyfi rangján alul lesz szerelmes, a király meg akarja akadályozni a házasságot s egy idegen királyleányt szán a fiának; lengyelt Rotrounál, csehet Lesagenál. Rotrounál Laura komornája úrnője ruhájában jelenik meg; Lesagenál Sophie mint cseh királyleány jelenik meg a magyar király előtt, ami esetleg parodisztikus szándékra vall.

V. ö. Karl Lajos: i. m.

10. ROUSSEAU, Jean Jacques: *Les prisonniers de guerre*, comédie. *Oeuvres complètes de* —. Paris, 1846. Tome III, p. 211—219.

Rousseau 1743-ban írta ezt a darabot, amelyet a *Vallomások* egyik jegyzete szerint (I. 177 l.) «M. Ancelet, officier des mousquetaires»-nek ajánlott. Ugyanott megvallja, hogy sohasem merete nyilvánosságra hozni, mert a darab tele van a francia királyt és a francia nemzetet dicsőítő mondatokkal, amelyek ellentétben állottak az ő közismert köztársasági érzelmeivel és lázadó természetével. Mivel a Rousseau-bibliográfiák nem adnak felvilágosítást arra nézve, hogy a darab Rousseau melyik gyűjteményes kiadásában jelent meg először, a sorrendnél a megírás dátumát tekintettük irányadónak.

V. Ö. Rácz Lajos: *Rousseau magyartárgyú vigjátékáról*. E. Ph. K. 1911. és Hankiss János: E. Ph. K. 1917.

11. DORAT, Claude Joseph: *Les deux reines*, drame héroïque en cinq actes et en prose suivi de Sylvie et Moleskoff, imitation libre de l'anglois. A Paris chez Sebastian Jorry 1770 gr. In 8°. XLIV, 158 (1) l. 1 kép.

Németül: *Zwo Königinnen, oder Wettstreit weiblicher Freundschaft*, ein heroisches Drama in fünf Aufzügen nach dem Französischen des Hrn Dorat. (H. és é.n.) In 8°. 106 l.

Hollandul: *Adelaïde of de twee koninginnen*, treurspel in vijf bedrijven naer het fransche van den heer Dorat. Rotterdam, C. van den Dries, 1789. In 8°. VIII, 104 l.

A darab szerzője, Claude Joseph Dorat, a 18. század kedvelt gáláns költője színpadi próbálkozásaiban nem volt szerencsés; a *Két királyné* sohasem került színre. 1770-ben még szokatlan volt a «drame héroïque» műfajmeghatározás és főrangú személyek prózában való beszéltetése. A címlap megjegyzése: imitation libre de l'anglais, amit Grimm a drámára értett, kétségtelenül a darabhoz csatolt rövid novellára vonatkozik. Grimm (*Correspondance littéraire*, décembre 1769) úgy számol be a *Két királyné*-ről, mint valami különös szörnyetegről, amelyről nem lehet tudni, hogyan fogamzott meg a szerző agyában. «Ce drame héroïque peut être regardé comme un chef d'oeuvre de déraisonnement et d'absurdité» — írja. Nyilvánvaló, hogy nem ismerte a darab forrását, amit Dorat negyvennégy oldalas bevezetésében elmulasztott megjelölni, bár ez akkoriban, sőt még jóval később is szinte kötelező volt. Mindamellet nem nehéz fölismerni, hogy a darab főszereplője, Adelaïde magyar királyleány valójában nem más, mint Nagy Károly anyja, aki a középkori krónikákban, regényekben és Villon híres balladájában *Berthe au grand pied* néven szerepel, mert az egyik lába állítólag nagyobb volt, mint a másik. Berthe, bár a történetírók Caribert, Laon grófja lányának tartják, a legenda szerint Flore magyar király és Blanche-fleur királyné leánya. Berthe szépségének és erényének a híre Franciaországba is eljutott, Pépin király megkéri a kezét, a királyleányt útnak indítják Franciaországba, de útközben kicserélik és helyette egy magyar udvarhölgy leánya lép a francia trónra. A család később kiderül. Erről a tárgyról nem maradt fenn az eredeti chanson de geste,

csak egy 1275 körüli átdolgozás, melynek Adanet le Roi, ismert troubadour a szerzője. A 15. század elején mirákulum is készült e tárgyról, amely külföldön még nagyobb népszerűsége tett szert. A forradalom előtti két évtizedben Franciaországban divatban voltak a középkori chanson de geste-ek regényes feldolgozásai, de ilyen tárgyú regényt 1770 előtt nem találtunk s így nem tudjuk, mi volt Dorat közvetlen forrása.

Dorat nagyjában ragaszkodik a legenda menetéhez. Egyetlen lényeges változtatása, amelyre drámatechnikai ok: a helyegység megőrzése kényszerítette, hogy nála az igazi királyleány kezdetől fogva álnéven, lefátyolozva a királyi palotában tartózkodik, míg a legenda szerint Pépin király csak a család fölfedezése után találja meg vadászat közben, az erdőben. Az udvarhölgy leányát, Alise-t, aki Adélaïde helyett lépett a trónra, a legenda szerint egész Franciaország gyűlöli gonosz és fősvény természete miatt és leleplezése után megégetik, mint boszorkányt. Dorat szentimentális, Rousseau-i világnézete ezt természetesen nem tűrte meg; nála Alise bevallja és jóváteszi bűnét, amelyre csak a gyermeki szeretet kényszerítette és a darab végén belehal lelkiismeretfurdalásaiba. A magyar királyt Dorat-nál Ladislásnak hívják. Magyarországról a szerző mindössze annyit árul el, hogy a Duna partján fekszik.

12. DORAT, Claude Joseph: *Adélaïde de Hongrie* tragédie en cinq actes et en vers par M. —. Paris, Monory 1774. In 8°. XXXII, 86 l.

U. a. Nouvelle édition. Paris, Delalain, 1775. In 8°. 44 l.

U. a. [elméleti bevezetéssel] Paris, bureau du Journal des Dames. 1778. In 8°, II—156 l.

Az előbbi darab verse szedve. Színrekerült a francia színészek (Comédiens français) előadásában 1774 júliusban és felújították 1776 áprilisban. A szereplők nevei (Adélaïde, Ladislás) innen valók: *Dernières oeuvres de mademoiselle La Roche Guilhen. Contenant plusieurs histoires galantes*. Amsterdam, Paul Marret, 1708.

Az egyik novella címe: *Adélaïde, reine de Hongrie*, de tárgya a La Caze, Boisrobert-féle történettel azonos.

V. ö. André Leval i. m.

13. LA HARPE: *Jeanne de Naples*, tragédie en cinq actes et en vers, Par M. de —. Paris, J. F. Baudouin, 1783. In 8° VIII—87 l.

U. a. — 1814, Brest, Michel. In 8°. 64 l.

La Harpe tragédiája először 1781 december 12-én került színre a Palais des Tuileries-ben, ügylátszik, némi sikerrel, mert néhány nappal később Versailles-ban, az udvarnál is bemutatták. 1783-ban néhányszor újból előadták, azóta nem került színre. La Harpe Marmontel mellett a legnagyobb tekintélyű XVIII. századi francia kritikus, akinek *Lycée ou cours de littérature ancienne et moderne* című munkája több generáció irodalmi neveléséről gondoskodott. A forradalom előtt közös elveket vallott az encyklopedistákkal, bár irodalmi nézetei mindig konzervatívabbak voltak, a forradalom alatt megtért a katolicizmushoz és a hagyományokhoz.

Nápolyi Johanna bűnügye többszáz éven át foglalkoztatta Olaszországban és Franciaországban a *chronique scandaleuse*-t és a komoly történetírókat egyaránt. A kérdés bibliográfiájának összeállítása nem a mi feladatunk s csak annyit jegyzünk meg, hogy Olaszországban Boccaccio, Petrarca és Collenuccio, Franciaországban Froissard, Brantôme, Mezeray és Voltaire foglaltak állást a nápolyi királynő mellett vagy ellen. Nápolyi Johanna bűnössége férje meggyilkolásában korántsem látszott nyilvánvalónak s az alak nyugaton nem tűnt fel olyan gyűlöletes színben, mint Magyarországon. Pierre Bayle *Dictionnaire historique*-jában igen tartózkodóan ismerteti a különböző véleményeket, bár úgylátszik, a bűnösséget tartja valószínűnek. Voltaire az *Essai sur les mœurs*-ben eldöntöttnek tekinti, hogy Johanna tudott férje meggyilkolásáról, de bűnét fiatal korának és gyengeségének inkább, mint gonoszságának tulajdonítja.

La Harpe, miután forrásaiban és egy korábbi feldolgozásban (v. ö. 7. sz. alatt) némi alapot talált Johanna rehabilitálására, megpróbálja tisztára mosni a nápolyi királynő emlékét és e szándékában a legdurvább történethamisítástól sem riad vissza. Tarantoi Lajost, a királynő későbbi férjét, Johanna halálos ellenségének tünteti fel és Endre meggyilkolásában minden felelősséget őreá hárít; a királyné, aki tudvalevőleg hatvan éves koráig élt és három férjet temetett el, La Harpe darabjában nyílt színen megöli magát, tizennyolc éves korában, Lajos magyar király szemeláltára.

Nagy Lajos, aki büntetni és bosszút állni megy Nápolyba, a darab legrokonzenvesebb férfiszeraplője, aki XVIII. századi tragédiában magától érthetődő anakronizmussal tökéletes modern világfi, csupa ízlés, mérséklet, tapintat és humanitás. A szerző szerelmi intrikát sző közte és egy kitalált alak, Amália hercegnő között. A halott Endre alakja az elejtett megjegyzésekből kevésbé rokonzenvesen bontakozik ki; ezúttal La Harpe ragaszkodott a forrásaihoz, amelyek Endrét illetően tele vannak visszataszító, sőt komikus részletekkel. La Harpe barbár zsarnoknak mutatja be, aki minden fontosabb állást magyarokkal töltött be és aki parlagi szokásaival megmetyelyezte Nápoly előkelő, régi civilizációját. A királynő az első felvonás negyedik jelenetében így nyilatkozik halott férjéről:

Tu sais quand les Hongrois parurent en ces lieux
Combien ces étrangers nous étaient odieux.
Abandonnant des Huns la première patrie
Ils semblaient sur ces bords porter la barbarie.
De leurs sauvages mœurs l'agreste dureté
Blessait nos goûts, nos arts et notre urbanité.
Mon époux plus féroce en ces sombres caprices
Méconnaissait nos lois et plongé dans les vices
Révolta tout l'empire, irrita tous les mœurs.

Ugyanez a kérdés a második felvonás negyedik jelenetében is szóba kerül Tarantoi herceg és Nagy Lajos között. A herceg «észak gyermekeinek», «barbároknak» nevezi a magyarokat, amire Nagy Lajos indulatosan válaszol és «elpuhultaknak», «orgyilkosoknak» bélyegzi a nápolyiakat. La Harpe sze-

rint Pozsony (Pressbourg) Magyarország fővárosa. A darabnak nincs több magyar szereplője, de a szerzői utasítások szerint magyar katonák és testőrök majdnem minden felvonásban megjelennek a színpadon mint némaszereplők.

La Harpe egyik forrása a következő, kevéssel a darab színrekerülése előtt megjelent könyv volt: *Abbé Mignot* (Voltaire unokaöccse). *Histoire de Jeanne Première, reine de Naples*. 1764, in 12.

V. ö. Baranyai Zoltán, Magyar Könyvszemle, 1918.

14. [RADET, Jean Baptiste]: *Dame Jeanne, parodie de Jeanne de Naples*, en un acte et en vaudevilles; a Paris chez Brunet, MDCCLXXXIII. In 8°. 42 l.

La Harpe tragédiájának a paródiája. A paródia szerzője Jean Baptiste Radet, a francia vaudeville egyik megalapítója. Dame Jeanne a Comédie Italienneben került színre 1783 június 6-án. A paródia megőrzi a tragédia menetét; mindössze Johanna polgárasszonnyá válik, Nagy Lajos magyar huszárrá. A szereplők tréfásan évődnek Nápolyi Johanna korai halálán.

15. NOGARET, Félix: Odéon le 29 floréal an V (1797 május 18). Ünnepi hazafias előadás dalokkal és alkalmi jelenetekkel. Többek közt a következő dalt énekelték el:

Que dites-vous Alvinzy
Du vainqueur d'Arcole
Chassant l'aigle devant lui
Jusqu'en Carniole?
Puis traversant le Muher
Le contraindre avec le fer
A rentrer dans Vienne ô gué!
A rentrer dans Vienne.

A dal szerzője Félix Nogaret. V. ö. Henri Lecomte: *Napoléon et l'Empire raconté par le théâtre*. Paris, 1900.

16. DUVAL, Alexandre: *Béniowski, ou les Exilés de Kamchatka*, opéra en 3 actes... paroles du C. —. Musique du C. Boyel-Dieu. Paris, Barba an X (1802). In 8°. 51 l. és Alexandre Duval összes műveiben: *Oeuvres complètes* Paris, J. N. Barba. 1822—23.

Kotzebue: *Graf Benjowsky oder die Verschwörung auf Kamtschalka* című darabjának igen szabad átdolgozása. *Béniowski ou les Exilés de Kamchatka* a Théâtre de l'Opéra Comique-ban került színre 19 prairial, an IX-ben (1801 június 18-án), de egy valamivel régebbi Hamburgi nyomtatvány szerint, mely a párizsi Arsenal-könyvtárban található: *Béniowski, ou Les Exilés du Kamchatka* opéra en trois actes Paroles du C. Alexandre Duval. Musique du C. Boyel-Dieu A Hambourg et Brunswick se vend à l'entrée du spectacle 1800. In 12. 15 l. — a darab német színpadokon, vázlatos formában már előbb színrekerült. Alexandre Duval akadémikus, történelmi dráma — opera- és vígjátékiró közel negyven éven át — 1796-tól 1830-ig egyik legnépszerűbb francia színpadi szerző volt, amíg a romantika háttérbe nem

szorította. Duval összes műveiben e darabhoz írt előszavában elmondja, hogy Kotzebue forrását, gróf Benyovszki Móric emlékiratait is olvasta: *Voyages et mémoires de Maurice Auguste comte de Beniowski* (redigés par J. H. de Magellan et publiés par F. J. Noël, Paris, F. Buisson, 1791. 2 köt. In 8°.) A darab nagyjában az emlékiratokra támaszkodva Benyowski Szibériából való szökését dolgozza fel. Magyarországra nem történik utalás.

V. ö. M. Bellier-Dumain: *Alexandre Duval et son oeuvre dramatique*. Paris, Hachette, 1905.

17. MARSOLLIER, B. J.: *Léhéman ou la tour de Newstadt*, opéra en trois actes... paroles de —. Musique de Dalayrac. — Paris, Mme Masson an X (1801—02). In 8°.

Hollandul: *Léhéman of het Kasteel van Newstadt*; historisch zangspel. Vry gevolgt naar het fransch, van B. J. Marsollier, door C. Alex. Van Ray, Amsterdam, H. van Kesteren, 1813. In 8°.

Léhéman a Théâtre de l'Opéra Comique-ban került színre, 21 brumaire au X-kor. (1801 november 12-én), mérsékelt sikerrel, mert a párizsi publikum érdeklődése akkortájt fordult el a forradalom alatt igen divatos, izgalmas drámai cselekményű látványos vigoperáktól, amelyeket a melodráma szorított ki. A darab forrása egy Rákóczi korabeli mű: *Histoire du Prince Ragotzi, ou la guerre des mécontents sous son commandement*, A Cracovie chez François Lancelot, 1707. Ebben el van mondva, hogy Rákóczi bécsi fogságában megvesztegette Lehman (Le Hémán) dragonyoskapitányt ötszáz sequinnel és Lehman ruhájában megszökött.

Marsollier a cselekményt Newstadt-ba (Nagybánya) teszi, ahol Lehmant a történelem szerint később kivégezték. Lehman nála önzetlen magyar hazafi, Rákóczi seregeinek főparancsnoka, idős ember, akinek a lányába, Amélinába szerelmes a fejedelem. (Rákóczi felesége tudvalevőleg Hesseni Amália volt.) Rákóczi keresztnéve a darabban Fédéric, ami az idézett forrásmunkában, mint a család egy másik tagjának a keresztnéve szerepel. A darabban Bercsényi (Bereseni) mint lengyel generális szerepel. Helynévvel mindössze kettővel találkozunk: az egyik Newstadt, a másik Assenburg, amely talán Altenburg helyett áll.

A darab maga gyors tempójú, eleven színpadi munka, csupa átöltözés és színélés. A forradalmi érzület és ideológia egyik elkésett terméke, amely Rákócziiban a forradalmárt és a hazafit ünnepli — a kettő akkor egyet jelentett — és ez is egyik magyarázata a hűvös fogadtatásnak, melyre a konzulátus erősen ellenforradalmi atmoszférájában talált. Mutatóban közlünk egy couplet-t a darab utolsó jelenetéből:

Rangez-vous
Près de nous
Qui détestez la tyrannie,
Les Hongrois aujourd'hui
En sauvant Ragotzi
Ont sauvé la patrie.

18. POINTE: *Elina et Natalie ou les Hongrois*. Drame en trois actes et en prose. Traduit de Kotzebue. Par le C. —. Arrangé pour la scène française. Par les Cens Dé*** et A. J. Dumaniant a Paris, 1802, chez Barba. In 8°. 63 l.

A darab Kotzebue egyik érzelmes polgári vigjátékának a felismerhetetlenségig való átdolgozása. A magyar vonatkozás mindenesetre a franciáktól származik. A darab átdolgozói Décour és A. J. Bourlin, írói nevén Dumaniant. Csak az utóbbi ismert, mint termékeny vaudeville-szerző és néhány éven át a Porte Saint-Martin igazgatója. A darab tárgya számtalan polgári drámáéval közös: az embergyűlölő főúr elérzékenyülése és beleegyezése leánya házasságába. A főúr és leánya magyarok, de nevük német és a cselekmény Ausztriában játszódik.

19. GUILBERT-PIXÉRÉCOURT, R. C.: *Tékéli ou le Siège de Mongatz*, mélodrame historique en trois actes, en prose et à grand spectacle, par —. Paris, Barba au XII (1804). In 8°. 58 l.

U. a. 1811. U. o. In 8°. 56 l.

U. a. 1815. U. o. In 8°. 56 l.

A darab ezenkívül megjelent két gyűjteményes kiadásban: a *Chefs d'oeuvre du répertoire des mélodrames*. Paris, Barba, 1825 első kötetében és Pixérécourt válogatott műveinek első kötetében: *Oeuvres choisies*. Nancy, 1841.

Tékéli 7 nivőse an XII (1803 december 29-én) került színre a Théâtre de l'Ambigu-Comique-ban és amint az újabb kiadások mutatják, többször felújították. Guilbert de Pixérécourt, akinek a nevéhez fűződik a melodrámá virágzása a francia színpadon, igen büszke volt erre a művére, amelyhez válogatott műveiben Jomini tábornokkal, a kiváló katonai tróval, az orosz cár hadsegédével iratott a magyar függetlenségi mozgalmakat ismertető bevezetést. Tékéli az eddig tárgyalt magyar vonatkozású darabok között az egyetlen nagy színpadi siker. Az első lapon a szereplők névsora alatt a következő szokatlanul pontos meghatározás olvasható: A cselekmény Felső-Magyarországon történik 1687-ben. Pixérécourt forrása: *Histoire d'Eméric comte de Tekeli ou mémoires pour servir à sa vie*. Par*** Cologne chez Jacques de la Vérité, 1693. Pixérécourt innen merítette a darabban szereplő földrajzi neveket: Monkatz, la Torza-folyó és személyneveket: Alexina, Tekeli felesége és Caraffa osztrák generális; ugyancsak innen származik a darab alapötlete és a cselekmény magja: Tököly kísérlete, hogy bejusson az ostrom alatt levő Munkács várába. De nem kevésbé fontos a darab másik, irodalmi forrása: Marsollier *Léhéman* című már említett vígoperája. (V. ö. 17. sz.) Mint Rákócziak Léhéman, Tökölynek egy Wolf nevű tiszt a védőangyala, aki egy pillanatra sem hagyja magára és minden veszélyből kisegíti. Rákóczi is, Tököly is az osztrák táboron keresztül lopóznak át a magyar felkelőkhöz; mindkettő színlel, mindkettőt felismerik, mindketten találkoznak nagylelkű osztrák katonákkal, akik szabadon eresztik őket. Tökölynek sok kaland után sikerül átúszni a Latorcát és bejutni Munkács várába, ahol fele-

sége hőiesen ellenáll az osztrák túlerőnek. Az utolsó jelenetben fegyverszünetet köt Caraffával, akinek durvaságával és kegyetlenségével szemben a lovagiasságot és humanitást képviseli. *Tükéli* nagy sikere nem volt osztatlan. Akadtak, akik kifogásolták, hogy a szerző a lázadónak ad igazat a törvényes uralkodóval szemben; így nyilatkozott Geoffroy is, a konzulátus és a császárság legnagyobb tekintélyű színházi kritikusa a bemutató másnapján a *Journal des Débats*-ban megjelent tárcájában.

V. ö. I. Kont: *Bibliographie française de la Hongrie*. Paris, 1913, André Leval i. m. és Kuncz Aladár: *Thököly a francia irodalomban*. A VI. ker. főgimn. értesítője. 1914.

20. CAIGNIEZ, [L. Ch.]: *La Forêt d'Hermanstadt, ou la Fausse épouse*, mélodrame en 3 actes par M. —. Musique de M. Quaisin et Darondeau... Paris, Barba au XIV—1806. In 8°. 64 l.

U. a. 1810. U. o. 56 l. A darab ezenkívül megjelent a *Chefs d'oeuvre du répertoire des mélodrames* ötödik kötetében.

HOLLANDUL: *Het Woud van Hermanstadt of de gewaande echtgenoot, tooneelspel*, naar het Fransch van M. Caigniez. Amsterdam wed. J. Doll, 1806. In 8°. 88 l.

(Zedelyk schouwtooneel. XIV. 3.)

Louis Charles Caigniez egyik legnépszerűbb melodrámáiról darabja 1805 december 4-én került színre a Théâtre de l'Ambigu-Comique-ban és egészen 1830-ig minden évben a színház műsorán szerepelt. Egyike e kezdetleges műfaj legsikerültebb és legnépszerűbb termékeinek. A darab a kicserélt királyi menyasszony motívumán épül fel, amelyet, mint a szerző bevezető nyilatkozatában írja «egy homályos tradíció Nagy Károly anyjának tulajdonít». Dorat (V. ö. 11. sz.) ugyanezt a tárgyat dolgozta fel a hagyományhoz ragaszkodva; Caigniez, nyilván a nagyobb meseszerűség kedvéért Erdélybe helyezte át a cselekmény színterét. Caigniezt, a melodrámáiról nem kötötték a klasszikus dramaturgia szabályai: a hely és időegység; darabjában díszletváltozások vannak és idő telik el a felvonások között, s így jobban tud simulni a középkori történet hangulatához és szelleméhez, mint Dorat, aki viszont a tárgyhoz ragaszkodik jobban. A magyar királyleány nála bolgár királyleány és a francia király: erdélyi fejedelem. A darab három díszlete: gothikus kastély, egy fogadó udvara és az erdélyi fejedelem kertje. Caigniez szerint Nagyszeben Erdély fővárosa. A darabban szereplő személynevek germán hangzásúak. Erdély és Bulgária civilizált országok; a két ország között őserdő terül el, amelyben az oláhok (valaque) félvad népe tanyáz. A szerző be is mutat két ijesztő külsejű, torzonborz szakállú oláhot.

V. ö. Zolnai Béla: *Magyar Könyvszemle*, 1914. Z. utal rá, hogy a darab német átdolgozásából névtelen szerző regényt írt, amelyet Versegly Ferenc fordított «*Almarék*» címen magyarra. L. utóbbiról Császár Elemér cikkét E Ph K. 1912.

21. [HAPDÉ], AUGUSTIN: *La Tête de bronze ou le Déserteur hongrois*. Mélo-

drame en trois actes, à grand spectacle; paroles de M. Augustin. Musique de M. Launusse, Ballets de M. Hullin. A Paris, chez Barba. 1808. In 8°. 56 l.

A darab szerzője Augustin Hapdé termékeny melodráma és alkalmi darabíró, aki az akkori divat szerint a keresztnévén szerepelt. *La Tête de bronze* a Théâtre de la Gaitében került színre 1808 október elsején. Azóta nem újtották föl. A darab a XVIII. századi polgári dráma szellemében és modorában van írva. A cselekmény idejének pontos megjelölése — 1784 augusztus 29. — arra vall, hogy forrása valami egykorú anekdota lehet, amelyet a szerző a fölismerhetetlenségig eltorzított. Hapdé Magyarországot hercegségnek képzei, melynek Pozsony a székhelye. A hercegi méltóság, úgylátszik nem öröklhető, mert a darabban szereplő herceg: Adolphe szerény családból származik és fiatal korában csak bárói rangot viselt. Hatalma nagyon csekély: egy lengyel grófnővel való házasságát rangján felülinek érzi és azért erőszakolja, hogy emelje a tekintélyét. Életmódja patriarchális, hadserege minden tisztjét személyesen ismeri. Nyilvánvaló, hogy a szerző Magyarországot «északi» országnak képzelte, aminők a XVIII. század vége felé voltak divatban a francia színpadon és amelyeknek kiemelkedő sajátosságai a patriarchális erkölcsök és a szigorú katonai fegyelem. Adolphe herceg fiatal korában Werther álnéven elcsábított egy Lujza nevű parasztleányt, akitől fia született. Frédéric, a fiú, kapitány a magyar hadseregben és titkos férje Floreska grófnőnek, akit Adolphe akar feleségül venni. Frédéric megszövik az ezredétől, hogy láthassa feleségét. Adolphe ezért főbe akarja lövetni; de mikor megtudja, hogy a fia, megbocsát neki és keblére öleli.

A darabban szereplő helynevek: Essek (a török határon) és Heils-Brunn-völgy Pozsony mellett, nem messze a hercegi palotától. A Dunának nagy szerepe van a darabban. A magyar parasztok jólelkűek és esetlenek, mint a melodramák parasztjai általában. A magyar gránátosok «sohasem hátrálnak meg». A szereplők nevei németek. A darab címét egy bronzszobortól kapta, amely rejtekhelyül szolgál.

V. ö. Zolnai Béla: Magyar Könyvszemle, 1914, továbbá «Szigligeti «Szökött katonájának» külföldi elemei» c. cikkét. E Ph K 1914.

22. DUPERCHE: *Joseph-Léopold, ou la journée militaire*, mélodrame historique en trois actes, en prose, à grand spectacle. Par M. —. Paris, Barba, 1811. In 8°. 62 l.

Színrekerült a Théâtre de la Gaitében 1811 augusztus 27-én. A szereplők névsorában Andrews magyar király és Léopold, a fia szerepel; a szövegben Léopold Ausztria és Magyarország királya és Joseph a fia, akit azonban több jeleneten át Léopoldnak neveznek. Szín: Elméric ezredes kastélya Magyarország határán a XVII. század közepe táján. A darab főszereplői Joseph trónörökös (a későbbi I. József?) és apja Léopold osztrák és magyar király (I. Lipót?). Elméric ezredes annak az ezrednek a parancsnoka, amelyben a trónörökös kapitányi rangot visel. A trónörökös a darab kezdetén kitünteti magát a lázadó magyarok elleni csatában. Egy fiatal leány, Rosenstein Klementin,

egyik legtekintélyesebb magyar főúr leánya szintén Elméric kastélyában tartózkodik. Apját, Léopold király miniszterelnökét, azzal vádolták meg, hogy titkos összeköttetést tart fenn a lázadó magyarokkal. Emiatt el kellett távoznia Pozsonyból, de leánya egyszerű iparoslánynak öltözve ott maradt, megismerkedett az ugyancsak iparoslegénynek öltözött Joseph trónörökösrel és ebben az áruhában szívesen fogadta udvarlását. Mikor a trónörökös Elméric kastélyában megpillantja az állítólagos iparosleányt, azt hiszi, az ezredes időközben kiűtötte őt a nyeregből. A félreértésből különböző bonyodalmak származnak; Joseph fegyelemsértést követ el; Elméric szobafogságra ítéli; a trónörökös felháborodva követel elégtételt apjától, a királytól. De végül minden megoldódik. Léopold király meggyőződik róla, hogy Rosenstein gróftól ártatlanul rágalmazták meg. A darab forrása az egykorú lapok állítása szerint egy közelmúltban történt esemény, amelyet a szerzők a történelembe helyeztek át.

23. CLAPARÈDE: *Eméric ou les Hongrois* opéra héroïque par —.

Nouvelle bibliothèque théâtrale, ou choix de bonnes pièces jouées avec succès sur les théâtres de Paris. Saint Pétersbourg, Alexandre Pluchard et comp., 1811. In 8°.

Soleinne-katalógus 3130. sz.

V. ö. André Leval i. m.

24. DIDELOT: *La Chaumière hongroise, ou les illustres fugitifs*, Gr. ballet héroï-comique en 3 actes par le chevalier D*** [Didelot], Londres, 1813.

Soleinne-katalógus 2966. sz.

25. DUPATY, Emmanuel: *Le Camp de Sobieski ou le triomphe des femmes*, comédie en deux actes et en vers mêlée de chant. Par M. —. Musique de M. R. Kreutzer. Paris, chez Mme Masson, 1813. In 8°. 54 l.

A szerző megjegyzése: Ez a darab eredetileg nem Sobieskiről szólt; körülmények, amelyekről fölöslegesen beszámolnia, arra kényszerítették a szerzőt, hogy megváltoztassa a szereplők nevét és az események egy részét.

A darab magyar szereplői: Theodora, magyar hercegnő, aki Auguste Cantacouzène moldvai hoszpodár menyasszonya és Eudoxia, Theodora komornéja. Theodora az ellenséges lengyel táboron átcsempészi pénzzé tett óriási vagyonát, hogy vőlegényét győzelemhez segítse. Sobieski Jánost annyira meghatja a fiatal leány hősiessége, áldozatkészsége és hűsége hűtlen vőlegénye iránt, hogy békét köt.

26. Mme BARTHÉLÉMY-[HADOT] ET M. [DUCANGE] VICTOR: *Les Deux Valladmir*, mélodrame en trois actes à spectacle, par — et M. — Musique de M. Quaisain et **. Ballet de M. Millot. Paris, Fages. Septembre 1816. In 8°. 68 l.

Színrekerült a Théâtre de l'Ambigu-Comique-ban 1816 szeptember 25-én. Szerzői Mme Barthélémy-Hadot, a konzulátus és az első császárság népszerű

regényírója, Honoré de Balzac ifjúkori olvasmánya, akit tréfásan szóvá is tesz a *La Muse du département* című regényében és Victor Ducange a maga idejében szintén igen kedvelt regény- és drámaíró, a Pixérécourt-Caigniez-Ducange melodrámaíró triász legfiatalabb tagja. *Les deux Valladomir* Ducange legelső művei közé tartozik. Mivel Mme Barthélémy-Hadot elsősorban regényeket írt, közel áll a feltevés, hogy Ducange az írók egyik regényét alkalmazta színre, de ilyen vagy hasonló tárgyú regénye nem ismeretes.

A darab Kázmér (Casimir) magyar király palotájában történik, a tizennegyedik század körül Székesfehérvárott. Minthogy már a restauráció alatt került színre, Magyarország alkotmányos királyság államtanáccsal és szenátussal. Kázmér elődje a magyar trónon bátyja, Theodosius volt. Theodosius özvegyét Klotildnak hívják. A magyarok Rudolf tábornok vezérlete alatt Dublin falaiig kergetik a lengyeleket és moldvaiakat. Magyarországon évszázados szokás, amely már a törvény erejére emelkedett, hogy házassága napján a királynak teljesítenie kell a királyné első kérését. A magyarok büszkék a kiváltságaikra. A *két Valladomir* a trónbitorlás és a kettős trónkövetelés motivumain épül fel, Valladomirt, Theodosius törvényes fiát csecsemőkorában eltűntették. Húsz évvel később Rudolf néven csodálatos hőstetteket visz véghez és megmenti Magyarországot. Egy kegyvesztett főúr, aki annak idején tudott a trónörökös eltűntetéséről, ráfogja egy együgyű pásztorra, hogy ő a magyar trón igazi várományosa. A melodráma erősen legitimista szellemében természetesen a törvényes trónörökös lép a trónra. A szereplők Poleska lengyel királyleány kivételével valamennyien magyarok, de nevük részben angolos hangzású: Valpol, Norbert, részben szlávok: Robasky, Valladomir, részben németes: Strombach, Petersmann.

27. FRANCONI J^e, [SALGUE és CARMUCHE:] *L'Hospitalité ou la chaumière hongroise anecdote militaire en un acte à grand spectacle*. Par MM. — et ***. Représentée pour la première fois sur le Théâtre du Cirque Olympique le 20 novembre 1820. Paris, Barba, 1820. In 12°. 32 l.

A darab szövege csak ürügy a végén kínálkozó lovas felvonulásra, melyek igen népszerűek voltak a Restauráció alatt, úgy hogy Franconi neve valószínű fogalomná vált. Egy magyar kőzkatona megmenti egy francia tábornok életét, aki az ellenséges oldalon rejtőzött el. Mikor a franciák kiszabadítják, a tábornok meghálálja a nemes ellenség nagylelkűségét.

A magyar szereplők nevei: Pierre, Eudoxia a felesége, Paul a fiuk, Alexis az unokaöccsük, Avarinsky: polgármester.

28. DE MUSSET, ALFRED: *Un spectacle dans un fauteuil*. Par —. 2e livraison, Librairie de la Revue des deux Mondes 1834, 2 köt. In 8°.

[Az első kötetben: *Lorenzaccio*, drame en cinq actes.]

Lorenzaccio egészen a legújabb időkig nem került színre. Először 1927-ben adták elő a Comédie Française-ben a romantika százéves évfordulója alkalmából. A darab tárgya Lorenzo di Medici összeesküvése nagybátyja Alessandro ellen. Forrása Varchi florenci krónikája. A darab magyar szereplője: *Giomo le Hongrois*, markáns epizódfigura, akit Dorival, a Comédie Fran-

çaise egyik legkiválóbb színésze játszott az 1927-i előadáson, egy sajtóhibának köszönheti életét. Abban a kiadásban, melyet Musset és Georges Sand (v. ö. 55. sz.) használtak, hiányzott egy vessző Giomo és Ungaro között; s így Musset nem vette észre, hogy két különböző személlyel van dolga. Alexandre Dumnálnál, aki ugyanezt a tárgyat dolgozta fel (v. ö. 33. sz.), Giomo is, a magyar is különböző személy.

(V. ö. Léon Lafoscade: *De Georges Sand à Musset*. En marge de Varchi avec *Giomo le Hongrois*. Revue d'Histoire Littéraire de la France, janvier—mars 1928.)

29. DE MUSSET, Alfred: *La Quenouille de Barberine*, comédie en un acte et en prose. *Revue des deux Mondes* 1835 augusztus 15-i számában és a *Comédies et proverbes* című gyűjteményben (Paris, Renduel, 1840. In 12°. 2 kötet).

1851-ben Musset háromfelvonásos vígjátékká dolgozta át és benyújtotta a Comédie Française-hoz, amelynek drámabíráló bizottsága javításra adta vissza. A darab, amely Musset életében nem került színre, azóta *Barberine* címen ebben a formájában ismeretes és megjelent Musset valamennyi gyűjteményes kiadásában.

Színhely: Magyarország. Első felvonás díszlete: Országút egy fogadó előtt. A háttérben gothikus kastély hegyek között. Az országút Székesfehérvárra vezet (Albe Royale), «királyaink fennkölt lakhelyére, ahol beláthatatlan idők óta koronáztatnak és temetkeznek». A fogadó első emeletén négy morva báró szállt meg, a másodikon egy erdélyi hölgy, a harmadikon egy cseh gróf a feleségével. Az egyik vendég «kitűnő balatoni halat» (un excellent poisson du lac Balaton) ebédel. Egy cseh főúr «jó királyunkat, Corvin Mátyást» emlegeti. Egy kalandor azzal dicsekszik, hogy az erdélyi vajda oldalán a törökök ellen harcolt a Kaspi-tenger partján. Mindössze ennyi helyi vonatkozás van a darabban, melynek forrása Bandello egyik magyar-tárgyú novellája. Egy fiatal magyar főúr, Astolphe de Rosenberg pórul jár, amiért kételkedni mer a hitvesi hűségben. Aragoniai Beatrix magyar királyné és Barberine, egy cseh főúr magyar felesége, a darab két női főszereplője, amint több francia kritikus megjegyzi, a női báj és bölcsesség mintaképei. Astolphe de Rosenberg a világirodalom egyik legelragadóbb kamasza. Musset elég szorosan simulat forrásához, Bandellohoz; egyedül a németes Rosenberg név származik tőle.

V. ö. Maurice Donnay: *Alfred de Musset* (é. n.). L. Lafoscade: *Le Théâtre d'Alfred de Musset*. Paris, 1901 és König Gyula: *Alfred de Musset*. Budapest, 1910.

30. FOUCHER, Paul ET DE LAVERGNE, O.: *Le Transfuge*, drame en trois actes. Par MM. —. Représenté pour la première fois à Paris sur le Théâtre de la Porte Saint Martin le 28 février 1835. In 4°. 26 p. (*Magasin Théâtral*, 111e année, tome I.)

Magyar szereplők: Luisdall gróf, Kremnitz (Körmöcbánya) parancsnoka.

Rodolphe Alvinzy, magyar tiszt, Mathilde, a parancsnok leánya. A cselekmény a hét éves háborúban játszódik, amikor a szerzők elképzelése szerint Nagy Frigyes Kőrmöcbányát ostromolta. A kőrmöcbányai helyőrség, amelyet éhség és betegség tizedel, inkább az utolsó szál emberig elpusztul, de nem adja meg magát. Mikor a poroszok betörnek a városba, az egyik porosz tiszt a feleségének vallja és magával viszi a porosz táborba a kormányzó leányát, hogy megmentse a katonák durvasága elől. A leányt meghatja a porosz tiszt nagylelkűsége és már-már hajlandó is házasságot elni vele, annál is inkább, mert vőlegényét, Alvinzyt, holtak hiszi. De Alvinzy nem halt meg; a porosz hadseregben vállalt szolgálatot — innen a darab címe — hogy menyasszonya közelében maradhasson. A darab mindkét férfi, a férj és a vőlegény halálával végződik. A házasság mint mentő ötlet egy fiatal leány erényének a megvédésére, nem új motívum a francia melodramákban, (Caigniez darabja: *Le Faux Alexis ou le Mariage par vengeance*. Paris, 1807) ugyanerről szól, de a *le Transfuge* tragikus befejezése már a romantikus dráma hatására vall.

A magyarok a darabban vitéz katonák és hű alattvalók. A «magyar mágnás» a nemesember középkorian merev és hajthatatlan képmása. Az első felvonás hetedik jelenetében a magyar tisztek megismétlik az 1741-iki pozsonyi diéta híres hűséget fogadó jelenetét:

Le gouverneur.

Meurent tous les Hongrois jusqu'au dernier, s'il le faut, mais vive Marie Thérèse!

(Il se lève en prononçant ces derniers mots et se découvre; tous les officiers hongrois en font autant et crient: *Vive Marie Thérèse!*)

A szerzők földrajzi képzei kissé ingadozók; Kőrmöcbányát a Duna partjára képzelik tíz mérföldnyire Pozsonytól; Szent Endre-sziget (l'île Saint André) néhány száz lépésnyire van Kőrmöcbányától.

V. ö. Zolnai Béla: Magyar Könyvszemle 1914 és E. Ph. K. 1914.

31. DUPORT, Paul és FORGES: *Schubri*, comédie vaudeville en 1 acte, par MM — et. — [Paris, Gymnase dramatique, 9 mai 1837.] — Paris, Marchant, 1837. Gr. in 8°. 15 l.

Le Magasin théâtral, XVII. köt.

A címlapon carbonaro-köpenyes alak látható, magyar dolmányban, térdig érő csizmában, övében fokossal és pisztollyal, a fején cilinderrel, amely zsebkendővel van átkötve. A cilinderhez árvalányhaj van erősítve. Sobri — *franciául* Karl Schubri 1837 január és május között erősen foglalkoztatta a párizsi lapokat, amelyek a bécsi forrásból származó híreket megtoldották és kiszínezték, úgy hogy valóságos legenda képződött a magyar betyár körül. Alakja összeszővődött a Schiller-i romantikus haramia-típussal (innen a «Karl» keresztnév); úgy emlegetik Sobrit, mint a gothai egyetem legjobb diákját, aki elbűvölő verseket ír, tökéletes világi és talpig gavallér. Több száz-tagú bandájával, hol Csehországban, hol Sziléziában, hol Magyarországon tűnik fel és minden alkalommal csúffá teszi a hatóságokat. Théophile

Gautier még 1838-ban is emlegeti. (*Hist. de l'art dramatique en France depuis vingt-cinq ans.* Paris, 1858, I. 142.)

A darab Gratz-ban játszódik, ahol egy fiatal francia diplomata Sobri maszkjában rémiti az átutazó hölgyeket.

V. ö. Baranyai Zoltán: *Pótlások a «Bibliographie française de la Hongrie»-hoz.* Magyar Könyvszemle, 1922.

32. VIAL ET MURET, Théodore: *L'Élève de Presbourg*, opéra-comique en un acte de feu Vial et M. Théodore Muret, musique de M. Luce. In 4°. É. n. 12 l. (Répertoire dramatique des auteurs contemporains.)

Színrekerült a Théâtre de l'Opéra-Comique-ban 1840 április 24-én. Ez az egyfelvonásos vígopera a húszéves Haydn-t mutatja be, amint szegényen és ismeretlenül szerencsét próbál Bécsben. Haydn a darab szerint Magyarországon született egyszerű parasztsorban és egy magyar földesúr taníttatta Pozsonyban Spielmann mesternél. Pozsony nagyon messze van Bécsről.

33. DUMAS, Alexandre: *Lorenzino*, drame en cinq actes et en prose, par —. Paris, Marchant (1842). Gr. in 8° 35 l. (*Magasin Théâtral*). A darab megjelent két sorozatban: *Théâtre d'Alexandre Dumas. Oeuvres nouvelles*... Paris, Passard 1846. 4 köt. in 8°, 4-ik kötetében és *Théâtre complet d'Alexandre Dumas*, Paris, Michel Lévy. 1863—1874, 15 köt. in 18°, 5-ik kötetében.

Színrekerült a Théâtre Français-ban 1842 február 24-én. A darab forrása ugyanaz, mint Musset *Lorenzacciójának* (v. ö. 21. sz.) és Georges Sand *Conspiration en 1537-jének* (v. ö. 55. sz.) a forrása, Varchi florenci krónikája. A Dumasnál Giomo és a magyar két különböző személy. A «magyar» (le Hongrois) kutyahúséggel ragaszkodik Medici Sándorhoz. A darab egyetlen élesen látó szereplője, akit nem téveszt meg Medici Lorenzo színlelése.

34. BÉRAUD, Antony ET HOSTEIN, Hippolyte: *Le Miracle des roses*, drame en seize tableaux par MM. —. Paris 1844. *Librairie théâtrale de l'Ambigu-Comique*. Gr. in 8°. 40 l.

Színrekerült a Théâtre de l'Ambigu-Comique-ban 1844 július 22-én. Szövevényes rémdráma, melyben Magyarországi Szent Erzsébet szerepe meglehetősen epizódikus. Magyar vonatkozása mindössze annyi, hogy a darabban többször említik Endre magyar királyt, Szent Erzsébet atyját. Szerzői közül Antony Béraud ismeretes, aki a huszas évek óta látta el a párisi színházakat melodrámmal és vaudeville-ekkel.

35. CHATEAU-RENAUD: *Arva ou les Hongrois*. Symphonie dramatique en quatre parties paroles de M. —. Musique de Louis Lacombe. Paris, Vinchon-nyomda, 1850. In 8°. 22 l.

Bemutatták a Conservatoire-ban, 1850 március 26-án. A szimfonia sze-

replősi Arva, magyar parasztlány, magyar katonák, akik a vitézi életet dicsérik és cigányok. Arva katonavőlegényét Ludwignak hívják.

V. ö. André Leval i. m.

36. OSTROWSKI, Christien: *Edvige ou la Pologne au moyen-âge*. Tragédie en cinq actes, en vers par —. Représentée le 16 juin 1850 au Théâtre de la Gaîté. Paris, *Librairie Théâtrale* 1850 in 12°.

A darabban Hedvig apját többször Nagy Lajosnak (Louis le Grand) nevezik. Hedvig meghatottan gondol vissza magyar hazájára. (II. felv. 4. jel.)

37. GAUTIER Théophile és SANT-LÉON: *Paquerette*. Ballet-pantomime en actes et 5 tableaux de MM — et — Musique de M. Benoist... Théâtre de l'Opéra 15 janvier 1851. Paris Ve Jonas 1851 in 8°. 24 l.

A darab ezenkívül megjelent Théophile Gautier színpadi műveinek három összkiadásában: *Théâtre Mystère. Comédies et ballets Paris*, 1872, 1877, 1882. In 18.

Az utolsó kép színhelye Újház, Magyarországon, a harmincéves háborúban. Magyar urak titokban elhatározzák, hogy legyilkolják a megszálló francia tiszteket. Az összeesküvést leleplezik.

V. ö. Baranyai Zoltán: Magyar Könyvszemle. 1918.

38. MAQUET, Auguste. *Le Hussard de Berchény*, drame en cinq actes. Par M. —. Librairie Internationale 1860 in fol. 47 l. (La France Dramatique.)

Színrekerült a Théâtre de la Gaîtében 1865 december 30-án. Auguste Maquet színpadi pályafutását a 40-es években kezdte és elsősorban id. Dumas Sándor regényeinek színre alkalmazásáról nevezetes. E rendkívül szövevényes, romantikus melodráma tartalmi ismertetése oldalakat venne igénybe. Magyar vonatkozása egészen más természetű, mint amit a címe sejtet. A «Berchény-husár» kifejezés, bár a Littré-féle nagy szótárban nem szerepel, úgylátszik, még a múlt század második felében is annyira közkeletű volt, hogy egy drámaíró darabcímül választhatta. A század első harmadában Berchény-husárok sűrűn szerepeltek a husárokról szóló vaudeville-ekben és a husár-csínyek és husárbravúrok megtestesítői voltak. Presztizsükhöz sajátos egyenruhájuk is hozzájárult. A Berchény-husárezredet 1719-ben alapította Berchény László Ignác gróf, Berchény Miklós Franciaországba szakadt fia, a későbbi maréchal de France. Az ezred ma is fennáll: az első francia husárezred.

Magyar nemes kisasszonyok egész Németországot végigjárják, hogy eleget pénzt gyűjtsenek össze Mária Terézia unokáinak a Temple-ből való kiszabadítására. (A darab 1792-ben történik.) Egy millió frank áll rendelkezésükre. A darabnak két magyar beszélő szereplője van: Susanne de Manstein, egy óriási magyar uradalom örökösője és Ulrich gróf, Mária Terézia katonája, a fiatal leány pártfogója. A kiszabadítási kísérletnek, amely végül teljes homályban marad, ők állanak az élén és legértékesebb segítőitársuk egy francia «Berchény-husár».

39. [OSTROWSKI, Christien]. *Jean III. Sobieski* (deuxième partie). Le siège de Vienne. Drame en cinq actes, en vers Paris 1862 J. H. Truchy. In 8°. 135 l.

U. a. par —. U. o. A. Lemerre 1876. In 8°. 137 l.

Angolul: *The siege of Vienna*. A drama in five acts by Christien Ostrowski. Translated by Dawson. Paris imp. Symonds 1879. In 8°. 128 l. U. a. Translated by Mrs Lucia Duncan Pychowska. Paris, imp. Morris, 1879. 126 l.

Az első rész nem található sem a Journal de la Librairie-ben, sem a párisi könyvtárakban. A második rész színrekerült a Théâtre de la Porte Saint Martinban 1875 december 25-én és a szerző előszava szerint Turinban, Milánóban és Nápolyban. Gróf Christien Joseph Ostrowski az 1830-i lengyel szabadságharcban Bem ezredes, később tábornok oldalán küzdött s a szabadságharc leveretése után Belgiumba, később Franciaországba költözött, ahol irodalmi munkásságot folytatott. Miczkiewicz Ádám barátja és francia fordítója.

A darab főszereplője Sélím-Ghéray, a krimi tatárok kánja, magyar renegát, igazi nevén Jean Zrini, Jean (sic) Zrininek, Magyarország megmentőjének és a kereszténység védelmezőjének a fia. Amint több ízben szóvateszi, Árpád egyenes leszármazottja, de a mellett szláv királyfi. Szenvedélyes magyar hazafi; végső elkeseredésében tért át a török hitre, miután az osztrákok atyját a vérpadra vitték és nővérét az örületbe kergették. Páratlanul vitéz katona; a silány Kara-Musztafa helyett ő a török hadsereg igazi mozgatója. Vele szemben a lengyelek a kereszténységet és Európát képviselik, de a szerző szószólója elkeseredettségével, kiábrándultságával és Ausztria elleni gyűlöletével Sélím, a renegát. A darabban sűrűn emlegetik Hunyadi János, Corvin Mátyás, Thököly és Jean Zrini neveit. Ostrowskinek elég bő, de zavaros ismeretei vannak Magyarországról. A magyart szláv népnek tartja és azt hiszi, hogy Magyarországon katolikuskok és görög orthodoxok között voltak felekezeti ellentétek. A darab egyébként szokványos romantikus dráma Viktor Hugo modorában. Az előszó szerint többen kifogásolták Sélím vad és szertelen karakterét. Sélím szerepét Turinban E. Ristori, a híres tragika bátyja játszotta, állítólag igen nagy sikerrel.

40. BLOEME, Adolphe, abbé: *Sainte Elisabeth de Hongrie ou intérieur d'une famille princière au XIIIe siècle*, drame historique par l'abbé — Cassel, d'Hubert. É. n. [1869] XVI, 3, 51 l.

Fiatál zárdanővendékek számára írt vallásos darab. Magyar vonatkozása úgyszólván semmi. A gögös thüringiaiak megvetően nyilatkoznak Erzsébet magyar származásáról. A darabhoz Magyarországi Szent Erzsébet életének rövid történeti ismertetése van csatolva.

V. ö. André Leval i. m.

41. SAB, Jean: *La Reine Jeanne*. Drame historique inédit en trois journées précédé d'un prologue en deux tableaux. Par M —. Paris, E. Dentu, 1875. In 8°. 108 l.

Magyar vonatkozás csak a prologusban van, amely Endre király meg-
Magyar Könyvszemle. 1929. I—II. füzet. 6

gyilkolásáról szól. Endre tehetetlen, gyáva árnyékkirály. A darab sohasem került színre.

V. ö. Baranyai Zoltán: Magyar Könyvszemle. 1918.

42. SARDOU, Victorien: *L'Espionne*, comédie en 4 actes par —. In 4°. (Kiadó és év nélkül.) 771—815. (A *Je sais tout* 1906-i évfolyamában.)

A darab annak idején *Dora* címen került színre. Más kiadásáról nem tudunk.

Dora Victorien Sardou egyik legnépszerűbb darabja 1877 január 22-én került színre a Théâtre du Vaudeville-ben és azóta többször felújították, nevezetesen 1888-ban a Gymnase-ban és 1905-ben a Renaissanceban. Összesen mintegy négyszázszor került színre a párisi színpadokon. Londonban *Diplomacy* címen adták, a budapesti Nemzeti Színházban Huszár Imre fordításában 1877. május 18-án mutatták be, 1894-ig összesen 31-szer adták.

A darab magyar szereplője Michel Tekli fiatal politikus, akit Kossuth-párti meggyőződése miatt kitiltottak Ausztria területéről. Egyébként osztrák tábornok unokája; nagyapja Kossuth oldalán harcolt a szabadságharcban. Szerepe drámatechnikai okokból rendkívül fontos: Teklit Triestben az osztrák rendőrség elfogta és két hónapot az olmtüzi börtönben töltött. Minden jel arra vall, hogy egyik francia barátjának a menyasszonya jelentette föl az osztrák rendőrségnél és Tekli jóhiszeműen ad kifejezést ennek a gyanújának, annál is inkább, mert nem tudja, hogy a fiatal leányt milyen kapcsok fűzik a barátjához. Végül kiderül, hogy Dora ártatlan; a bűnös egy Zicka nevű állítólagos magyar grófnő, valójában angol kalandornő. A kritikák egybehangzó állítása szerint a nagy jelenet a két férfi között a darab csúcspontja.

V. ö. az egykorú magyar hírlapkritikákat. A magyar vonatkozást alig érintik.

43. DELACOUR, A. ET WILDER, Victor: *La Tzigane*, opéra-comique en trois actes et quatre tableaux. Paroles de MM. —. Musique de Johann Strauss. Paris, Q. Allouard, 1877, 3, 108 l.

Első felvonás díszlete. Síkság. Jobbra Tcharda (magyar fogadó). Balra erdő, buja növényzet. A cselédek nevei: János, Marianka, Sándor. A darabnak, amely bécsi operett átdolgozása, mindössze ennyi magyar vonatkozása van.

V. ö. A. Leval i. m.

44. VITTEMENT: *Avez-vous vu le Hongrois?* Actualité monterelaise en 1 acte par M. —. Couplets de M. Lucien Meillet. Paris Moguet 1880. In 12°. 24 l.

Montereau városban színrekerült alkalmi darab. Egy Strobel nevű német szélhámos magyarnak adja ki magát és azt állítja, hogy óriási vagyont örökölt Magyarországon. A kereskedők elhalmozzák portékáikkal. Mielőtt kiderül a csalás, Strobel megszökik.

45. CLARETIE, Jules: *La Prince Zilah*, pièce en cinq actes par — représentée sur la scène du Théâtre du Gymnase Dramatique le 28 février 1885, Paris E. Dentu, 1885. In 8, 3, 142 l.

Ajánlás: A Madame Jane Hading. Prológus díszlete: Magyarországon. Ütközet estéje. 1849 január. Hóval borított fenyőfák alatt huszárok, honvédek (magyar nemzetőrök). A távolban a lemenő naptól vörös ég alatt kastély és folyó. Az első és második felvonás kozmopolita-díszletben játszódik. Harmadik felvonás: kis szalón, cigány ízlés szerint bútorozva. Negyedik felvonás: Magyarországon. Festői terem, gazdagon bútorozva. Régi tölgyfabútorok. A falakon fegyverek.

Magyar szereplők: Zilah herceg, Várhely gróf, Menkó Mihály gróf, Tisza cigányleány (a prológusban), Marsa, az előbbi leánya (a darabban), Etelka, komorna, Nicklas, inas; két kutyanév: Ortog és Bundás.

Magyar szokás: «a házasulandó fiatal lányok a népünnepre magukkal viszik a fehéreneműs ládájukat, szüleik odahajtják a nyáját, melyet hozományul kapnak. A lányok leülnek a ládájukra... A legények föl és alá sétálnak... Szemügyre veszik egymást. «Jónapot, Jana kisasszony!... Jónapot, Nicklas úr!» «Ha megtetszenek egymásnak, hop! Megtörtént!... Gyerünk! A legény magával tereli a juhokat.» (III. 5.) Magyar nóta refrainje: «*La tzigane est la plus charmante, la tzigane est la plus aimée*». (III. 14.)

A főszereplők magyar emigráns főurak Párisban, nemzetközi társaságban, később Magyarországon. Csupa nemes, fenkölt jellem, Menko Mihály gróf kivételével, akit a szerelem vakká tett. Menko orosz nihilisták közé keveredik és jellemtelenül viseli magát volt kedvese iránt. A darab végén párbaiban megölik. A női főszereplő, Marsa, egy cigánylány és egy orosz herceg törvénytelen gyermeke, később Zilah hercegnő. Az utolsó felvonásban gróf Ladany néven célzás történik gróf Andrássy Gyulára, a 48-as katonára, akiből konzervatív bécsi külügyminiszter lett. Erre valaki megjegyzi: «Talán csak a balekok mondhatják el magukról, hogy éltek. A többiek, akik mint Ladany, a miniszter, magukba temették illúzióik holttestét, valójában élő halottak.» (IV. 1.)

Marsa szerepét a Gymnase-ban Jane Hading játszotta, akiről Léon Daudet most megjelent emlékezéseiben (*Paris vécu*, Paris, Gallimard 1929) úgy nyilatkozik, mint Páris legszebb és legbájosabb színésznőjéről. A darab egyébként Jules Claretie hasonló című regényéből készült, *Le Prince Zilah*, roman parisien, Paris, Dentu, 1884. In 12 438 l. A regény óriási sikere (57 kiadás 1885-ig és egy újabb kiadás 1898-ban) érthetővé teszi a színpadi átdolgozást.

V. ö. André Leval: i. m.

46. LIORAT, Armand et FONTENY, Albert: *Les Noces improvisées*, opéra-comique en trois actes de MM. —. Musique de M. Francis Chassaigne. Bouffes Parisiens, 1886 február 13.

A darab főszereplője Rákóczi, egyszer házaló, másszor cigányzenész áruhában jelenik meg. Kedvesét, a szép Nadgy-t, a darab végén magyar királynővé koronázzák. A darab tendenciája erősen magyarbarát és osztrák-ellenes. «Dans le nouvel opéra-comique des Bouffes — írja egy színházi évkönyv — MM. Liorat et Fonteny nous conduisent en Hongrie. L'idée

n'est pas mauvaise. La Hongrie est assez à la mode en ce moment. Ceux d'entre nous qui ont fait partie de la députation de l'été précédent, ont encore dans les oreilles le son des *Eljen* enthousiastes... Et puis, la Hongrie, c'est Rakoczy et pour les Parisiens ce nom est magique; il évoque immédiatement le souvenir d'une marche qui leur ferait faire — à pied — le voyage de Paris à Buda-Pesth».

A darab harmincötször került színre; nyomtatásban nem jelent meg. V. ö. Noël et Stoullig: *Les Annales du théâtre et de la musique*. 12. köt. 377—380 l.

47. MANNHEIMER, Emile: *Szarolta*, drame lyrique hongrois en trois actes quatre tableaux et un ballet. Représenté pour la première fois à Milan, sur la scène du Théâtre Dal Verme le 20 septembre 1887. Nice impr. Malvano-Mignon, 1888. In 8°. 47 l.

Történik a magyar parasztlázadás idején 1514-ben. Szereplők: Thal, gonosz főúr; Szarolta, szép és erényes parasztleány; Giorgy, lázadó parasztleány; Szarolta kedvese.

48. BUSNACH, William et MAURENS, Georges: *Mathias Sandorf*, pièce à grand spectacle, en cinq actes et seize tableaux, tirée du roman de Jules Verne par —. Théâtre de l'Ambigu-Comique, 1887 november 26.

Magyar szereplők: Mathias Sandorf, Étienne Bathory, Ladislas Zathmar, Mme Bathory, la petite Réna Sandorf, le petit Pierre Bathory.

«Les aventures du noble Hongrois Mathias Sandorf prêtaient au développement d'un caractère héroïque.» A darab negyvenszer került színre; nyomtatásban nem jelent meg.

V. ö. *Les Annales du théâtre et de la musique*. 13. köt. 319—322. l.

49. BURANI, Paul: *Orient-Express*, pièce à grand spectacle, mêlée de chant en quatre actes et douze tableaux, de M. —. Musique de M. Gou-deson. Théâtre du Châtelet, 1890 július 12.

Az egyik kép «a kék Dunát» ábrázolja; egy másik a budapesti pályaudvart. A darab nem jelent meg nyomtatásban.

V. ö. *Les Annales du théâtre et de la musique*. 16. köt. 277. l.

50. MAGDELAINE (de la) J.: *Sainte Elisabeth de Hongrie ou le miracle des roses*. Pièce en cinq actes et six tableaux par —. Paris, J. Bricou 1892. In 12°. 70 l.

Műkedvelő fiatal leányok számára írt darab, amelyben Szent Erzsébeten kívül igen rokonszenves szerepet játszanak a magyar udvarhölgyek a gőgös németekkel ellentétben. Az udvarhölgyek nevei: Guta, Isenrude.

51. SCHNITZER, J.: *Le Baron Tzigane*, opéra-comique, en trois actes et quatre tableaux de —. Paroles françaises de Armand Lafrique. Musique de Joh. Strauss. O. Cranz, Bruxelles é. n. In 12°. 144 l.

Színrekerült a Théâtre des Folies Dramatique-ben 1895 december 20-án. Jókai regényéből készült bécsi operett átdolgozása. Száznál többször került színre. «Aimez-vous la valse? Tout est là... Ceux qui l'aiment, entendront avec plaisir cet opéra viennois — très viennois, ma foi!...

V. ö. *Les Annales du théâtre et de la musique*. 21. köt. 279. l.

52. SILVESTRE, Armand et MORAND, Eugène: *Kosaks!* pièce en cinq actes, de MM. —. Théâtre de la République, 1898 december 3.

Magyar szereplő: az erdélyi fejedelem követe. A darab 129-szer került színre; nyomtatásban nem jelent meg.

V. ö. *Les Annales du théâtre et de la musique*. 24. köt. 538. l.

53. HERMANT Abel: *Le Faubourg*. Comédie en quatre actes de M —. Vaudeville, 23 novembre 1899. In 4°. 32 l. [L'illustration, Supplément au N° 2951.]

Magyar szereplők: Comtesse Nandor-Eperjes, Margit, a leánya. Magyar személynevek: comte Nagi-Ardé, baron Pécs, comte Béla Féhervary. Magyarország operettország, ahol a férfiak naponta hatszor párbajoznak, de nem tudnak vívni és mértéktelenül gyávák. Margit a kilencvenes évek végén divatos, modern, emancipált leánytípus; nincs hazája, nincsenek előítéletei és a házasságban nem tudja megtalálni a boldogságot.

A darab férfi-főszerepét Lucien Guitry játszotta, az utóbbi évtizedek legnagyobb francia színésze.

V. ö. Baranyai Zoltán, Magyar Könyvszemle, 1922.

54. ROSTAND, Edmond: *L'Aiglon*, drame en six actes, en vers. Représenté pour la première fois au Théâtre Sarah-Bernhardt, le 15 mars 1900. Paris, Librairie Charpentier et Fasquelle, 1900. In 8°. 3, 262, 1 l.

Magyar szereplők az első előadás színlapján: Josika, Princesse Grazalkowitz. A nyomtatott szövegből Josika kimaradt.

55. SAND, Georges: *Une Conspiration en 1537*. Kézirata az Institut de France Chantilly-i gyűjteményében. Nyomtatásban a Revue de Paris 1921 december 15-i számában Paul Dimoff bevezetésével.

A darab tárgya és forrása ugyanaz, mint Musset Lorenzaccio-jáé. (V. ö. 28. sz.) Giomo — le Hongrois Georges Sandnál is egy személy. A magyar alak szerepe egészen epizodikus.

* * *

Jegyzet. Itt említünk meg két magyar vonatkozású mirákulumot, melyeknek szindarabjellege vitatható:

1. *Miracle de nostre dame de Berthe femme du roy Pepin q ly fu changee et puis la retrouua*. Paris, Crapelet, 1839. In 16°. [Publié par Francisque Michel.]

2. *Un Miracle de Nostre Dame, comment la fille du roy de Hongrie*

se copa la main pour ce que son pere la vouloit espouser, et un esturgon la garde VIj ans en sa mulete. [L. J. N. Monmergué et Francisque Michel: Théâtre français au moyen âge. Paris, H. Belage, 1839.

Bizonyára van magyar vonatkozása a következő bruxelles-i nyomtatványnak, amelyhez nem tudtunk hozzáférni:

VERMEREN, M. F.: *Tragédie historique et triumpante de l'auguste Impératrice, Reine d'Hongrie (sic) et de Bohème.* Bruxelles, Nicolas Jacobs, 1753.

V. ö. Soleinne-katalogus, 2898. sz.

Nagy Frigyes tisztjéről, porosz alattvalóról szól és nem említi Magyarországot a következő, Baranyai Zoltán cikkében (Magyar Könyvszemle, 1922) szereplő színdarab.

GABIOT, Jean, Louis: *Le Baron de Trenck ou le prisonnier prussien, fait historique en un acte et en vers...* Paris, Cailleau, 1788.

A Larousse-féle nagyszótár 1867-i kiadása szerint Dorat *Adélaïde de Hongrie*-jával azonos tárgyú, tehát magyar vonatkozású a *Berthe et Pèpin* című háromfelvonásos vígopera, amely 1807-ben került színre az Opéra-Comique-ban és melynek zenéjét Deshayes írta. Szövegéhez nem tudtunk hozzáférni.

Tévesen magyar vonatkozásúként szerepel André Leval idézett cikkében az alábbi két színdarab:

FAVART: *Soliman Second*, comédie en trois actes, en vers. Paris, Duchesne, MDCCLXII. In 8°. 102, 1, 10. l. és

COUSTELIN: *Marie-Thérèse*, tragédie en cinq actes et en vers. Par —. Paris, Dentu, 1817. In 8°. 72 l.

Utóbbinak Marie-Thérèse, XVI. Lajos francia király leánya a főszereplője. V. ö. Baranyai Zoltán: Magyar Könyvszemle 1922.

Baranyai Zoltán (Magyar Könyvszemle 1922) feltételesen magyar vonatkozásúnak tünteti fel

GALLET, Louis és BLOU, Edouard: *Le Chevalier Jean*, drame lyrique en 4 actes, poème de MM — et —, musique de Victorin Joncières...

Paris, C. Lévy, 1885, in 12°. 53 l.

című darabját, melynek Jean de Lorraine a főszereplője.

Mivel bibliográfiánkban a francia színházi közönség Magyarországról való ismereteit óhajtottuk összegyűjteni, mellőztük a Magyarországon előadott illetve megjelent francia nyelvű színdarabokat és nem vettük figyelembe Molnár Ferencnek négy és Lengyel Menyhértnek, Vajda Ernőnek, Orbók Attilának öt, Herczeg Ferencnek és Fodor Lászlónak egy-egy darabját, melyek minden magyar vonatkozás nélkül kerültek színre a párizsi színpadokon.

HEVESI ANDRÁS.

Régi könyvek romjai és nyomai.

1. A sárospataki ref. collegium könyvtárában egy protestáns egyetemi értekezéseket tartalmazó kolligatumnak (SS. 35. könyvtári jelzés alatt) egyik darabja *De autoritate versionum S. Scripturae* azaz a bibliafordítások tekintélyéről szól. Miután azonban hiányzik a címlapja, a szerző neve nem tudható. Ám, hogy a respondens magyar volt és egyzersmind szerzője is az értekezésnek, kétségtelen onnan, hogy az A. 3. levelelen «versionem nostram Hungaricam» említi. Minthogy pedig az 1660. és 1690. évek közötti időszakból valókkal van egybekötve, a legnagyobb valószínűséggel ugyane tájban jelenhetett meg ez is.

2. Ugyancsak a sárospataki ref. collegium könyvtárában van (SS. 283. könyvtári jelzés alatt) egy gyűjteményben egy prédikációs könyv töredéke szintén minden valószínűség szerint a 17. századból. Hogy egy nagyobb könyvnek a része, onnan tudható, hogy «a talentumos szolgáról» szóló és egészben fennmaradt prédikáció első prédikációnak van mondva. A Csel. XX. 28. alapján írt eme prédikáció az A. 1—C. 4. jelzésű negyedréte leveleket foglalja el, tehát huszonnégy lapra terjed. Minthogy a címlap hiányzik, az elmondottakon kívül semmi sem tudható róla. Amennyire ismerem prédikációs könyveinket, egyikbe sem tartozik ez a töredék. De természetesen mégsem merem tökéletesen kizártnak tartani, hogy véletlenül mindamellert is valami ismert könyvből való.

3. Köztudomású, hogy a helytartótanács a 18. század közepe tájától fogva ismételten belékött a heidelbergi kátéba és míg egyfelől elrendelte az eredeti szöveggel kinyomott példányok elkobzását, addig másfelől csak módosításokkal volt hajlandó annak sajtó alá bocsátását megengedni. Az ide vonatkozó hivatalos iratok egyikében az 1757. jan. 17-iki helytartótanácsi leiratban hivatkozás történik e káténak egy, könyvészeti irodalmunkban eddig ismeretlen kiadására, mely *Keresztýén catechismus...* címmel 1703-ban Debrecenben VINCZE Györgynél jelent volt meg (BOD Péter: *Historia Hungarorum Ecclesiastica* III. k. 284. l.).

4. SZATHMÁRNÉMETI Mihály előbb gönci, majd kolozsvári ref. lelkész két alkalommal is felsorolta addig kinyomtatott műveit. Egyik alkalommal a *Négy evangélisták szerint való dominica* (1675.) c. munkájának előszavában, másik alkalommal *Dominicalis prédikációk toldalékja* (1686.) címűnek az előszavában. Amabba az utóbbiból megállapíthatólag egy pár nyilvánvaló tévedés csúszott be, azonban az utóbbi már hitelesebbnek látszik.

Ebben két olyan könyvet említ, amelyek SZABÓ Károly *Régi Magyar Könyvtárában* nem fordulnak elő. Az egyiket, az *Evangeliumnak világos tüköre* címűt már a *Theologiai Ismeretek Tárá*nak róla szóló cikke s ennek nyomán a *Magyar Irók Élete és Munkái* is megemlítette volt. A másiknak címe: *Prédikátori erősség*.

5. MILOTAI NYILAS István műveinek előszavaiban tett nyilatkozatai szerint két munkát írt PÁZMÁNY ellen. Egyik 1618 vége felé került ki a sajtó alól 1³/₄ íven név nélkül s azt indokolta benne, hogy miért nem felelnek a református papok a *Kalauzra*. PÁZMÁNY ezt nem hagyta szó nélkül s 1620-ban, valószínűleg az évnek már a legelején megjelent *Rövid felelet két kálvinista könyvecskére* c. művében az ALVINCI Péter *Itinerarium Catholicum*-a mellett ezzel a könyvecskével foglalkozott. Vagy erre a cáfolatra, vagy pedig a *Vindiciae ecclesiasticae*... c. ugyanez évben megjelent latin művére adott választ aztán MILOTAI egy *Catalogus convitiolorum Petri Pázmány* c. munkában, melynek nyomtatásban megjelenéséről nincs ugyan bizonyos tudomásunk, de nincs is okunk kételkedni benne.

6. NÓGRÁDI Mátyás *Epistolae ad Romanos scriptae brevis explicatio* c. 1651-ben megjelent könyvének előszavában hivatkozik egy már előbb közrebocsátott munkájára, melyben egy *Florilegiumot* is ígért volt. Ez a megnevezetlen című könyv semmi esetre sem lehetett az ugyan-csak 1651-ben napvilágot látott *Lelki próbakő*, minthogy ennek előszava aug. 9-én, az előbb említett címűé pedig még jan. 15-én vagyis jóval korábban kelt s így a később megjelentre nem utalhatott úgy, mint már megjelentre. Lehetséges, hogy a ma már ismeretlen könyv azonos a TÓTH Ferenc által írt *Túl a tiszai*... ref. püspökök életében említett és hasonlóképen ismeretlen *Allegoricae similitudines biblicae congestae et illustratae*... c. munkával, jöllehet címéből ítélve ez talán jobban beválna az ismeretlen műben ígért *Florilegium*nak, annál is inkább, mivel TÓTH Ferenc szerint ez szintén 1651-ben került ki sajtó alól, amannak pedig valószínűleg legkésőbb 1650 lehetett a kiadási éve. Ha aztán a TÓTH Ferenc által közlött című könyv ez a *Florilegium* volna, akkor természetesen külön munka volt a NÓGRÁDI által már kiadottként említett, amely esetben csak annyit tudunk róla, hogy az is létezett valaha.

7. A TÓTH Sámuel neve alatt megjelent *Adalékok a tiszántúli ev. ref. egyházkerület történetéhez* I. füzetének 86. lapja szerint az 1705. évi tarpai közzsínat kimondotta, hogy «a debreceni partialis keményen büntesse meg BONYHAI Márton vámospércsi rektort, hogy a superintendens

betiltását figyelembe nem véve, egy haszontalan silány könyvet mert nyomtatni». És ugyanakkor, rögtön ezután, tehát nyilvánvalóan ezzel az ügygel összefüggésben excommunicációval fenyegette meg a közzsínat a debreceni nyomdászt, ha akár kicsiny, akár nagy művet a superintendens vagy valamely esperes helybenhagyása nélkül kinyomat. Bizonyosan azzal mentegetőzött a nyomdász, hogy olyan kicsiny könyvnél fölöslegesnek találta az approbatiót. A könyvnek magának a legnagyobb valószínűséggel egyházi érdekűnek kellett lennie.

8. Tolnai PAP István a *Régi Magyar Könyvtár* I. kötetében 617. szám alatt leírt fordításában, *Az witebergai akadémiának az evangelika religióért számkivetést szenvedő csehekhez és morvaiakhoz küldött vigasztalása...* címűben (Gyulafehérvár, 1632.) nemcsak említést tesz egy *Az szentséges és dicsőséges Máriának, mennyeknek királyné asszonyának adójáról és szolgálatjáról való könyvecske...* c. könyvről, melyet «minap név nélkül nyomtatának... az pápisták» s amelyet «egy tudós ember... németből magyarul fordíta és kinyomtaták», hanem az ellen (és egyebek ellen) könyve ajánlólevelében polémizál is. KOPCSÁNYI Mártonnak *A boldog szűz Mária élete...* című, Bécsben 1631-ben megjelent műve, mely tizenhárom prédikációt foglal magában összesen 446 lapon (*R. M. K. I. k. 596. sz.*), nyilvánvalóan nem azonos ezzel, minélfogva itt egy előttünk ismeretlen nyomtatványról van szó.

9. LETHENYEI István evangélikus esperes *Az kálvinisták magyar harmóniájának meghamisítása* című, Csepregen 1633-ban megjelent vitázó munkájának 13. lapján említi, hogy PATHAI István református püspök a *Helvetiai confessiön való prédikátoroknak az egyházi szolgálatban való rendtartásokról* «könyvecskét» írt. Ez minden valószínűség szerint az 1612. évi köveskúti kánonok nyomtatott kiadása volt, mely mindjárt akkortáiban jelenhetett meg, de amelynek nem maradt reánk egy példánya sem.

10. Midőn BOD Péter az 1766-ban kiadott *Smirnai szent Polikárpusnak a «kegyes olvasóhoz»* intézett előszavában, ennek utolsó levele első lapján írói irányelvűül jelenté ki, hogy az erdélyi református püspökök ez életrajzában «azoknak megeshetett fogyatkozásaiknak szemétdombján az olvasót megállítani nem célozta», zárjelben egyszersmind ezt jegyzé meg: «amint nem régen cselekedett valaki egy írásában, melyben az istenfélő jó embereknek erőtelenségből esett fogyatkozásaikat szedte egy rakásba, jó cselekedeteikről semmit nem emlékeztet». Nagy a gyanum, hogy BOD itt HERMÁNYI DIENES Józsefnek 1751-ben írt

Erdélyi ref. püspököknek élete című, kéziratban maradt művére céloz, mely bizony nem hallgat el némely egyéni sajátságokat és magánviszonyokat sem. Mindazáltal lehetséges, hogy valami nyomtatott könyvet illetett ez a megrovás s ebben az esetben előttem még ismeretlen a szóban forgó mű, mely talán végképen el is kallódott már.

... És ha már sikerült ezúttal is ennyivel szaporítani a magyar elmék termékeinek sorozatát, kénytelen vagyok a tudomány érdekében egy-szersmind fogyasztani is eggyel, illetőleg egy kiadásával egynek. HELLEBRANT Árpád ugyanis a *Régi Magyar Könyvtár* III. kötetében épen olyan helytelenül, mint ahogy az idegen MARESIUSNAK KNOLLAROTHSZAI ÁLNÉV ALATT ÍRT MUNKÁJÁT KOVÁCSZNAI PÉTERNEK tulajdonítja, egy «Guilielmus FEUGUERIEUS» nevű írónak *Thesaurus S. Scripturae* című munkáját FEGYVERNEKI Izsáknak *Enchiridion locorum communium theologicorum* című művével azonosítván, amannak egyik kiadását, melynél többet ő nem ismert, ez utóbbi könyvnek egyik kiadása gyanánt szintén fölvevé a magyaroktól származó könyvek sorába (1056. sz.). Holott, ha magának FEGYVERNEKI-nek a saját művéhez írt előszavát elolvassa, meggyőződhetett volna róla, hogy ama másik szerző, ha hasonlított is a vezetékszeve valamennyire a FEGYVERNEKI-éhez mégis egészen más személy volt. Az olvasóhoz intézett soraiban t. i. elmondván FEGYVERNEKI, hogy kiknek a műveit használta fel könyve összeállítása közben, a többi között MARLORATUST is megnevezé. Egyúttal megemlíté aztán azt is hogy emennek a nyomán FEUGUERIEUS Vilmos is kezdett effélét, de a katolikusok dühe miatt vértanuhalált szenvedvén, csonkán hagyta hátra dolgozatát. Miként látszik, mégis akadt aztán valaki, aki befejezte és közrebocsátotta, de azért önként érthető, hogy semmi jogunk a magunkénaak tekinteni, sem ezt, sem a többi kiadását. DR. ZOVÁNYI JENŐ.

Könyvvásárló magyar diák Heidelbergben 1617-ből.

A szászvárosi ref. Kún-kollegium (most már megszűnt) főgimnáziumának R. M. K. I. 48. könyvtári száma alatt egy kötetbe kötve nem kevesebb, mint harminc heidelbergi disputatio és thesis van egybekötve. E disputatiók szerzői részint erdélyi és magyarországi magyar diákok, részint külföldiek (lengyelek, németek stb.). Magát a kötetet külön ismeretem. Itt csupán a 27-dik — KÁROLYI András: *De sacramento* (Szabó K. R. M. K. 1199. sz.) thesise után bekötött könyvjegyzéket közlöm. A KÁROLYI thesise után négy számozatlan bekötött lapon kézirattal örökítette meg valamelyik diák heidelbergi könyvvásárlását.

Akárki volt ez a könyvvásárló diák, a könyvjegyzék becsületére válik. Azt mutatja, hogy érdeklődése sokoldalú, a legismertebb és legtekintélyesebb műveket helyes érzéssel válogatta és vásárolta össze. De mutatja azt is, hogy könyvszeretetéért áldozni tudott, talán az élelmelésre szükséges pénz jó részét is erre fordította, mert amit összevásárolt, számban is tekintélyes, értékben éppen jelentékeny. Vagy nagyon vagyonos volt, vagy, ami valószínűbb, nagyobb volt benne a tudományszeretet.

Maga a könyvjegyzék, a kor szokása szerint, külsősen, a könyvek nagyságán alapul. Ez akkor általános gyakorlat volt. Számlaszerű feljegyzésnél éppen helyénvaló. A könyv története szempontjából azért érdekes, mert az egyes könyvek vételárát pontosan feljegyzi. Így megbízható adat a könyv akkori forgalmi árának megismeréséhez. Sajnos, hogy a könyvkötői árakat feltüntető adatokat levágta éppen az itthoni könyvkötő kése. De a páratlan lapokon ez is megmaradt.

D. O. M. S.

Catalogus.

Librorum meorum, tam Theologicorum, quam Philosophicorum, Heidelbergae coemplorum.

In quo, primum librorum materia, deinde compactionis precia connotavi.¹

1617

21 Sept. Agt. Jul:

1² Libri, in Folio.

Calepinus undecim linguarum	Materia bac. 80	—	Comp.
Roberti Bellarmini Controversia de Art. Fidei	Mat. duc. 3	—	Comp.
Opera Theologica Hieronymi Sancti in 2 vol.	Mat. duc. 4	—	Comp. tal.
Opera Theologica Francisci Junii	Mat. duc. 2 cum dim.	Comp. tal.	
Opera Theologica Guilelmi Vitthalevi ...	Mat. duc. 2	—	Comp. tal.
Operum Theologic. Guilelmi Perkinsi. Tom. I	Mat. duc. 1 cum dim.	Comp. ba.	
Opera Theologica Antonii Sadeelis	Mat. duc. 1	—	Comp. ba.
Syntagma Theologia Christiana Amadi Polani	Mat. duc. 1	—	Comp. bac.
Lexicon graeco-latinum Johannis Scapulae	Mat. duc. 1 cum dim.	Comp. bac.	
Novissima Polyanthea Josephi Langis ...	Mat. duc. 1 et tall.	Comp. bac.	
Ecclesiastica Historia Eusebii etc.	Mat. duc. 1	—	Comp. bac.

¹ Oldalt balfelől jegyzet: Nb. Egy német patz öt magyar aprópénzt teszen. Egy fejr garas három patz-t. Egy arany, 38 patz, Németországban.

² E római számok a közlőtől valók.

Biblia Tremellii et Junii...	Mat. duc. 1	cum dim.	Comp. bac.
R. Gualther in Matth. et Marc. Evang....	Mat. bac. 30	—	Comp. bac.
Idem in Lucam Evang. et eiusdem orationes	Mat. bac. 25	—	Comp. bac.
Idem in Johannem Evang. et Acta Apost....	Mat. bac. 25	—	Comp. bac.
Idem Gualter in minores Proph. Eptam ad Romanos			
ad Galatas et s. Johannis	Mat. b. 60	Comp. b.	12.
Gualter in eptas ad Corinthios et Andr. Hipperis			
ad eptam ad Hebr....	M. b. 13	Comp. b.	12.
Loci Communes Theologici, Petri Martyris	M. bac. 23	Comp.	12.
Idem in Genesin et Judicum	M. bac. 8	} Comp. bac. 12.	
Lavaterus in Josue	Mat. bac. 7		
Petrus Martyr in eptam ad Romanos	Mat. bac. 5	Comp. bac.	6.
Henricus Mollirus in omnes Psalmos Davidis...	Mat. fr. 3	Comp. fr.	1.
Lavaterus in librum Jobi et Judicum	Mat. bac. 20	} Comp. alb. 24.	
Milius in Apocalipsin	Mat. bac. 5		

II. Libri in quarto F.

C. D. Doct. ...	{	in Genesin	Mat. duc. 1 — Comp.
Davidis Parei p. nostri		Epistolam { ad Romanos, ad	} Mat. duc. 1 — Comp.
Celeberr. Commentaria		Corinthos ...	
		Hoseam Prophetum ...	} Mat. duc. 1 — Comp.
		Epistolam ad { Hebreos ...	
		Galatas ...	
Biblia Pagnini		Mat. bac. 9	Comp. b.
Sibrandus Lubberus de Chro. Servat. cont. Socin.		Mat. taler Imp.	} Comp. ba
Defensio orthodoxae fidei contra Ostorodin		Mat. taler Imp.	
Mellificium Historicum integrum		Mat. duc. 1	Comp. ba.
Besseus de la oratorier Francez Regicū		Mat. duc. 1	Comp. ba.
Robertus Bellarminus in omnes Psalmos D.		Mat. bac. 23	} Comp. ba.
Eiusdem Contiones Jovani habitae		Mat. bac. 20	
Didacus Masius Pater-Frater in Org. Ar.		Mat. taler 1	Comp. alb.
Raphael Eglinius in Apocalypsin		Mat. bac. 13	} Comp. bac.
Idea Concionum { Isaiam Prophetam		Mat. bac. 28	
Sculteti { in Psalmos 69 Davidis		Mat. bac. 24	} Comp. ba.
		in Eptam Pauli Apost. ad Hebr.	
Idea Concionim { Evangelia Dominicelia		Mat. bac. 15	} Comp. bac.
Sculteti { Eptam Pauli ad Romanos...			
Molnar de la marla, parla ungar. postilla		Mat. duc. 1	Comp. bac.
Eirenicum D. Parei		Mat. bac. 16	} Comp. alb.
Idem de let. et dent. Xbor. coenae		Mat. bac. 10	
Eirenicum Leonhardi Huttheri		Mat. bac. 12	Comp. a.
Reputatio Nodi Gordii de Voc. Ministr.		Mat. bac. 8	Comp. —
Tres de diver. materia orationis D. Porei		Mat. bac. 2	Comp. —
Abrahami Bzonii Postilla		Mat. duc. 1	Comp. bac. 8.

III. Libri in 8. Fol.

Biblia Ungarica	...	Mat. duc. 1	Comp. b.
Testamentum Besae	...	Mat. bac. 21	Comp. b.
Institutio chrianae religionis Joh. Calv.	...	Mat. bac. 21	Comp. ba.
Justificatione	...	Mat. bac. 25	Comp. ba.
Amissione gratiae et schi pecc	...	Mat. bac. 20	} Comp. al.
Verbo Dei scripto	...	Mat. bac. 3	
Gratia et libero arbitrio	...	Mat. bac. 20	Comp. al.
Gratia primi hominis	...	Mat. bac. 5	Comp. cum.
Eiusdem Collegiorum Theologicorum decuria una	...	Mat. bac. 10	Comp. al.
Piscator in psalmos Daudis	...	Mat. bac. 14	Comp. alb.
Theatrum historicum	...	Mat. bac. 18	Comp. bac.
Catechesis Zachariae Ursini	...	Mat. bac. 13	Comp. bac.
Anti-Socinus	...	Mat. bac. 15	Comp. bac.
Monita Sacra Mangotii in 2 Vol.	...	Mat. bac. 46	Comp. bac.
Paradisus Concionum	...	Mat. bac. 8	Comp. bac.
Sphynx Theologico-philosophica	...	Mat. bac. 15	Comp. bac.
Dictionarium Latino-Graeco-Hungaricum A. M.	...	Mat. bac. 20	Comp. bac.
Hemmingius in 21. Psalmos	...	Mat. bac. 6	} Comp. bac.
Piscator in quinque postras Eptlas Pauli	...	Mat. bac. 5	
Archetypus Homiliarum in Catholicas Ep. Paul.	...	Mat. alb. 3	} Comp. bac.
Lavaterus in librum Ruth	...	Mat. alb. 4	
Anima tuba: s: antiqua Semita	...	Mat. alb. 4	} Comp. bac.
Roberti Rolloqu in aliquot Psalmos	...	Mat. bac. 6	
Idem in Eptlas Paul. ad Ephes. et Coloss.	...	Mat. bac. 10	} Comp. bac.
Conradus Dietericus in Ev.	...	Mat. duc. 1	
Orationes funebres Pantaleonis	...	Mat. bac. 3	} Comp. b. alb. 8
Brandmilleri Conc. fun. et connub.	...	Mat. bac. 10	
Bidembachii Conc. funebres et poenitenciales	...	Mat. bac. 24	} Comp. bac. 9.
Contemplationes in Pstinū 25 Andr. Encerii	...	Mat. bac. 6	
Loci communes Theologici	} Bucani	Mat. bac. 15	Comp. bac. 4.
Conciones in orat. Dominica			
Systema Theologicum	} Barth. Keckermanni	Mat. bac. 11	Comp. bac. 4.
Rhetorica Ecclesiastica			
Raynoldus de Rom. Ecclesiae idolatria	...	Mat. bac. 9	} Comp. bac. 4.
Petrus Molineus de Monarchia temp. Papae	...	Mat. bac. 5	
Physica Timpleri	...	Mat. bac. 16	Comp. bac. 4.
Physica Keckermanni	...	Mat. bac. 10	} Comp. bac. 4.
Physica Magiri	...	Mat. bac. 10	
Systema Logicum Keckermanni cum praecogn. Log.	...	Mat. bac. 11	Comp. bac. 4.
Jacobi Martini Institutiones Logicae	...	Mat. bac. 15	Comp. bac. 4.
Francisci Picolominei	} Logica cum Instit. Rhetor. constat. bac. 17 al. 1.		
Johannis Philippi Parei			
Conradi Dieterici			

Metaphysica Timpleri	Mat. bac. 11	} Comp. bac. 4.
Metaphysica Keckermanni	Mat. bac. 3	
Summa Philosophiae quadripartita	Mat. bac. 12	} Comp. bac. 5.
Exercitationes Metaphysicae Jacobi Mart.	Mat. bac. 12	
Disp. practicae Ethic. Pol. Oecon. Item spec. disp. Pol. Keckerm.	Mat. bac. 18	Comp. bac. 4.
Vindiciae Keckermannianae	Mat. bac. 2	} Comp. bac. 5.
Jacobi Martini praelectiones Logicae Kecker.	Mat. bac. 11	
Metaphysica Patris-Fratri Didaci	Mat. bac. 7	} Comp. bac. 4.
Systema Rhetoricae cum disp. Orationis Keckerm.	Mat. bac. 14	
Systematis Logici plenioris pars altera Keckerm.	Mat. bac. 8	Comp. bac. 3.
Buxerii Hebraicae Grammaticae Epitome	Mat. bac. 3	Comp. bac. 1 cum dim.
Annalium Sculteti decuria una	Mat. bac. 6	Comp. alb. 25.
Conradi Milii Homiliae in catechesin Heydelb.	Mat. bac. 15	Comp. bac. 4.

IV. In Fol. 12 et 16.

Flavius Josephus de rebus Judaicis	Mat. bac. 15	Comp. bac. 6.
Otho Melander	Mat. bac. 13	Comp. bac. 6.
Herodotus	Mat. bac. 5	Comp. bac. 3.
Psalterium Georgii Buchanani	Mat. bac. 3	Comp. bac. 4.
Palingoricus Poeta	Mat. bac. 4	} Comp. bac. 3.
Mores omnium gentium	Mat. bac. 4	

V. In foro scrutariorum.

Victorinum Strigelium in omnes Psalmos Davidi	Bac. 10.
Annotationes in Grammaticam Philippi Mel. in 2 vol.	Bac. 10.
Orationes Argentinae recitator. pars prima	Bac. 4.
Parva Rhetorica Matthei Dresseri	Alb. 4.

KRISTÓF GYÖRGY.

MAGYAR KÖNYVESHÁZ.

ADALÉKOK SZABÓ KÁROLY RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁRÁNAK

I—III. KÖTETÉHEZ.

A Todoreszku-Horváth Könyvtár ismeretlen régi magyar nyomtatványai.

(Első közlemény.)

A magángyűjtésből származó könyvtárak között régi magyar nyomtatványokban leggazdagabb gyűjtemény a TODORESZKU-HORVÁTH könyvtár, amely 1919 óta a Nemzeti Múzeum tulajdona s ott az 1928. év folyamán kapott végleges, kiállításszerű elhelyezést. De nemcsak az eddig ismert 1711 előtti magyar nyomtatványok gazdag lelőhelye ez a gyűjtemény, hanem nagyszámú, eddig még nem közölt kiegészítést szolgáltat Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárához. A könyvtár 1922-ben megjelent katalógusa¹ közli ugyan e munkák rövid címét, de pontos könyvészeti leírásukat nem adja. A sorozat az adományozó bőkezűségéből 1922 óta is több eddig még nem ismertetett darabbal gyarapodott. Újabban több csonka példány kiegészítése és ezzel pontosabb meghatározása is lehetővé vált. Viszont elmaradt néhány a katalógusban *unicum* jelzéssel ellátott nyomtatvány leírása, részben azért, mert egyeseket időközben már más forrásból ismertettek, részben pedig olyan csonka nyomtatványok, amelyeknek pontos meghatározása nem lehetséges. Az itt leírandó darabok között akadnak ugyan könyvtáblából kiáztatott töredékek is, de a legtöbbjük ép példány. Legnagyobb számmal a kalendáriumok szerepelnek, de van köztük olyan is, amely nemcsak könyvészeti adalék, hanem a régi magyar irodalomnak is gyarapodást jelent.

¹ Dr. TODORESZKU Gyula és neje HORVÁTH Aranka Régi Magyar Könyvtára. Az alapító óhajta szerint az 1919. évi december hó 4-én okirat által a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának adományozta özv. dr. TODORESZKU Gyuláné. Összeállította AKANTISZ Viktor. Budapest, 1922. A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának Címjegyzéke VII.

I. kötet.

I.

[536] Nagyszombat, 1607.

CALENDARIOM. | *ES EZ MO|STANI MDCVII.* | esztendőben
 valo dolgokrol, an|nac fölőtte az időnc naponkent | következendő alla-
 pottyarol | iratot itilet. | *AZ CRACCAI | IOANNICIVS GABRIEL* |
 doctor irasabol magyar|ra fordita | TELEGDY IANOS, | Esztergami
 Lector. | *Harom fogya|kozás leszen ez esztendőben | egye az Napban, kettei
 az Holdban melyec | az Kalendariumbol rend szerint ki teczenec, | erbioketis
 kettei ki mutattjac az egyke az | mas esztendőre nez, akkoron emleke|zetis
 leszen ha Isten ezen eg|segben eltet.* | *Nyomtattatot Nagyszombatba,* |
 Azon TELEGDY IANOS | hazaban. 8 r.

Könyvtáblából kiáztatott töredékek. Megvan január, február, március,
 április egy része. A naptári rész lapfejeit a gazdasági foglalkozások köréből
 vett kis fametszetek díszítik.

A *-gal jelzett részek vörösbetűsek.

2.

Debrecen, 1613. [Pótlás Szabó R. M. K. I. 439. sz.-hoz.]

Kalendarium, | *AZ 1613. EZTEN*|dőre Christus Urunk szüle|tese
 után. | *Az Krakai Kalendariumbol* | Magyarra fordítatot | *DEBRE-
 CENBEN.* |

Hozzájárul külön címlappal:

Prognosticon Astrologicum, | Az eghi csillagok|nak forgasabol valo
 Itilet, ez | mostani 1613. Eztendőben, | nemű nemű történendő dol|gok-
 rol, es az időknék | változasirol. | Az Krakai Kalendariumbol Magyar|ra
 fordítatot | Debrecenben, Lipsiai Pal által. | 16 r A—D iv (8 levelen-
 ként) 32 sztl. levél.

Szabó csak a D iv töredékét ismeri, amely az Erdélyi Múzeumban van
 meg s így teljes címleírást nem adhat.

A *-gal jelölt helyek vörösbetűsek.

3.

[537] Prága, 1623.

DIALOGVS | az az: | Eggy kárhozatra szállott kazdagH TEST
 és | LELEKNEK siralommal tellyes eggy|mással valo keserues pana-
 szolkodo | beszélgetések. | Ki minden ártatlan élet szereteo embernek

iduősséges példáual, | rettenteo őzteon lehet ez isteni félelemre, és az eorók boldoghsá|gnak keresésére. Mellyet régenten Szent Bernárd Doctor, éyeli ielenésnek chuda látása szerént írt úolt deákul, most az nemes Magyar | Nemzetnek is, mennyei buzgo indulatnak őruendentes ki|uán-ságy feolserkentese keduéért, maga nyelue | szollására hozattatot. (fametszet) NYOMTATOTT PRÁGÁBAN | SESSIVS Pál által MDCXXIII. esztendőben. | 4 r A—H ív 30 sztl. levél.

Fametszetekkel.

4.

[538] Debrecen, 1624.

Kalendarium, | *CHRISTUS URUNK* | születese utan az | *MDCXXIII. | Esztendőre. | Irattatot *Helvigi^{us} Marton* | által | *DEBRECZENBEN.* | Nyomtatta Rheda Peter. |

Hozzájárul külön címlappal:

Iudicium Astrologicum, | Az az: | Practica, avagy I|TILET AZ 1624 ESZ|tendőbeli Revolutiora Christus | Urunk születese utan, mely | Napszökö Esztendőnek | nevezetik. | *AZ BRASZLAI HELVI*|GIUS MARTONNAK rövideden, de | szorgalmatossan irattatot *iudicium*|jabol Magyar nyelvre for|dittatot. | MARS ez Esztendőnek Ura, | Jupiter es Saturnus segítői. | 16 r A—D ív 32 sztl. és 7 közbekötött üres levél egykorú bejegyzésekkel.

A *-gal jelzett helyek vörösbetűsek.

5.

[539] Pápa, 1624.

Péczei Király Imre CATECHISMVS | AZ Az, | A KERESZTYE|NI TVDOMANNAC | FVNDAMENTOMI|ROL ES AGAIROL | valo rövid Ta|nitás. | Irattatot PÉCZELI KIRÁLY IMRE | Uyvári Praedicátor | által | PAPAN | Nyomtattatot *Szöpes-Várallyai* | Bernhárd Máthé által, MDCXXIII. | 8 r A—D₆ ív 30 sztl. levél.

Szabó RMK. I. 653. sz. alatt leírja egy későbbi, 1633-i löcsei kiadását.

6.

[540] (Gyulafejervár, 1626.)

GABRIEL | DEI GRATIA | SACRI ROMANI | Imperii & Transilvanica Princeps, par|TIVM REGNI HVNGARIE DOMI|nus, Siculorum Comes, ac Oppuliae Ratiboriaeque Dux, &c Fidelibus nostris

universis & singul. Spectabilibus . . . (A 2. lapon kezdődik a rendelet szövege magyar nyelven.) Anno 1626. die 12. Sunij. Feiervarat lőt Limitatio az Országnek Generalis Gyűléseben. 2 r 11 sztl. levél.

7.

[541] (Nagyszombat) 1626.

SÉLLYE VÁROSÁBAN, | TEKINTETES NEMES NITRA
VARME|GYÉBEN LÉVŐ MESTER EMBEREK MEG|UJJITTATOTT
KÖTELESSÉGE. | *Ezer hat száz huszon hatodik esztendőben Karácson |*
Havának harmincadik napján. | 2 r 1 levél.

Aláírva Georgius Raicsani Coll. S. J. Tyrnav. Rector. L. S.

8.

[542] Lőcse, (1627).

KALENDARIVM | CHRISTVS WRVNK zű|letése utan
1627. Eszten*|dőre | Figyelmetessen irattatot | *M. ALBINVS MOL-
LERSV* | által. | *Lőcsen,* Brewer Lórintz által. |

Hozzájárul külön címlappal, de folytatólagos ívjelzéssel:

Rövid | *Practica Astrologica* | Az az | Az időknek állapottyáról
és | egyéb történendő dolgokrol valo iőven|dőre, melly CHRISTVS
Vrunk | születése utan 1627. eszten|dőre | Minden hü és okos keresz-
tye|neknek hasznára az Csillagoknak és Pla|netáknak forgásából szor-
galmatosan | és híven irattatot | M. ALBINVS MOLLERSV | régeni
theologus és Astro|nomus által. | Lőcsen, | *Nyomtattatot Brewer Lórintz*
által | 8 r A—E iv 40 sztl. levél (ha teljes).

A *Practica Astrologica*t ajánlja a nyomdász márkusfalvi Máriási Pálnak.

A *-gal jelzett részek vörösbetűsek.

DR. PUKÁNSZKINÉ KÁDÁR JOLÁN.

TÁRCA.

JELENTÉS

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI-KÖNYV- TÁRÁNAK 1928. ÉVI ÁLLAPOTÁRÓL.

Azok a nagyszabású átszervezési munkálatok, melyek még az 1926-ik évben kezdődtek s az 1927-ik év folyamán folytatódtak, átnyúltak az 1928-ik évre is, mikor részben befejezést is nyertek. Így például véglegesen összeállított és beszámoztatott az új olvasótermi kézikönyvtár, kb. 20.000 kötettel. Miután e kézikönyvtár betűrendes és szakszerű új címtárának megírása, revideálása és összeállítása, valamint új leltári katalógusának megírása elkészült, az olvasóterem első hetében megnyílt a nagyközönség részére.

Az olvasótermi kézikönyvtár anyagának kiemelése és az új raktárterem beállványozása természetszerűen szükségessé tette a nyomtatványi osztály anyagának teljes átrakását és átrendezését a nyolc raktárteremben, valamint a katalógus-teremben. Ezzel az átrendezési munkával kapcsolatosan kiemeltetett a folió-anyag egy része is és alak és kor szerint állítottatott fel az I—III. raktártermekben. A II—III. terem teljesen elkészült, az első teremben is rövidesen befejeződik az átrendezett anyag felállítása, új beszámozása, az új számok átvezetése a régi katalóguslapokra, továbbá ugyanezen számok átvezetése a szakkatalóguson és a cédulák helyreosztása a nagy katalógusba. Elkészült a betűrendes cédulakatalógus 1500 tokjának kiegészítése 2000 darabra, a tokok átcímzésével és a bennük elhelyezett katalóguslapok arányos szétosztásával és részben átrendezésével.

Befejezést nyert a *Balkanica*-szak átszámozása, folyamatban van a díszművek, editio princepsok külön felállítása és a *Res militares*-szak átszámozása.

A kurrens folyóiratanyag fontosabb része felállítottatott a katalógus-teremben, valamint felállítottatott a hírlaptár kézikönyvtára is ugyanitt.

Könyvtárunk ez év folyamán több kiállításon vett részt. Hírlap-

és Régi Magyar Könyvtár-anyagával a kölni nemzetközi sajtókiállításon. Megfelelő gazdag anyaggal vettünk részt a Múzeum által rendezett Újszerzeményi Kiállításon, és pedig hirlap-, könyv-, kézirat- és levéltári anyaggal, valamint az elszakított országrészekből származó plakát- és könyvanyaggal. Résztvettünk ezenkívül a Népegészségügyi Múzeum által rendezett «kuruzslás elleni» kiállításon, valamint az Idegenforgalmi Hivatal által a Múzeum előcsarnokában rendezett kiállításon, igen tekintélyes könyvanyaggal. A kiállítások rendezésében közreműködtek, illetőleg a kiállított anyag összegyűjtését végezték: a kölni nemzetközi sajtókiállítás részére dr. ISOZ Kálmán, dr. PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR Jolán, dr. BORZÁK István és dr. GORIUPP Alice. Az Újszerzeményi Kiállítás rendezésében a könyvtár részéről közreműködtek: dr. JAKUBOVICH Emil, dr. ISOZ Kálmán, dr. RÉDEY Tivadar, dr. SIKABONYI Antal, dr. BARTONIEK Emma, dr. PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR Jolán, dr. CZOBOR Alfréd és dr. HALÁSZ Gábor.

A «kuruzslás elleni» kiállítás könyvanyagát dr. Isoz Kálmán és dr. SIKABONYI Antal állította össze.

Ebben az évben indult meg intenzívebben a könyvtár bélyeg- és exlibris-gyűjtési akciója.

Résztvett könyvtárunk a Rádió r.-t. közművelődési előadásorozatában a Magyar Nemzeti Múzeumot népszerűsítő előadásokkal. Könyvtárunkat, illetőleg annak egyes osztályait ismertették: 1. Dr. GULYÁS Pál: *A Széchényi-Könyvtár története*. 2. Dr. RÉDEY Tivadar: *A Magyar Nemzeti Múzeum kéziratgyűjteménye*. 3. Dr. NYIREŐ István: *Érdekességek és ritkaságok a Magyar Nemzeti Múzeum nyomtatványai között* és 4. dr. ZSINKA Ferenc: *Az Országos Széchényi-Könyvtár levéltára* címmel.

Könyvtárunk anyagának örvendetes gyarapodásáról a következőkben adhatok számot:

IZABELLA főhercegasszony és FRIGYES főherceg tábornagy házasságuk ötvenéves évfordulóján könyvtárunknak 11 darab régi értékes nyomtatványt, ALBRECHT főherceg pedig külön öt darab régi nyomtatványt és egy pergamentre írt héber thora-tekerceset adományoztak könyvtárunknak.

Gyűjtésünkben hathatós támogatást nyertünk KÓBOR Tamás 10 millió koronás adományával, mely az elszakított területeken megjelenő, reánk nézve fontos könyv- és hirlapanyag beszerzésére volt fordítandó.

A Nemzeti Múzeum Barátainak Egyesülete anyagi segítségével lehetővé tette, hogy a prágai ZINK-aukción 11 darab könyvet vásárolhattunk 59'05 P értékben, a LANTOS-aukción pedig 23 darab régi magyar könyvet 891'25 P értékben.

A DARÁNYI-örökösök könyvtárunknak adományozták néhai DARÁNYI Ignác földművelésügyi miniszter könyv- és kézirat-hagyatékát. A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr a telk-i apátsági könyvtár 15 ládát ki-tevő anyagát, a kecskeméti gör. kel. egyház több XIX. századból szár-mazó könyvét adományozta. Külön ki kell emelnem néhai özv. BENCZUR Gyuláné számottevő, speciális gyűjtésű könyvtárát, melyet «Magyar Asszonyok Könyvtára» címen hagyományozott intézetünknek.

Amikor egyfelől könyvtárunk anyagának ajándékozás útján való jelentékeny gyarapodásáról számolhattam be, nem hagyhatom említés nélkül azt a sajnálatos tényt sem, hogy könyvtárunknak anyagi fedezet hiányában több fontos gyűjtemény megszerzéséről le kellett mondania, holott ezek megszerzése elsőrendű kötelességünk lett volna, mint pl. a megvételre felkínált, azután aukcióra bocsájtott SZENDREY Júlia-féle kéz-irati hagyatéké. Ezzel le kellett mondanunk ARANY Jánosnak PETŐFIhez írt három leveléről is, pedig ezek közül az egyiknek eleje a mi Petőfi-ereklyetárunkban található s a most kínált csonka darab ennek fontos kiegészítője lett volna. Le kellett mondanunk továbbá ugyanezen gyűj-teménybe tartozó 10 darab PETŐFI-, illetőleg SZENDREY Júlia-féle kéz-iratról, valamint SZENDREY Júlia naplóiról, bizalmas feljegyzéseiről és leveleiről. Hogy ez a szegénységünk-ből eredő kényszerű lemondás milyen fontos anyagtól fosztotta meg intézetünket, azt bővebben részle-tezni felesleges.

Meg kell még említenem néhány, a tisztviselői státusban történt változást is, amelyek részben szintén szegénységünknek beszédes bizo-nyítékai. Az 1927. évben alkalmazott önkéntes gyakornokok közül hár-mat — miután részükre belátható időn belül végleges alkalmaztatást biztosítani nem lehetett — elbocsájtottak; ezek: dr. Hevesi András, dr. FEJŐS Imre és dr. SALAMON István. Viszont örömmel jelenthetem, hogy dr. KOZOCSA Sándor önk. gyakornok a tudományos tisztviselői státusban szakdíjnokká, RAKSSÁNYI Anna kezelő és SOHÁR Lajos iroda-segéd-tiszt a tud. segéd-személyzet státusában a XI. fiz. osztályba könyv-tári segéd-tisztté neveztettek ki. KERNER Lujza napidíjasi minőségben szolgálattételre rendeltetett be.

Áthelyeztettek a szolgálat érdekében: dr. BORZSÁK István könyv-tárnok a Néprajzi tárba, RAKSSÁNYI Anna könyvtári s. tiszt a Történelmi tárba, SOHÁR Lajos könyvtári segéd-tiszt a Gazdasági hivatalba és EPER-JESY János I. o. múz. s. tiszt a Néprajzi tárba.

Helyettük könyvtárunkhoz osztattak be: dr. KEMÉNY György I. oszt.

múzeumi őr, LÁSZLÓ Gyula múzeumi főtiszt és PATAKY Alice áll. polg. isk. tanítónő; az első kettő a Néprajzi osztályból, az utóbbi a Gazdasági hivatalból.

Kutatási segélyben részesültek ez évben dr. HALÁSZ Gábor és dr. HEVESI András.

A könyvtár ezévi gyarapodásából ki kell emelnünk :

I. *Nyomtatványi osztály*: SZENCI P. *Részegesek jajos pohara*, Debrecen, 1682. DIÓSZEGI: *A generális gyűlésben némely deliberátumok*. Debrecen, 1682 (colligátum). LEHNER Tóbiás: *Tabulae directivae divini officii*. Tyrnaviae, 1692. SZENTIVÁNYI, Martin: *Kath. Zweifls Auflösungen*. Tyrnaviae, 1701. OSVALDUS de LASKO: *Sermones dominicales*. Hagenau, 1502. PELBARTUS de TEMESVAR: *Pomerium sermonum quadragesimalium*. Hagenau, 1515. PELBARTUS de TEMESVAR: *Pomerium sermonum de tempore*. Hagenau, 1516. HEINRICH, Georg: *Hesiodus Graeco-latinus*, Basileae, 1580. ZIEGLER, Andreas: *De signis prognosticis*. Wittemberg, 1607. GODECHALCUS, J. G.: *De conditio afesino Ephesino*. Wittemberg, 1678. NÁDASI, Joh.: *Aeternitas magna...*, Viennae, 1679. *Missae in festis... Patronorum regni Hungariae*, Herbipoli, 1701. BACZONI, M. *Dissertatio de unitate dei*. Franequena, 1707. BÉL, M.: *Forma sanorum verborum*. Halae, 1711, SPILENBERGER, Martinus: *Geistlicher Psalmenschaft*. Danzig, 1641. APPONYIANA: *Statuta novi coetus Mariae Matris Morientium*. Viennae, 1647. *Extract schreiben aus Neutra*. 1669. *Wahrhaftige Abbildung von Tekely*. 1682. *Armistitiae Patent*. Viennae, 1704. *Articles de paix... du Royaume de Hongrie*. La Haye, 1706.

II. A *Hirlaptár*-nak sikerült makulatura papírban több mázsát kitevő folyóiratanyagot megszerezni ALTER Miksa nyirbaktai kereskedő útján a br. PODMANICZKY-DEGENFELD-könyvtár anyagából. A legnagyobb-részt magyar nyelvű hirlapok a múlt század 50-es éveitől a 90-es évekig terjedő időből valók s így ez az anyag meglevő hirlapanyagunknak fontos kiegészítését képezi. Német nyelvű hirlap mindössze a Pester Lloyd és az Augsburger Allgemeine Zeitung 84 kötete.

III. A *Kézirattár* gyarapodásából kiemelendők a következő jelentősebb darabok: PULSZKY Teréz és körének emigrációkorabeli leveleiről készült hiteles másolatok 71 darabot kitevő gyűjteménye özv. SZIRMAY Tamásné PULSZKY Henriette ajándékából. Vétel útján szereztük meg TOMPA Mihály 3 levelét és JÓKAI Mór egy dedikált fényképét, KOSSUTH Lajos 1 levelét, GEORCH Illés jogi műveinek 6 kéziratot kötettét. A FEKETE Józsefné lapszerkesztő özvegyetől megvásárolt anyaggal JÓKAI Mór,

HERCZEG Ferenc, MIKSZÁTH Kálmán, KISS József, REVICZKY Gyula, FADRUSZ János, GÁRDONYI Géza, JÁSZAI Mari, MUNKÁCSI Mihály, PROHÁSZKA Ottokár, LISZT Ferenc kéziratái kerültek gyűjteményünkbe, a ROZSNYAY Kálmántól vásárolt anyaggal pedig JÓKAI, PRIELLE Kornélia, SZIGLIGETI, ALMA TADEMA, BAYROS márkí, Walter CRANE, HALBE Max, IRVING, KAINZ, NORDAU, SALVINI, Ellen TERRY kéziratai, továbbá TOLDY Ferenc útinaplóinak és feljegyzéseinek 25 darabnyi gyűjteménye. Kézirattári fényképgyűjteményünket jelentékeny mértékben gyarapította egy 279 darabból álló, a velencei Marcianából készült sorozat, mely vásárlás és egy HOFFMANN Edith ajándékából származó 163 darabból álló kódexfényképsorozat.

IV. A *Levéltár* gyarapodásából kiemelendő DARÁNYI Ignác hagyatéka, melyben nagyértékű politikai és titkos levelezésén kívül számtalan elaboratum, tervezet, memorandum, irat és jegyzet található a háború előtti Magyarország nemzetgazdasági, mezőgazdasági, pénzügyi és kereskedelemügyi politikájára vonatkozólag. Nagyértékű középkori darabokkal gazdagodott osztályunk ERNYEY József közvetítése útján. Ezen darabok nagyrésze a SIMONYI-levéltár letéteményezésével került hozzánk, köztük a komárommegyei majki premontrei konvent egyetlen ismert, 1289. évi kiadványa és még több mint 300 becses ANJOU-kori és XV. századi oklevél. Vétel útján jutott birtokunkba a KOLCS-nemzetiségből származó kolcsosszűmezei HOSSZMEZEY család levéltárának három XIV. sz.-i darabja és a Múzeum-Barátok Egyesületének áldozatkészségéből a Méhkerti MILKOVICH-családnak a kommunizmus alatt Bonyón, Győr megyében elpusztított gazdag levéltárából megmenett 4 darab oklevél, melyek közül az egyik ÁRPÁD-kori, 1290. évi, győri káptalani kiadvány, egy másik, 1380. évi nagy országbírói ítéletlevélben pedig 3 ÁRPÁD-kori oklevél van kivonatosan átírva, köztük IV. BÉLA királynak a komáromi vár tartozékait összeíró nagy aranybullás oklevele is. Említhető még: Prága, 1602 szept. 29. RUDOLF király eredeti címereslevele a ZVONARICH-családnak irodalomtörténetünkben ismert tagjai részére. Bécs, 1751, dec. 22. MÁRIA TERÉZIA s. k. aláírású hártyaoklevele, mellyel a Bethleni Gr. BETHLEN Imre kövárvidéki főkapitányt Doboka vármegye főispánjává nevezi ki. KOSSUTH Lajos atyjának, Lászlónak ügyvédi diplomája (1791) és nemesi igazolványa Turóc megyétől (1803); KOSSUTH Lajos nemesi bizonyítványa Zemplén megyétől (1837); KOSSUTH levele MESZLÉNYI Adolffhoz; ISTVÁN nádor levele, (1847); DEÁK Ferenc levele a Pesti Napló szerkesztőségéhez br. KEMÉNY Zsigmond s. k. pótlásaival stb.

Címeres levélgyűjteményünk a következő darabokkal gyarapodott: I. LIPÓT királynak 1682 ápr. 30-án Laxenburgban MOÓSI LANZER Jakab Vilmos és testvérei részére kiadott armálisa, továbbá egy 1573 dec. 19-én Bécsben kelt festett címerképpel ellátott eredeti címereslevél, melyben MIKSA király néhai BEDEGHI NYÁRY Lőrinc fiai: Péter, István, Pál és Lőrinc, úgyszintén néhai NYÁRY Lajos fiai: Bernát, János és Imre számára átírja I. FERDINÁNDnak 1535 aug. 16-án Bécsben BEDEGHI NYÁRY Ferenc várkapitány részére adományozott bárói diplomáját és a fentnevezettek címerét is meg bővíti. Megemlíti még: 1645 dec. 11. Linz. III. FERDINÁND címereslevele Sárospataki PATAKY Mátyás és György részére. (1818. évi hiteles másolat.)—Ugyanezek címerkérő folyamodványa, eredeti festett címerképpel. — 1687 okt. 5-ről CSIRBÉSZ Mátyás fiai: Péter és János, REVICZKY János és PÉCHY Tamás címerkérő folyamodványa, eredeti festett címerképpel. — 1714 aug. 30. III. KÁROLY címereslevele Gabellai GABELLICH Péter és Mihály részére. Eredeti festett címerképpel. — 1722 márc. 12. Bécs, III. KÁROLY címereslevele MAGYARY Mihály részére. Eredeti, festett címerképpel. — 1755 ápr. 28-án, MÁRIA TERÉZIA címereslevele CHINORÁNY Lipót és gyermekei részére. Eredeti festett címerképpel. — 1632 júl. 11. Bécs, II. FERDINÁND király címereslevele a VRAZDA- és BRHLOVICZ-család részére. Eredeti festett címerképpel. — 1695 máj. 5. Laxenburg, I. LIPÓT király címereslevele a KOBÁNYI-, STEPHANIDES- és JANKÓ-család részére. Egy címereslevélen, három külön címerrel, egyszerű legújabbkori másolat. Festett címerképpel.

Emigrációs irataink gyűjteménye nevezetes kiegészítést nyert a KOSSUTH Lajossal Törökországba, Sumlába emigrált WEPLER Ágoston honvédhuszárezredesnek KOSSUTH-tól, DEMBINSZKY-tól, BEM-től és PERCZEL tábornoktól származó magyar- és németnyelvű, továbbá a török hatóságoktól kiadott töröknyelvű igazoló irataival. STRAUSZ Viktor bielskoi (Lengyelország) tanártól magas ára miatt eredetiben nem tudtuk megvenni, de fényképmásolatban megszereztük KOSSUTH-nak 1849 márc. 23-án éjjel a hadműveletekre vonatkozólag GÖRGEI-hez intézett nagy-érdekű parancsát.

Pecsét- és pecsétmásolat-gyűjteményünk néhai nagynevű diplomatikusunk, WENZEL Gusztáv fiának, dr. WENZEL Gusztáv h. államtitkárnak ajándékából 82 darabbal gazdagodott. Köztük több unikumszámba menő, eddig ismeretlen, kiadatlan, vagy rosszul kiadott középkori példány van. Ilyen: DÉNES nádor 1233. évi kettős lovaspecsétjének töredéke. GUD-KELED István szlapon bán, CSÁK István fia László (pajzs-

alakú, BUZÁD Miklós ökörfejes és MAJS nádor 1270 körüli címertörései pecsétje. TVARTKÓ bosnyák király nagy lovaspecsétje és sok más XIII—XV. századi nádori, országbírói stb. pecsét és néhány középkori királyi, egyházi és városi pecsétünk gipszmásolata.

Fényképgyűjteményünk több középkori oklevél fényképével gyarapodott, úgymint: DÁVID herceg tihanyi apátságot megajándékozó 1090 körüli oklevelének Kálmán király SZENT ISTVÁN veszprémvölgyi görög oklevelét renováló 1109. évi oklevelének; IV. BÉLA egy 1238. évi, a szegszárdi múzeumhan őrzött oklevelének. a csanádi káptalan 1300. évi V. ISTVÁN ifjabb királytól 1266-ban PARABUCH comes részére kiadott oklevelet átíró oklevelének; LUPOLD körmöci kamaragróf 1331. évi, Körmöcbánya város 1401. évi okleveleinek és DÜRER rokonságára az ajthosi AJTHOSSY családra vonatkozó 1404—1517. évek közti okleveleknek fényképével.

Örökletétül elhelyezték: HÓMAN Bálint főigazgató DARÁNYI Ignác hagyatékát, ROFFI BORBÉLY György cs. kir. kamarás (Tiszaders) a RÓFFI BORBÉLY-család és GÁSPÁRDY Géza ny. főkonzul (Rum, Vasmegye) a GÁSPÁRDY-család levéltárát, továbbá Vitéz Szandai SRÉTER Ferenc földbirtokos (Szanda) a Szandai SRÉTER-család levéltárát. Kiegészítést nyertek a következő levéltárak: a PODHRADSKZY-, ROSTY-FORGÁCH-, ABÁFFY-, GÁSPÁRDY-, KÖLCSEY-, SIMONYI- és VARSÁNYI-SIMONYI-család, a gróf SZÉCHÉNYI-nemzetség, a gróf Bethleni BETHLEN-, az Udvardi KOSSUTH-, REVICZKY-, SZILASSY- és Vizeki TALLIÁN-család levéltára.

V. A *Zenei Osztály* gyarapodását ez évben is az ajándékoknak köszönhetjük. Az ajándékok sorából három nagyértékű adományt kell kiemelnünk, ú. m.: gróf SZÉCHÉNYI Viktorét, melyben nyomtatott hangjegyeken kívül kéziratok is foglaltatnak. Ránk nézve ezen adomány annyival becsesebb, mert a grófi család zenekedvelő tagjának, gróf SZÉCHÉNYI Lajosnak tulajdonából való hangjegyek is vannak e gyűjteményben. HAMPEL Gábor adománya a PULSZKY-HAMPEL-KERN hagyatékából származó kóta- és zenei könyvgyűjtemény, mely kb. 2—3 ezer darabot számlál. Harmadik nagy ajándékozónk HAJÓS Gergely (Dömsöd), ki a kizárólag magyar népdalokból álló 70 kötetes HAJÓS-féle gyűjteményt adományozta osztályunknak. Zenei kézirateink csoportja több nevezetes darabbal gyarapodott, melyek közül nagy becsnél fogva külön ki kell emelnünk BARTÓK Béla *Zongora-szonátájának* és *A magyar népdal* című nagyértékű könyvének eredeti kéziratát, melyekkel az illusztris szerző ajándékozta meg a Múzeumot. KODÁLY Zoltán is egy ifjúkori művének

és egy zongoradarabjának eredeti kéziratával ajándékozott meg bennünket. HUBAY Jenő *Nostalgie* és *Eredj, ha tudsz* című műveinek, TARNAY Alajos 14 dalának és két hegedűdarabjának eredeti kéziratával, RADNAY Miklós *Orkán vitézének* eredeti vezérkönyvével és EISVOGEL Ferenc *Te Deum*-ának eredeti partitúrájával ajándékozta meg a Zenei Osztályt.

Még a frankfurti Zenei Kiállításon való részvételünkől eredő összeköttetésünkől kifolyólag a Chickering et Sons newyorki zongoragyár a Zenei Osztálynak 100 dollárt küldött ajándékba.

Az 1928. évben a következők gyarapították ajándékaikkal zenei gyűjteményeinket: BARTÓK Béla, CSATKAI Endre (Sopron), EISVOGEL Ferenc, GREXA Gyula, HAJÓS Gergely (Dömsöd), HUBAY Jenő, JÁROSY Dezső (Temesvár), JEMNITZ Sándor, KODÁLY Zoltán, KREPUSKA Gyula, LAVOTTA Rezső, PATÓ Péter, RADNAI Miklós, SZABADOS Béla, SZÉCHENYI Viktor gróf, TARNAY Alajos, VAVRINEC Gábor.

A gyűjtemény anyagával az 1928. év folyamán részt vett az Otthon-kör március 15-iki ünnepélyén rendezett kiállításon, a Nemzeti Múzeum «Tíz év szerzeményei» kiállításán, azonkívül a kölni Pressa kiállítására való zenei anyagot állított egybe.

Javadalom híján a Zenei Osztály tervszerű fejlesztését évről-évre halogatni kell, minek folytán a gyarapodását úgyszólván kizárólag ajándékoknak köszönheti. A vételeket legnagyobbbrészt szintén ajándékpénzből fedeztük.

Az idei gyarapodás az előző évekéit tetemesen fölülmulja. A jelentés végén közölt kimutatásban feltüntetett növekedésben nem foglaltatik a gróf SZÉCHENYI-, a HAMPEL- és a HAJÓS-féle adomány, mert ezek feldolgozás alatt állván, darabszámuk csak a munka befejeztével állapítható meg.

Az 1928. évben revideáltatott zenei kéziratok anyaga a rendes munkán kívül (amikor ezzel kapcsolatban helynyerés szempontjából nagyság szerint, és pedig nagy ívrét, kettedrét, harántkettéd és nyolcadrét szerint) állíttatott fel. Ugyanekkor kiemeltetett az elméleti zenei kéziratok anyaga is és külön állíttatott fel.

A Zenei Osztálynak a vezető tisztviselőn kívül más munkareje nincs, így ezidőszert mindent magának kellett elvégeznie, ezenkívül részt vett a könyvtár egyéb munkáiban és a «Tíz év szerzeményei» kiállításának ellenőrzésében.

A Zenei Osztály gyarapodásának kimutatása, amelynek számadataihoz a többször említett három nagy ajándék adatai hozzászámítandók lesznek, a következők:

	Hangjegy- kézirat	Elméleti kézirat	Zenei levél	Hang- jegy	Könyv	Kép	Össze- sen
Kötelespéldá- nyok... ---	—	—	—	281	54	—	335
Vétel --- ---	1	1	—	27	18	1	48
Ajándék ---	27	1	—	9	8	6	51
Csere --- ---	1	—	—	—	—	—	1
Áttétel --- ---	4	3	1	2	18	1	29
Összesen ---	33	5	1	319	98	8	464

A rendes könyvtári munka menetében fennakadás nem volt.

Nyomtatványi osztály. HAVRAN Dániel osztályigazgató vezetése mellett, aki az osztály ügyeit intézte, a vásárlásokat, ajándékokat, vételek naplózását és feldolgozását végezte és több könyvtárbecslést intézett, a következő tisztviselők vannak beosztva a nyomtatványi osztályba.

Dr. SIKABONYI Antal könyvtárnok végezte az elszakított területek nyomtatványainak gyűjtését, rendezését és feldolgozását, hiányzó művek összeírását, katalogusok átnézését.

Dr. PÁNYI Vukoszava könyvtárnok nagyság szerint rendezte, felállította, számozta és leltározta a *Res Militares* szakot. Kezeli a háborús nyomtatványokat.

Dr. PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR Jolán dr. könyvtárnok kezelte a Régi Magyar Könyvtár I—III. részét, az ősnymtatványokat és a TODORESZKU-HORVÁTH-gyűjteményt.

Dr. GORIUPP Alisz alkönyvtárnok 1928 április 23-ig a Hirlaptárban, utóbb a nyomtatványi osztályban teljesített szolgálatot. A Hirlaptárban folyószámozott 14783 kötet hirlapot. A nyomtatványi osztályban átszámozott 4643 kötet foliót, elvégezte az ehhez szükséges cédulakeresést, a szakkatalogusban átvezetett 2659 tételt.

LAVOTTA Rezső zeneművészeti előadó vezette a könyvtárban a könyvkötést, résztvett az anyag katalogizálásában.

RÓMAN Borbála könyvtártiszt végezte a beérkezett könyvanyag cédulázását.

Dr. NYIREŐ István egyetemi könyvtárőr folytatta az Orsz. Széchényi Könyvtár nyomtatványi osztályának átrendezését. Az új gyarapodásból kiegészítette az olvasótermi kézikönyvtár leltározását, befejezte és felállította a betű- és szakrendes indexeket. A Könyvtár betűrendes cédulakatalogusát 500 tokkal kiegészítette 2000 tokra, azokat átcímeztette és részben átrendeztette. Intézte a bélyeggyűjtemény rendezésének ügyét és az év közben felmerült kisebb hivatalos ügyeket.

A könyvkölcsönzést a Gazdasági hivatalba való áthelyezéséig (október 1.) SOHÁR Lajos könyvtári segédtsízt intézte, akitől LÁSZLÓ Gyula múzeumi főtiszt vette át e munkakört. E munkában segédkezett dr. FEJŐS Imre önk. gyakornok, aki ezenkívül résztvett a könyvtár revíziós munkálataiban is.

Dr. KUMLIK Emil ny. könyvtárigazgató az olvasótermi felügyeletet látta el.

EPERJESY János múzeumi segédtsízt az olvasótermi átszervezési munkálatokban vett részt. Október 1-től áthelyeztetett a Néprajzi tárba.

A hirlaptárban dr. BORZSÁK István könyvtárnok végezte a folyóiratanyag kiegészítését, a számonként érkező anyag átvételét, külföldi folyóiratok kezelését. Vezette a II. sz. növedéki naplót és intézte a hirlapkölcsönzést. Október 1-től áthelyeztetett a Néprajzi tárba.

Dr. KEMÉNY György I. oszt. múz. ör október 1-ig a Néprajzi tárban teljesített szolgálatot; ekkor átvette a hirlaptár vezetését s mint ilyen intézte az általános revíziós és adminisztrációs munkákat.

Dr. GÁSPÁR Margit könyvtári segédtsízt felállította az olvasótermi hirlapanyagot, 2293 drb hirlapot ujonnan cédulázott, 530 drb utólapot írt, 9600 drb hirlapot számozott, az új kartoték-katalogust rendezte és egyeztetette az ujonnan felállított és beszámozott teljes hirlaptári anyagot az új kartoték-katalogussal, a régi cédula-katalogussal és a felvett helyrajzi katalogussal. 1400 tételt másolt a helyrajzi katalogusból.

Dr. SALAMON István önk. gyakornok résztvett a hirlaptári kötelesepéldányok felvételében, azok ideiglenes cédulázásában. 1928 decemberében eltávozott könyvtárunk kötelékéből.

A *Kézirattárban* dr. RÉDEY Tivadar könyvtárnok osztályvezetői minőségben végezte a kézirattár levelezését, vétel- és meghatározási ügyeit, vezette az osztályban folyó munkálatokat. Szerkesztette a könyvtár hivatalos közlönyét, a *Magyar Könyvszemlét* és ennek *Bulletin* c. mellék-

lapját. Segédkezett *Az Országos Széchényi Könyvtár Tudományos kiadványai* c. sorozat szerkesztői munkáiban. A budapesti rádió stúdiójában rendezett *Múzeumi Séták* c. sorozatban felolvasott *A Magyar Nemzeti Múzeum kéziratgyűjteménye* címmel.

RÉDEYNÉ dr. HOFFMANN Mária könyvtárnok vezeti az ideiglenes és végleges növendéknaplót, az idevágó anyagot megcédulázta és beosztotta. Folytatta az Irodalmi Levelestár anyagának a Címjegyzék részére való regesztázását.

Dr. ZSINKA Ferenc könyvtárnok végezte a **Fol. Hung.** anyagának katalógizálását 1—899 számig, DARÁNYI Ignác hagyatékának rendezését, a BETHLEN-levéltár rendezését, a keleti kéziratok rendezését.

Dr. BARTONIEK Emma alkönyvtárnok készítette a középkori kéziratok részletes leíró katalógusát. Elvégezte a theologiai kéziratok leírásából ideiglenes cédulákra a következő csoportokat: szertartáskönyvek, bibliák, szentek életiratai, egyházi beszédek, összesen 101 drb. Az újonnan beérkezett facsimilét (55 drb) feldolgozta. Átvételezte a BENCZUR-könyvtárat. Résztvett a kéziratári feldolgozatlan anyag rendezésében. Megírta a könyvtár 1924—27 évi jelentését. Bevégezte a KOSSUTH-iratok rendezését. A kéziratár elsőemeleti helyiségében állandó inspekción tartott, a kutatókat kiszolgálta.

Dr. HALÁSZ Gábor önk. gyakornok befejezte herceg ODESCALCHI Artur és a KORONGHI-LIPPICH Elek hagyatékának feldolgozását, rendezte THALLÓCZY Lajos iratait, résztvett a Nemzeti Múzeum újszerzeményi kiállításának előkészítésében. Megbízásból kisebb adminisztrációs munkákat is végzett.

A *Levéltári osztályban* dr. JAKUBOVICH Emil főkönyvtárnok osztályvezetői minőségben végezte az osztály adminisztrációs munkálatait. Vezette a szerzeményi és letéti naplót. Átnézte és felbecsülte a vételre felajánlott, áttett és ajándékozott anyagot. Résztvett a kutatók és érdeklődők fogadásában. Készíti a levéltár ismertető leírását. A *Turul* hivatalos értesítőjében a levéltár 1927. évi szerzeményeinek leírását és a levéltári osztály mutatóját és ismertető leírását készítette.

Dr. CZOBOR Alfréd vármegyei főlevéltárnok feldolgozta az újabban érkezett családi levéltárakat és regesztázta az újabb szerzeményeket. Átrendezte a nyár folyamán a levéltári osztályt s elkészítette annak tájékoztatóját. Résztvett az újszerzeményi kiállítás levéltári anyagának rendezésében.

Dr. KOZOCSA Sándor szakdíjnok feldolgozta SZEBETIC Raymund

gárdakapitány iratait és levelezését, a GÁSPÁRDY-, ABAFY-, Vizeki TALLIÁN-, KORONGHI-LIPPICH-, a Roffi BORBÉLY-családok levéltárait, illetve azok kiegészítéseit.

TÁBORSKY Ottó állami reálgimnáziumi r. tanár végezte a családi levéltárak rendezését, intézte a kölcsönzést, gépelést, a kutatók kiszolgálását, a báró NOPCSA családi levéltárának a felregesztését.

A *Kötelesspéldány-osztály*ban dr. GULYÁS Pál főkönyvtárnok, mint az osztály vezetője törzskönyvezte a beérkező kötelesspéldányokat. A *Corvina Nagykönyvkereskedők Közlönyében* összeállította az 1918. évi bibliografiát.

ISTVÁNFI Károly könyvtári főtiszt készítette a bibliográfiai cédulákat, résztvett a kötelesspéldányok átvételében és törzskönyvelésében, végezte a nyomdák ellenőrzését.

Zenei osztály. Dr. ISOZ Kálmán főkönyvtárnok, az osztály vezetője, végezte az osztállyal kapcsolatos összes teendőket, gondozta az Erzsébet királyné emlékmúzeumot. Résztvett a kölni Pressa-kiállítással kapcsolatos zenei anyag összeállításában és az új szerzemények kiállításában. Rendezte az Otthon-kör március 13-iki ünnepélyének kiállítását.

Az adminisztrációhoz voltak beosztva PARÁDY Lászlóné könyvtár-tiszt, a történelmi osztályhoz való áthelyezéseig (augusztus 1.) RAKSSÁNY Anna kezelőnő, augusztus 1-től KERNER Lujza napidíjas.

A) A Könyvtár használata: a) A könyvtár helyiségében: 1. A nyomtatványi osztályban 10.683 esetben 28.793 kötetet használtak; 2. a Hirlaptárban 3360 kutató használt 9567 kötet hirlapot; 3. a Kézirattárban 189 kutató használt 10 középkori, 415 újkori iratot, 2705 drb és 2 tok irodalmi levelet, 1 analektát és 8 fényképet; 4. a Levéltárban 442 kutató használt 245.623 iratot.

b) A könyvtáron kívül: 1. a Nyomtatványi osztály 3416 térítvényen 5194 kötetet; 2. a Hirlaptárból 169 térítvényen 386 kötetet és 45 füzetet; 3. a Kézirattárból 35 térítvényen 18 középkori kódexet és 2 Corvinát, 70 újkori kéziratot, 30 irodalmi levelet, 5 Petőfi relikviát és 7 fényképet; 4. a Levéltárból 105 térítvényen 11.805 drb iratot kölcsönöztek ki.

B) Kötésre a nyomtatványi osztály mindössze 298 kötetet adott. Hirlaptári anyagot nem kötöttek, csupán borítékoltak.

C) Gyarapodás: 1. A nyomtatványi osztály a) kötelesspéldány útján 11.012 drb könyvvvel és 13.312 apró nyomtatvánnyal; b) ajándék útján 1543 drb, hozzáértve 14 drb színlapot és 150 drb térképet; c) vétel útján 767 drbbal; d) hivatalos kiadvány útján 2 drbbal; e) csere útján 77 kötettel, összesen 26.873 drbbal gyarapodott.

2. A hirlaptár: *a)* kötelespéldány útján 37.847 számmal; *b)* ajándék útján 106 kötetten és 169 számmal; *c)* vétel útján 5 számmal, 526 kötetten és 101 drb ujságkivágattal; *d)* áttétel útján 5 kötetten, összesen 38.127 számmal, 831 kötetten és 101 ujságkivágattal gyarapodott.

3. A kéziratár: *a)* ajándék útján 338 drbbal; *b)* vétel útján 717 drbbal és 2 köteggel; *c)* áttétel útján 165 drbbal, összesen 1071 drbbal és 2 köteggel gyarapodott.

4. A levéltár: *a)* ajándékozás útján 941 drbbal; *b)* vétel útján 219 drbbal; *c)* letét útján 4749 drbbal, 17 köteggel és 3 ládával; *d)* másolás útján 18 drbbal; *e)* áttétel útján 2527 drbbal, összesen 8454 drbbal, 17 köteggel és 3 láda anyaggal gyarapodott.

5. A zenei osztály: *a)* kötelespéldány útján 335 drbbal; *b)* vétel útján 48 drbbal; *c)* ajándék útján 51 drbbal; *d)* csere útján 1 drbbal; *e)* áttétel útján 29 drbbal, összesen 464 drbbal gyarapodott.

A Könyvtár tisztviselői a következő irodalmi munkásságot fejtették ki:

DR. LUKINICH IMRE

könyvtárigazgató, egy. ny. r. tanár, a M. Tud. Akadémia levelező tagja.

1. Die polnische Krone und die Fürsten von Siebenbürgen. (Conférence des Historiens des Etats de l'Europe orientale. (Warsowie, 1928.)

2. La littérature historique hongroise. 1921—26. (Bulletin d'information des sciences historiques en Europe orientale. (Warsowie, 1928.)

3. Gróf Teleki László életéből. (Budapesti Szemle, 1928.)

4. Dürer Albert származása. (Századok, 1928.)

5. Jelentés az 1928 július 21—22-ikén Rigában tartott szerkesztő bizottsági ülésről. (Akadémiai Értesítő, 1928.)

6. Csengery Antal hátrahagyott iratai és feljegyzései. (Budapest, 1928.)

DR. ISOZ KÁLMÁN

főkönyvtárnok.

1. A Nemzeti Múzeum zenei gyűjteményeinek kialakulása. (Magyar Könyvszemle, 1928. 11—27 lap. Különlenyomat is.)

2. A Filharmoniai Társulat 75 éve. (A m. kir. Operaház zenekarából alakult Filharmoniai Társaság jubiláris emlékkönyve. 1853—1928. Budapest, 1928.)

3. A cenzura és az első pest-budai könyvnyomdászok. (Historia, Pest-Budai Emléklapok, 1928. 22—28 l.)

4. A pesti hangszerkészítők küzdelme a külföldi behozatal ellen. (Historia, Pest-Budai Emléklapok, 1928. 79—81 l.)
5. Laborde forrása a magyar zenéről. (Zenei Szemle, 1928. 69—78 l.)
6. Bihari és a katonafogdosás. (Zenei Szemle, 1928. 122—23 l.)
7. Schubert Galope-ja mint kiadói jogsérelem tárgya Pesten 1826-ban. (Könyvbarátok Lapja, 1928. 324—25 l.)
8. A hetvenöt éves Filharmoniai Társaság. (Protestáns Szemle, 1928. 710—12 l.)
9. Zenei Szemle. (Protestáns Szemle, 1928. 62—3, 144—145, 223—225, 305—306, 373—374, 540—542, 747—50. l.)
10. A Székesfőváros Népszínházi Bizottmányának megbízásából: Pest és Buda zenei művelődése. 2. kötetét írja.

DR. JAKUBOVICH EMIL

főkönyvtárnok, a Magyar Tud. Akadémia levelező tagja, a Magyar Nyelvtudományi Társaság titkára.

1. Ó-magyar olvasókönyv. (Sajtó alatt. Irta dr. Pais Dezsővel.)
2. Zalán Menyhért. (Nekrolog.) Magyar Könyvszemle, 1928.
3. Titkári jelentés a Magyar Nyelvtudományi Társaság működéséről. Magyar Nyelv. 1928.

DR. GULYÁS PÁL

főkönyvtárnok, egyetemi c. ny. rk. tanár, a Szent István Akadémia rendes tagja.

1. Chanádi Demeter historiás énekének 1571. debreceni kiadásáról. Irodalomtörténet, 1928.
2. Kultsár György Postillájának állítólagos 3. bártfai kiadása. U. o., 1928.
3. Mikor jelent meg az Életnek kútfeje c. könyv brassói kiadása? U. o., 1928.
4. Nekrologok. (4. közlemény.) U. o., 1928.
5. Nagyszeben vagy Kísszeben? Könyvbarátok Lapja, 1928.
6. Az Orthographia Hungarica 1549 előtti kiadásairól. Magyar Nyelv. 1928.
7. Bornemisza Péter prédikációi Istennek irgalmasságáról. Prot. Szemle, 1928.
8. Némethy Ferenc zsoltárfordító halálához. U. o., 1928.
9. A galgóci nyomda problémája. Felolvasás a Magyar Nyelvtud. Társ.-ban.

10. A kolozsvári nyomda első korszaka. Felolvasás a Szent István Akadémiában.

11. A könyvnyomtatás Magyarországon a XV. és XVI. században. (Kézirat.)

12. Egyetemi előadások a magyar könyv történetéről. 1526—1772.

DR. RÉDEY TIVADAR

könyvtárnok, a Magyar Irodalmi Társaság tagja.

1. Az Orsz. Magyar Szépművészeti Múzeum évkönyvei. Magyar Könyvszemle, 1928. 1—4. sz.

2. Argentínai magyarok könyvtárának címjegyzéke. Brazíliai magyarok könyvtárának címjegyzéke. U. o.

3. Vegyes közlemények. U. o.

4. Színházi Szemle. Budapesti Szemle, 606. sz.

5. Színházi Szemle. U. o., 610. sz.

6. Új regény Balassa Bálintról. U. o., 611. sz.

7. Színházi szemle. U. o., 613. sz.

8. Kosztolányi Dezső új versei. Napkelet, 2. sz.

9. Schöpfung Aladár: Balatoni tragédia. U. o.

10. Hódolat. (Kisléghy Kálmán verses könyve.) U. o., 3. sz.

11. Beethoven és a magyarok. U. o., 4. sz.

12. Harsányi Kálmán. U. o., 7. sz.

13. Az új magyar líra. U. o., 10. sz.

14. Neonacionalizmus: A színházi közönség kultúrája. U. o., 12. sz.

15. Kortársaink. U. o.

16. Színházi szemle. U. o.

17. Színházi szemle. U. o., 14. sz.

18. Berde Mária új novelláskönyve. U. o., 20. sz.

19. Ady a modern individualizmus sodrában. U. o., 21. sz.

20. Tóth Árpád. U. o., 22. sz.

21. Színházi szemle. U. o.

22. Színházi szemle. U. o., 24. sz.

23. Tizenhét apró cikk. U. o., 1—24. sz.

24. Reggeltől estig. (Kisbán Miklós regénye.) Könyvbarátok Lapja, 2. szám.

25. Öt világrész a Szajna partján. U. o., 3. sz.

26. Tragikus táj és Lélekharang c. költeményei a Magyar Költők, Szemelvények hétszáz esztendő dalterméséből c. anthologia II. kötetében.

Magyar Könyvszemle. 1929. I—II. füzet.

- 27. Szerkesztette a Magyar Könyvszemlét és Bulletin c. melléklapját.
- 28. A Magyar Nemzeti Múzeum kéziratgyűjteménye. Felolvasás a bp. rádió stúdiójában, a Múzeumi Séták sorozatában.
- 30. A Magyar Nemzeti Múzeum kiállítása. Magyar Művészet, IV. évf. 6. sz.

DR. KEMÉNY GYÖRGY

I. o. múzeumi őr.

- 1. A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi táranak Értesítőjéhez 1928-ig bezárólag betűsoros név- és tartalommutatót készített.
- 2. A Budapest-Kőbányai Kápolna Egyesület kultúrestéjén előadást tartott a magyarországi népviseletekről. (Vetített képekkel.)
- 3. Az Erzsébet Népakadémia tanfolyamain 1928 febr. 14., 21., 28. és márc. 6-án előadásokat tartott a következő tárgykörből: I. Néprajzi előismeretek. II. Primitív kultúrák, különös tekintettel Új-Guineára. III. Oceánia néprajza. IV. A majáli szigetvilág néprajza. (Vetített képekkel.)
- 4. Ismertette dr. Kovács Alajosnak a kairói nemzetközi statisztikai kongresszusról írt beszámolóját az Ethnographia 1928. évfolyamában.

DR. RÉDEY TIVADARNÉ HOFFMANN MÁRIA

könyvtárnok.

Folyóiratokban közlemények.

DR. SIKABONYI ANTAL

könyvtárnok.

- 1. Szerkesztette a Könyvbarátok Lapját.
- 2. Cikkek, könyvismertetések. U. o.
- 3. A belügyminiszter megbízásából összeállította és kiadta az argentinai és brazilai magyarok könyvtáranak címjegyzékét. Bp., 1928. Pátria nyomda.
- 4. A Magyar Nemzeti Múzeum kiállítása egy csoportjának leírása a katalógusban.

DR. ZSINKA FERENC.

könyvtárnok.

Szerkesztette a Protestáns Szemlét, ugyanitt főként kritikai munkásságot fejtett ki.

DR. PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR JOLÁN

könyvtárnok.

1. Az Orsz. Széchényi Könyvtár színészettörténeti forrásanyaga. I. Magyar Könyvszemle, 1928. 1—4. sz.
2. Adalék Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárának I. kötetéhez. U. o.
3. A színészettörténet újabb fejlődése Németországban és a magyar színészettörténet. Budapesti Szemle, 1928.

DR. BARTONIEK EMMA

alkönyvtárnok.

1. Megírta egy olasz enciklopédia számára az Árpád I. II. III., András I., II., III., Béla, Bél Mátyás és Kálmán király címszók szövegét.
2. Magyar történeti forráskiadványok. Magyar Történettudomány Kézikönyve I. 3/b. (Sajtó alatt.)

DR. GORIUPP ALISZ

alkönyvtárnok.

Egy ismeretlen német ujság a XVIII. században. Könyvbarátok Lapja, 4. sz.

DR. KOZOCSA SÁNDOR

szakdíjnok, az Aurora-Kör M. Irod. Társaság tagja.

1. Bársony Isván. A Falu, 1928. 4. sz.
2. A Magyar Nemzeti Múzeum kiállítása. U. o., 6. sz.
3. Neonacionalizmus. U. o., 7—8. sz.
4. Bartóky József. U. o.
5. Bakó László. U. o., 9. sz.
6. Doktori értekezések kivonatai. Magyar Könyvszemle, 34. k. 1—2. füz.
7. Szeibert János: Sárvár monografiája. U. o.
8. Biró Lajos: A Föld. A Falu, 1928. 4. sz.
9. F. Szabó Géza: Muskátlis ablakok. U. o., 5. sz.
10. Somfay Margit. Vénus jegyében. Magyar Helikon, 1928. május-június.
11. Palásti László és Erney Frigyes: Aeropolis. A Falu, 1928. 6. sz.
12. Megyery Ella: Világvándora hercegnő. U. o.
13. Flórián Kata: A kassai német színészet története 1816-ig. Zenei Szemle, 1928. 5—7. sz.

14. Karl Benyovszky: Das alte Theater. U. o.
15. Benyovszky Károly: A pozsonyi magyar színház története 1867-ig. U. o.
16. Rexa Dezső: A Nemzeti Színház megnyitásának története. U. o.
17. Móricz Zsigmond: Úri muri. A Falu, 1928. 7—8. sz.
18. Szász Károly: Képek és történetek. U. o.
19. Bartóky Gyula: Egyedül. U. o., 9. sz.
20. Pekár Gyula: Az ezüsthomlokú vándor. U. o. 10. sz.
21. Zilahy Lajos: Valamit visz a víz. U. o., 11. sz.
22. Magyary Zoltán: A magyar tudománypolitika alapvetése. Magyar Könyvszemle, 1928. 1—4. füz.
23. Lechner Jenő: A Magyar Nemzeti Múzeum épülete. U. o.
24. Lázár Béla: Zichy Mihály élete és művészete. U. o.
25. Klimits Lajos: Rohan az élet. A Falu, 1928. 12. sz.
26. K. Csapó Róza: Szívemből. U. o.
27. Zilahy Lajos művei. Bibliográfia. Kortársaink, 6. sz. 43—44 l.
28. Irodalomtörténeti repertorium. 1928. Irodalomtörténeti Közlemények, 1928. 3—4. sz.
29. Vajda János érzelmi élete. (Felolvasás.)
30. Drámaírásunk válságának problémái. (Felolvasás.)
31. A XX. sz. magyar irodalma. Összefogl. irod. történet. Teljes bibliográfia. (Kéziratban.)

DR. GÁSPÁR MARGIT

könyvtári segédtsízt.

Az 1900—1925. évben megjelent magyar nyelvű kémia, állattan, növénytan, ásványtan és földtan bibliográfiája, mely a cikkeket is magába zárja. (Kéziratban.)

DR. HALÁSZ GÁBOR

önk. gyakornok, a Magyar Irodalmi Társaság tagja.

1. Paul Bourget: A parkettáncos. Napkelet, VI. évf. 2. sz.
2. Révész Béla munkái. U. o.
3. Ady-Hatvany levelezés. U. o., 6. sz.
4. Kassák Lajos: Egy ember élete. U. o., 9. sz.
5. Romok és alkotások. A Nemzeti Múzeum újszerzeményi kiállítása. U. o., 12. sz.
6. Neonacionalizmus. Válasz a Napkelet körkérdésére. U. o., 14. sz.
7. Rafael Sabatini: Borgia Caesar élete. U. o., 20. sz.

8. Arany János egyetemi tanársága. U. o., 21. sz.
9. José Ortega Y Gasset. U. o.
10. Áruló írástudók. U. o., 22. sz.
11. Magyar és külföldi folyóiratszmlék a Napkelet egyes számaiban.
12. Rozsnyai Dávid: Horologium turcicum, Magyar Könyvszemle, XXXV. 1—4. sz.
13. Boldog Margit legendája. U. o.

DR. CZOBOR ALFRÉD

vm. főlevéltárnok, a M. Herald. és Geneal. Társ. jegyzője.

1. Ismertetések a Turul-ban.
2. Deák Ferenc levelezése irattárszerű anyagának ismertetése.
(Kézirat.)
3. A Vékey- és Helmeczy-családok középkori története. (Kézirat.)

DR. TABORSKY OTTÓ

állami reálgimnáziumi rendes tanár.

A Partium visszacsatolásának története. (Feldolgozás alatt.)

LUKINICH IMRE.

SZAKIRODALOM.

A Királyi Magyar Egyetemi Nyomda története. 1577—1927. Eredeti levéltári kutatások alapján összegyűjtötte és írta: *Iványi Béla és Gárdonyi Albert*. A tárgyi emlékek ismertetésével kiegészítve szerkesztette: *Czakó Elemér*. Alapításának 350-ik évfordulójára kiadta a Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. Budapest. 8° 202, (2) l.

A Magyar Könyvszemle 1898-iki évfolyamában ESZTEGÁR László, a SZÉCHÉNYI-Könyvtár akkori jeles «segéd»-je *A bibliografiai szakismeretek megszerzése* címmel értékes megfigyelésekben gazdag tanulmányt tett közzé, melyben főleg a brüsszeli konferenciák tanulságait értékesítette, LAMEERE és SURY felszólalása alapján. ESZTEGÁR egy bibliografiai szakiskola felállítását javasolja, amely a mi viszonyainkhoz alkalmazva, a magyar könyvnyomdászat és könyvművészet fejlődésének területét is felölelné. A pusztában hangzó óhajnak még csak visszhangja sem támadt s ezért 30 év múlva, *ezzen a téren*, ugyanott vagyunk, ahol a mult század végén, pedig szórványosan foglalkoznak a magyar könyvészet, könyvkiadás és könyvnyomdák fejlődésével. Azonban a magyar könyv előállításának, kialakulásának története, a magyar nyomdászat fejlődése, GULYÁS Pál és GÁRDONYI Albert alapvető tanulmányain kívül, kevés kutatóra talált. Valahogy másodrangú jelenségként kezelték művelődésünk ez elsőrangú jelentőségű megnyilatkozásait s ez is egyik oka annak, hogy nem volt meg a közérdeklődésnek az a spontaneitása és egyetemessége a Királyi Magyar Egyetemi nyomda kollektív kiállítása és történetének megjelenése iránt. Pedig az Egyetemi Nyomda nemcsak legelső katolikus nyomdánk, hanem egyúttal a ma működő nyomdák között a legrégebb is.

Alig két évtizeddel a GUTENBERG «világhódító» felfedezése (1450) után, a XV. sz. 70-es éveiben KARAI László budai prépost, a humanista MATHYÁS király alkancellárja, megbízta HESS András olasz származású nyomdászt egy budai nyomda felállításával. Ezzel a kora-reneszánsz nyomdaalapítással előztük meg többek közt Angliát, Spanyolországot és

Hollandiát. Azonban ez a nyomda a kedvezőtlen politikai viszonyok következtében, mint minden magyar kezdeményezés, hamarosan elpusztult. Ezután több mint félszázaddal később kezdik meg a protestánsok működésüket s hatalmas erőfeszítéssel megvetik az alapját a «nemzeti és vallási gondolat harcos eszközének», a könyvnyomtatásnak. A reformáció kulturális érdeme már csak ebből a szempontból is kétségtelen. Azonban a felébredő katolikus szellem is hamarosan felismeri a nyomtatott betűnek valóban a szószéknél és iskolánál maradandóbb hatását és igazságának kivívására siet. A reformáció nyomása alatt, a katolikus gondolat öntudatra ébredésével kezdődik Magyarországon az első nagyszabású könyvnyomtatási akció. TELEGDI Mihály nagy egyéniségén keresztül. A bécsi jezsuita nyomda 1577. évi megvételével s annak Nagyszombatba való szállításával kezdődik katolikus nyomdászatunk. Ez egyúttal az Egyetemi Nyomda megalapításának éve is. Egyetemi nyomdánk történetét három részre lehet osztani; a nagyszombati, a budai és végül a pesti korszakra. A nyomda első korszaka alatt, mely kisebb-nagyobb megszakításokkal kb. 200 esztendőre terjed, 180 magyar nyelvű könyv jelent meg. A nyomda első terméke magának az alapító TELEGDINEK volt a főműve. (*Az Evangéliomoknak... Magyarazatlyanac Második része*). Az alapító halála után, habár a nyomda vezetése jó kezekbe (PÉCSI Lukács) került, mégis bizonyos hanyatlást vehetünk észre. Azonban, míg ilyen külső, mondhatnám fizikai nehézségekkel kellett megküzdeni, azalatt serényen folyt a munka, s voltak esztendők, melyekben elég szép eredményeket értek el. 1579-ben indították meg az oly híressé vált, közkedvelt nagyszombati kalendáriumot. 1603-ban adják ki, a sárvári nyomdával kelve versenyre. PÁZMÁNY Péter kitűnő dialektikájú *Feleletét* MAGYARI István *Romlásaira*. A hanyatlás pozsonyi korszaka körülbelül húsz évig tarthatott (1621—1640), mely úgyszólván meddő volt s melynek nyomai alig találhatók. 1635-ben alapítja PÁZMÁNY nagyszombati egyetemét s ennek további eredményeként kerül vissza a nyomda is alapításának eredeti helyére. Itt jelennek meg KÁLDI György, Otrókócsi FÓRIS Ferenc, PRAY György és SÁMBÁR Mátyás, (az 55. lapon tévesen Jánosnak írva!) az *Egy vén bial orrára való karika szerzőjének* művei és 1696-ban a *Corpus Juris Hungarici*. A nagyszombati korszakban itt készült hazánkban a legtöbb teológiai mű: imák, káték, kánonok, mánuálék, missálék, officiumok, regulárek, rituálék és teológiai hitviták. Érdemes megfigyelni a nyomda kiadványainak, különösen XVII. századvégi kalendáriumkötéseit, melyeken e korral

párhuzamos barokk jellemvonásokat vizsgálhatunk meg: a cizelláltságot és stil-cikornyát. Míg ezeken a kötésekben különösen a kor művészkedő hajlama, a barokk mindenre kiterjedő hatása mutatkozott, addig a rézmetszeteken, ezekkel egyidejűleg, a század holland művészetének szintén a barokkból eredő nyomai lehetők fel. Jóval, mondhatnám egy századdal később, FALUDI műveinek nagyszombati kiadásában is még mindig ez a késő-barokk szellem nyilatkozott meg (*A bölcs... udvari ember* 1772.). A nagyszombati egyetem Budára való költöztetésével (1777. szept.) együtt történt meg a nyomda kettéválása is, mégpedig a nagyobbik rész az egyetemmel együtt Budán talált elhelyezést, míg Nagyszombatban ennek fiókja (filialis) maradt, mely ott még csak 10 évig «tengődött», úgy, hogy fölszerelését 1797-ben Budára hozatták s az anyanyomdával egyesítették.

Ezzel az átköltözéssel kezdődik meg az Egyetemi Nyomda második, de virágzásának az előbbinél jóval tartalmasabb és gazdagabb értékű kora: a budai korszak, mely több mint száz évig tartott s 1877-ig 803 darab magyarnyelvű könyvvel gazdagította irodalmunkat. A nyomda, mint egyetemi intézmény először 1778-ban szerepel: Tipographia Regiae Universitatis Budensis. A budai korszak legelső s egyben legkimagaslóbb eseménye MÁRIA TERÉZIÁ-nak 1779 november 5-iki rendelete volt, melyben a nyomdát a tankönyvelőállítás és terjesztés kizárólagos szabadalmában részesítette. Ezenkívül az 1777—1877-ig terjedő kornak, a nyomda szempontjából is a legfontosabb eredménye, az irodalom központosításának előmozdítása volt. Iróink és költőink, tudósainkkal együtt itt adták ki műveiket s ezzel is nagyrészt előmozdították a magyar irodalom fejlődésének útját. Itt dolgoztat RÉVAL, a nagy nyelvész, ÁNYOS Pál és VIRÁG Benedek, VERSEGHY, majd BATSÁNYI és KAZINCZY s a két KISFALUDY is. Később, a múlt század elején SÁGHY Ferenc geniális vezetése alatt a nyomdának ez a kontaktusa az élő irodalommal még elszakíthatatlanabbá erősödött. 1807-tel, KISFALUDY Sándor *Himfy*-kiadásával kezdődik az Egyetemi Nyomda életének is reformkorszaka, mely az *Aurora*-zsebkönyv és PETŐFI verseinek kiadásával érte el tetőfokát. A tudományos munkák kiadásával is a nyomda nagy szolgálatot tett a hazai művelődés előmozdítására; így különösen Múzeumunk és a Tudományos Akadémia foglalkoztatták eredményesen. Innen kerültek még ki PETRICHEVICH HORVÁTH hírhedt *Honderű*-je. VAHOT *Divallap*-ja, melynek PETŐFI volt a segédszerkesztője, ki mindennap följárt a várba korrekturákat javítani.

Könyvek kiadásával ebben a korban felkeresték a nyomdát SZÉCHENYI István és JÓSIKA, FÁY András és VÖRÖSMARTY. A nyomda a szabadságharc alatt Debrecenbe költözik, majd az abszolutizmus mindent megbénító súlya a nyomdára is csapásként nehezedett, míg 67 után EÖTVÖS és TREFORT minden igyekezete és munkája ellenére is, újból a hanyatlás jelei mutatkoznak, amin még az sem segít, hogy felruházzák a KILIÁN-vállalatot «egyetemi könyvkereskedő»-i címmel és mint főbizománnyosra rábízzák a kiadványok árusítását. Ebben az időben is jelentek meg a nyomdának kitűnő kiadványai, így SZÁSZ Károly, HENSZLMAN, THALY, PAULER Gyula, BARTALUS és EÖTVÖS művei, mégis gazdaságilag még ezzel sem volt képes szanálni magát. Azonban minden hanyatlás mellett nagyon nagy érdeme és előnye volt a nyomdának az, hogy a nehézségek dacára is megtudta tartani a folytonosságot s még a világháború sem volt képes működését, a sok gáncsoskodás ellenére, megakadályozni.

Még a világháború végére (1918) nyúlnak vissza a nyomda harmadik korszakának szálai. 1923—26 között, a Tudományos Társulatok Sajtóvállalatának megalapításával egyidejűleg kezdődik a nyomda második, az előbbi kettőnél nagyobb szabású virágkora: a pesti korszak. Gróf KLEBELSBERG tervszerű kezdeményezésének és szervező munkájának eredményeképpen alakították meg a Királyi Magyar Egyetemi Nyomdát a mai formájában. Nagy kulturális missziót végzett és végez ma is s úgy technikai, mint szellemi vezetésében nemzetünk hatalmas erőforrása lett. Valóban «mindezek a jelenségek azt mutatják, hogy a Királyi Magyar Egyetemi Nyomda 350 éves mult után nemcsak folytatni tudta eddigi tevékenységét, de újabb, az eddigit felülmúló lendületbe is tudott jönni. Egyik legjelentősebb kultúrpolitikai tényezőjévé vált az országnak, amelynek a társvállalkozások sorában is irányadó jelentősége és szerepe van».

DR. KOZOCSA SÁNDOR.

Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája 1926. év. Összeállította: Dr. FERENCZI Miklós. (Erdélyi Tudományos Füzetek, szerkeszti dr. GYÖRGY Lajos, 14. szám.) Cluj-Kolozsvár, Lapkiadó nyomdai műintézet r.-t., 1928, 8°, 23 l.

Az erdélyi magyar szellemi élet terméséről ez már a harmadik kimutatás. Az első kettőt GYÖRGY Lajos állította össze az 1919—24 és 1925-s évekről, ezekhez csatlakozik most FERENCZI Miklós beszámolója az 1926-s év irodalmáról. Összesen 400 munka szerepel a kimutatás-

ban; az előző évhez képest némi csökkenés (3·75⁰/o) mutatkozik, amit a szerző szerint az időközben megszűnt Erdélyi Orvosi Lap különnyomatainak elmaradása okozott. A 400 munkából szépirodalomra 107 darab (27⁰/o), tudományos és ismeretterjesztő művekre 90 (22·5⁰/o), vallásos irodalomra 55 (13·5⁰/o), tankönyvekre 25 darab (6⁰/o) esik, 123 mű (31⁰/o) vegyes tartalmú. Maga a felsorolás tartalmi osztályozás nélkül, a szerzők betűrendjében adja a munkákat. Az általános jellegű művek, mint az iskolai értesítők, jegyzőkönyvek, jelentések, naptárak, törvények, rendeletek azonban egy-egy összetartó csoportba kerültek és külön címszokat is kaptak. Itt egy tipografiai hibára figyelmeztethetünk. A vastag betűs címszók a betűrendbe illeszkedtek, de az alájuk tartozó munkák és a sorrendben következő másfajta művek közt semmi elválasztó jel (csillag, stb.) nincsen, ami megnehezíti az áttekintést, másrészt könnyen félrevezetheti a csak futólagosan lapozgatót. H. G.

Zakładu narodowego imienia Ossolińskich ustawy, przywileje i rzeczy dziejów jego dotyczące. Zebrał i wydał Wilhelm *Bruchnalski*. Lwów 1928. Ossolineum. 8° XXXII, 748, 1 l.

Institut National Ossolinski, de Adam Fisher. Traduit du polonais par Jean *Narkiewicz Jodko*. Léopol 1928. Ossolineum. 8° II5, 4 l.

A két mű az OSSOLINSKI-intézet 100 éves fennállásának emlékére rendezett jubileum alkalmával jelent meg. Az első az Intézet keletkezésére, történetére vonatkozó iratokat közli, 1804—1867-ig német és lengyel, azontúl 1927-ig csak lengyel nyelven. A második az intézet történetét adja s kulturális jelentőségét méltatja.

Az alapító gróf OSSOLINSKI József Miksa (1748—1826) Lengyelország felosztása után, minthogy birtokai Galiciában feküdtek, Ausztriában telepedik le. Állandó tartózkodási helye Bécs. Csakhamar megnyeri az udvar bizalmát s nagy kitüntetésekben lesz része, 1809 óta az udvari könyvtár igazgatója. Meghalt 1826 március 17-én Bécsben.

A XVIII. század második fele Lengyelország legszomorúbb korszaka, az ismételten benyomuló orosz seregek kultúrincseiből is kifosztják az országot. ZALUSKI mintegy 300.000 kötetes könyvtára kézirat és metszetgyűjteménye, a RADZIWIŁŁ-ek könyvtárai, SZANISZŁÓ ÁGOST s a SAPIEHA-család kép- és szoborgyűjteménye Szentpétervárra vándorol a cári gyűjtemények gazdagítására. A XIX. század elején újból meg-

indul a gyűjtés; a szerzetesrendek feloszlása után tömérdek ritkaság került a piacra, ez az idő volt az amatőrök és gyűjtők arany kora s ezekben a szomorú időkben ez volt az egyedüli mező, amelyen a lengyel hazafiak a nemzeti ügynek szolgálatokat tehettek. Kortársai példájára a tudós és bibliofil OSSOLINSKI is gyűjteni kezdi a lengyel irodalom emlékeit. Könyvtárának rendezője a tudós szótáríró LINDE ismételtén átkutatja az egyháziak s a nemesi kuriák könyvtárait. Gyűjtésében azonban nemes cél vezérli, már 1800-ban felmerül benne a gondolat, hogy gyűjteményét a nemzetnek ajánlja fel. DIERSKOWSKIHEZ írt levelében (1812) újból hangsúlyozza, hogy jó emléket akar hagyni maga után s még halála után is hasznára kíván lenni nemzetének. Gyűjteményének székhelyül először Zamoscot, majd Tarnowot, végül Lemberget választja s erre a célra megveszi a karmeliták romokban heverő zárdáját és templomát 23.710 forintért. II. FERENC császár az alapítást 1817 május 8-án erősíti meg. Gyűjteménye fennmaradásának biztosítására szerződést köt LUBOMIRSKI Henrikkel, akire s törvényes örököseire az intézet kurátori tisztét ruházza, rájuk bízva az Intézetre hagyott ingatlan vagyónak kezelését is oly föltétellel, hogy annak jövedelméből évenként 6000 forintot az Intézet fenntartására fordítanak. 1825-iki szerződésben LUBOMIRSKI hozzájárul, hogy családjuk művészeti gyűjteménye az OSSOLINSKI-intézethez csatoltassék LUBOMIRSKI-múzeum címen.

Az OSSOLINSKI-gyűjtemény 1827 március 31-én indíttatott el Bécsből Lembergbe, állománya 10.121 mű 19.055 kötetben, 567 kézirat 715 kötetben; a LUBOMIRSKI-gyűjteményé: archaeológiai tárgy 3854, kép 1061, metszet 28.698, érem 21.274 darab. Aztán megkezdődött a romok átépítése, amely munkálatoknál önzetlenségével és szaktanácsaival BEM kapitány is nagy érdemeket szerzett.

Az intézet az alapító rendelkezése szerint évenként tudományos kiadványt bocsát ki. 1878-ban megszerezte az elemi iskolai könyvek kiadásának jogát, miáltal gazdag jövedelemhez jutott. Jelenleg könyvkiadóvállalatot tart fenn: történelmi, irodalmi, nyelvtudományi és szép-irodalmi kiadványai terjesztésére Varsóban, Lembergben, Krakkóban üzletei vannak. Az intézet mellett kezdettől fogva nyomda is működik, amely 1834-ben titkon forradalmi röpiratokat állított elő, amiért a bécsi kormány úgy az intézetet, mint a nyomdát több évre bezáratta s az igazgatót, tisztviselőket és a nyomda személyzetét fogsággal sujtotta. Jelenleg két nyomda van üzemben 10—10 sajtóval, 10—10 vagon papírfogyasztással s 41—47 főnyi személyzettel.

Az intézetet, mint a nemzeti kultúra emlékeinek kincsesházát, a nemzet alapításától kezdve szívébe zárta s lelkes támogatásban részesítette; a nemesi családok letétbe helyezik levéltáraikat, különösen kiválik a SAPIEHA-család nagyon gazdag és fontos családi levéltárával, több ezer kötetre menő könyvtáraikat: WRONOWSKI 6600, NARGIELEWICZ 8790, gróf BADENI 10.000 kötettel, 1921-ben kerül be, mint különálló csoport a PAWLIKOWSKI-gyűjtemény, állománya 21.500 kötet, 24.800 metszet, 3600 numizmatikai tárgy. Az 1927. évi statisztika szerint a könyvtár anyaga 193.303 kötet, 3001 atlasz, 5929 kézirat, 9568 autogramm; külön kiemelendő, hogy a francia irodalom leggazdagabban van benne képviselve, s hogy legtöbb folyóiratot járat az országban.

A társadalom lelkes támogatását a nemzeti szempontok is irányítják: az Intézet az ország délkeleti határán a lengyel műveltség őrszeme és bástyája, a lembergi szellemi élet központja; volt tisztviselői a nemzeti ügy szolgálatában üldöztetést is szenvedtek, az újabbak BIELOWSKI, MALECKI, KETRZYNSKI a lengyel tudományos élet kiváló képviselői, a multnak nagynevű buvárai.

HAVRÁN DÁNIEL.

Bibliografja historji polskiej za rok 1927. Marja Mazankówna i Kazimierz Tyszkowski. Lwów 1928. Ossolineum. 8° 55 l.

A füzet különlenyomat a «Kwartalnik Historyczni» 42-ik évfolyamából. Tartalmazza a lengyelországi és külföldi önálló és gyűjteményes művek, az évkönyvekben és folyóiratokban megjelent, Lengyelország történetét tárgyzó, cikkek bibliographiáját. Hogy a történelem fogalmát milyen tág körre terjeszti ki, megmutatja a mű fejezeteinek a fősorolása: történelem, segédtudományok, földrajz és etnografia, művészet-történet és archaeológia, hadtörténet, egyháztörténet, jog- és gazdaságtörténet, kultúrtörténet. A műben a magyar irodalom is föl van dolgozva.

HAVRÁN DÁNIEL.

Divéky Adorján: A lengyelországi könyv- és levéltárak magyar vonatkozású kézirati anyaga. (Különlenyomat a «Levéltári Közlemények» 1927. évi 1—4. számából.) Budapest, Egyetemi-nyomda, 1928, 8°, 32 l.

Szerző, a magyar-lengyel kapcsolatok szorgalmas kutatója, kétévi munkával áttanulmányozta a jelentősebb lengyelországi könyvtárakat és levéltárakat és a bennük őrzött magyar vonatkozású kéziratokról ad most

cikkében áttekintést. Az anyag rendkívül gazdag, hiszen a két nemzet évszázados kereskedelmi, kulturális, politikai érintkezésben állott egymással. Magyar szempontból elsősorban a krakói gyűjtemények jönnek tekintetbe. Így Krakó városának régi levéltára, amely a városi vámkönyvekkel főleg kereskedelemtörténeti adatokat nyújt, a JAGELLO-könyvtár, az egyetem levéltára, amelyekben a Krakóban tanult magyar egyetemi hallgatókról találunk becses feljegyzéseket. Politikai vonatkozású kézirat sok van a CZARTORYSKI hercegi múzeumban. Lembergben különösen az OSSOLINSKI-könyvtár tartalmaz sok magyar történeti vonatkozású anyagot; főleg Lengyelország és Erdély XVI—XVII. századbeli kapcsolataira vonatkozót. Ugyanitt az állami levéltár őrzi a magyar szabadságharc támogatására szervezett lengyel légió ellen az osztrákoktól indított per iratait. A varsói főlevéltár királyi anyakönyveiben meg számadáskönyveiben számtalan kereskedelmi és művelődéstörténeti vonatkozás van, éppen így a pénzügyi levéltárban. Más, kisebb varsói könyvtárakban és Pózen, Thorn, Vilna, Danzig gyűjteményeiben lévő magyar anyagot is gondosan felsorolja DÍVÉKY, aki értékes munkát végzett az eddig nagy részben kiaknázatlan forrásanyag számbavételével.

H. G.

Antonio Bonfini MCDXXVII—MCMXXVII. A cura della Brigata Ascolana Amici dell'Arte—Gruppo Studiosi Storia Patria. Ascoli Piceno, 1928, 8°, 139 pag.

Antonio BONFINI születésének ötszázados évfordulójára készült ez az emlékkönyv, amely egy magyar és egy olasz tudós dolgozatán keresztül idézi fel a magyar-olasz barátság legszebb idejét: MÁTYÁS király korszakát. BONFINI értékes történetírói munkásságát nemcsak mi, de az olaszok is mindig számontartották és megbecsülték. A könyvben mintegy bevezetésül két tizennyolcadik századi író, MAZZUCHELLI és MARCUCCI, életrajzi feljegyzéseit találjuk BONFINI-ről; mindkettő nagy méltánnyal emlékezik meg róla. TÓTH László, a kötet egyik munkatársa, BONFINI magyarországi tartózkodásának körülményeit ismerteti. Természetesen munkáira is kiterjeszkedik, megismertet főművének forrásaival, a kézirat, majd a kiadások sorsával. Az eredeti kéziratból csak két töredéket ismerünk. Ezeket JAKUBOVICH Emil fedezte fel a Nemzeti Múzeum kézirtattárában, illetőleg a szegedi franciskánus-kolostorban és felfedezéséről annak idején a Magyar Könyvszemlében számolt be. TÓTH László kiemeli BONFINI lényeges vonását; a renaissance idejére oly jel-

lemző udvari történetíró volt, aki ura dicsőítésére nyugodtan hamisítja meg a valóságot, így amidőn MÁTYÁS családját a rómaiakig viszi vissza. Antikizáló hajlandóságával magyarázza BONFINI-nek azt a tévedését is, hogy az erdélyi románokat a római légionáriusok és gyarmatosok utódjainak tartja.

A másik tanulmány szerzője, Mario BATTISTRADA a magyarországi renaissance képét, KORVIN MÁTYÁS uralmát rajzolja meg a *Rerum Ungaricarum Decades* alapján. Érdekesen, bő idézetek segítségével világítja meg a király és királyné, aragóniai BEATRICE egyéniségét, kettőjük viszonyát. BONFINI és BEATRICE modern történetírója, BERZEVICZY egyformán megállapították a királyné nagy befolyását urára kulturális, sőt politikai kérdésekben és Mario BATTISTRADA ezt még nyomatékosabban hangsúlyozza, nagy részben az ő hatásából vezetve le MÁTYÁS-nak a tudomány- és művészetpártolásban, de életformában, külsőségekben is olasz példák után igazodását. Tanulmányában elismeréssel emeli ki BONFINI testi-lelki portrérajzoló művészetét, meglevenítő leíróképességét, stílusának könnyed eleganciáját, a klasszikus minták alapján közbeszótt beszédek sokszor nagyon találó megfigyeléseit.

A kötet olvasmányának is érdekes és tudományos jellege mellett kitűnő propaganda munka; felhívja a figyelmet a magyar kultúra értékére és a legjobb szolgálatot teszi a magyar és olasz barátság ügyének.

HALÁSZ GÁBOR.

Toepfer, Ludvig: *Über das Büchersammeln.* (Bibliophile Zeit- und Streitfragen. I. Heft.) Wien, Leipzig. (1927.) Verlag Leopold Heidrich. 8°, 23 S.

A kis füzetet pársoros «Einführung» vezet be, melyben a vállalat szerkesztője a sorozat megindításának körülményeire és okaira mutat rá s mintegy célt tűz ki a következő füzetek anyagára és összeállítására nézve. TOEPFER bevezetésében a könyvgyűjtőtípusok változatos sorát említi meg, így a monomaniákus-, a komikus-, a komoly-, a szexuál-tudomány körébe tartozó, pathológikus tünetű könyvgyűjtők típusát emeli ki, nem hagyván említés nélkül azokat a különleges, de egyben feltűnő ügyességet eláruló összehasonlításokat, melyek Fausztal, a tudás-szomj és Don Juannal, a szerelmi szenvedély telhetetlenjével keresnek analógiát a könyvgyűjtők szenvedélyére, a bibliomániára. A szerző később kijelenti, hogy nem célja újat adni, hanem csak a mostani könyvgyűjtőknek egynéhány praktikus tanáccsal szolgálni. A dolgozat két részre oszlik s ezen belül tárgyalja, hogy *hogyan* és *mit* gyűjtsünk.

A tanulmány nem nagy elmélyüléssel s legkevesbbé mély szakismerettel készült, azonban ha tárgyát felületességgel nézi is, mégis sok újszempon্তু megállapítása és jellemző elméleti fejtegetése megérdemli, hogy tüzetesebben ismertessük. A felvetett első kérdést, *hogyan* gyűjtünk, az író szerint a valódi könyvgyűjtő nem ismeri. A német bibliofilek fejlesztették nagyra ezt a háború utáni időben. A pénz és a nagyarányú könyvvétel még nem tesz valakit bibliofillé: pénzt könyvbe fektetni hasznossági célból nem igazi könyvgyűjtés. Az ilyen gyűjtéshez közel áll a szenvedélyes gyűjtés, az ú. n. Don Juan-típus. Az, hogy valaki birtokában legyen egy ritka könyvnek, ez szenvedéllyé válik, az azonban, aki igazán szereti a könyvet, még ezt a szenvedélyt is legyőzi, hiszen ez nem bélyeg- vagy autogrammgyűjtés. A könyv-, kép-, vagy metszetgyűjtemény értéke belső, azaz tartalmi, míg a bélyeggyűjteményé külső. Szóval az, aki csak gyűjt, nem az igazi gyűjtő, hanem csak az, aki el is olvassa a könyveket: a könyv külső, formális és belső, tartalmi ismerete által válik a gyűjtő igazi bibliofillé. Hiszen vannak gyűjtők, kiknek egész intelligenciájukat és egyéniségüket meg lehet állapítani könyvtárukból s az ilyen könyvgyűjtő tudós biztosítva van az ellen, hogy könyvmollyá, a könyvnek akár külső, akár belső mániakusává alacsonyodjék. A tökéletes könyvtár csak lassú fejlődés eredménye, mert aki csak megrendel magának egy értékes tartalommal és gyönyörű kötetekkel gazdag könyvtárt, az még nem bibliofil, mert ennél minden diák előbbrevaló, ki megtakarított pénzéből veszi a könyveket és a könyv szellemének, a könyv tartalmi értékének áldoz. A könyv tartalmának szeretete a legnagyobb, sőt az egyetlen könyvtárfejlesztő és könyvtárépítő erő.

A dolgozat második kérdése, *mit* gyűjtünk, ismét két részre oszlik, általános és speciális (irodalom) részre. Az író könnyebb oldaláról fogta meg e kérdést s inkább az egyes specialitások gyűjtési módját ismerteti, mintsem valami reálisan elfogadható tanácsot adna. Foglalkozik GRISEBACH könyvtártani elméletével, majd az egyes szakterületeken belül az általános klasszikusok gyűjtésével, az első kiadások (editio princeps) kérdésével, nem hagyva figyelmen kívül a könyv kiállítását, faximilek jelentőségét, a könyvtár specializálódásának hiányosságait és előnyös oldalait s végül foglalkozik még az illusztrált könyvek értékével és a könyvkötés egyes közép- és újkori problémájával. Stílusa kellemesen gördül s mondanivalóit mindig fordulatos példákkal, hasonlatokkal és képekkel tudja megvilágítani.

A magyar bibliofilélet gazdagságának és lendületes előretörésének példájára legkedvezőbb alkalom, ha a magyar *Bibliofil Könyvtár* első számát az ismertetett német bibliofil könyvtár első számával összehasonlítjuk: mind a külső kiállításban, mind pedig a belső tartalmában, messze kimagaslik a magyar kezdeményezés német társa felett s hogy ez mennyire jelentős dolog, azt mi sem mutatja jobban, mint az a tény, hogy a német bibliofília az egész világon úttörő és a legjelentősebb valamennyi nemzetét véve tekintetbe.

KOZOCSA SÁNDOR.

Zoltai Lajos: Jelentés Debrecen szab. kir. város Múzeumának és Közművelődési Könyvtárának 1927. évi működéséről. Debrecen, 1928. 53, 2 l. 8 r.

Zoltai Lajos: Jelentés Debrecen szab. kir. város Múzeumának és Közművelődési Könyvtárának 1928. évi működéséről. Debrecen, 1929. 60. l. 8 r.

A Közművelődési Könyvtár kultúrhivatását igen jól tölti be s teljes igyekezettel van azon, hogy állományából minél többen nyerjenek szellemi élvezetet, táplálékot. E célból 1927-ben azt az újítást vezette be hogy középiskolai tanulók részére, ha igazgatójuk vagy tanáruk érték felelősséget vállal, az irodalom tanításánál oly fontos háziolvasmányok céljára, könyveket ad kölcsön. Ennek helyes lebonyolítását olyképen eszközölte, hogy minden intézet hetenként egyszer vitette el, illetve szolgáltatotta be a növendékei részére kölcsönként könyveket. Az állomány 1927-ben 14.000 kötet volt. Az olvasótermet 48.616 egyén látogatta, kiknek nagyrésze újságot, folyóiratokat olvasott, de közülök 12.419-en ugyanannyi művet 12.746 kötetben olvasott. A kölcsönzés igen nagyarányú volt, mert 58.913 kölcsönző 66.510 kötetet vitt magával haza. Az érdeklődés túlnyomóan a szépirodalomé. Az 1928. év arról nevezetes, hogy ekkor költözött a könyvtár a Déri Múzeumban lévő új otthonába, melynek szép olvasóterme nagy vonzóerőt gyakorolt. A használat a költözés okozta megszakítás dacára nagy volt. 43.703 olvasó közül 14.714 könyvet kért, míg a többiek a napilapokkal és folyóiratokkal beérték, a kölcsönzökből pedig 52.472-en vittek olvasnivalót haza 60.078 kötetben. A könyvállomány ez évben hirtelen 20.000 kötetre ugrott fel. Öröndetes jelenség még, hogy a könyvtár nyomtatott lajstroma e két éven belül két 1000—1000 példányos kiadást ért meg.

I. K.

Aktuális kérdések irodalma. *Fővárosi Könyvtár.* 46. és 47. szám. Budapest, Székhőv. Házinyomba. 1928. 14 ill. 11 l. 8 r.

Az élet elgondolásokkal és tervekkel nem elégszik meg, tetteket kíván. Az étellel való kapcsolatot pedig tettek bizonyítják. A tethez azonban a jószándékon kívül az anyagi lehetőség is szükséges. A Fővárosi Könyvtár az étellel fenntartván kapcsolatát, elgondolásainak testet is kíván adni s ehhez a Főváros Tanácsa, mely a kultúra iránt áldozatkész megértéssel viseltetik, a lehetőséget megadja. Így lehetséges csupán, hogy a Fővárosi Könyvtár gyors egymásutánban jelenteti meg az *Aktuális kérdések irodalmát* s tesz vele az egyes előtérbe kerülő kérdések iránt érdeklődőknek nagy szolgálatot. A 46. szám *A sajtóval* foglalkozik. Ebben a bibliográfiában a szigorúan vett sajtón kívül a közveleményről írott munkák, a sajtóval kapcsolatos jogi kérdések irodalma és a szerzői jogé is bennfoglaltatik. A Fővárosi Könyvtárban 185 mű, cikk, illetve dolgozat található, ami e kérdésre vonatkozik s ezek között 56 magyar. A mai külföldi sajtóval foglalkozó nyolc magyar dolgozat *A Sajtó* című lapban jelent meg. — A 47-ik számú jegyzék gazdasági kérdésnek, a *Kartell és tröszt*-nek van szentelve. Ebben 123 címet találunk s közöttük csupán 13 magyart (helyesebben 10-et, mert 3 dolgozat 2—2 helyen szerepel), ami mutatja, hogy gazdasági életünk a nagyon nagyarányú vállalatokkal még nem foglalkozhatott oly arányban, hogy nagy tudományos, illetve elméleti irodalma lehessen. — Érdekes megfigyelni, hogy a Fővárosi Könyvtár bibliográfiáinak külső formájához elvből nem ragaszkodik. Az *Aktuális kérdések irodalmának* régebbi formája keskeny és aránylag igen magas volt, ezt a DÜRER- és a SCHUBERT-lajstromoknál körülbelül lexikon formájúvá módosította, míg az újabbakat nagy s széles 8-rétben jelentette meg. Úgy vélem, hogy ezzel is csak az időlegességet kívánja jelezni, mert hiszen a Fővárosi Könyvtár jegyzéke szabályosan évenként megjelenik s abban — aktuális elmúltával — az érdeklődő a szakmunkákat, az újabb gyarapodással együtt amúgy is megtalálja.

I. K.

Kortársaink. 1. JUHÁSZ Géza: *Babits Mihály*. IV., 47. l., 1 m. — 2. SZONDY György: *Csathó Kálmán*. 39. l., 1 m. — 3. ZSIGMOND Ferenc: *Herczeg Ferenc*. 44. l., 1 m. — 4. JUHÁSZ Géza: *Móricz Zsigmond*. 46. (2.) l., 1 m. — 5. HANKISS János: *Tormay Cecile*. 48. l., 1 m. — 6. RUZITSKA Mária: *Zilahy Lajos*. 45. l., 1 m. — Budapest, 1928. Studium kiadása. K. 8°.

HANKISS János életrevaló vállalata irodalmunkban már a harmadik hasonló című kiadvány. Első alkalommal, 1885-ben FÉSŰS György indított meg Pozsonyban ily című sorozatot, melyben többek közt KOSSUTH, TISZA Kálmán, TREFORT, (SZÁSZ Károlytól) MUNKÁCSY, JÓKAI, PULSZKY, stb. élet- és jellemrajzait adta ki, míg másodszor 1894-ben KÖRÖSI László kezdett hasonló címmel egy gyűjteménybe, mely a 2. füzetből *Kortársak* s végül *Korrajzok* címet kapott. Ebben, az előbbinél szélesebb körű sorozatban XIII. LEO, FERENC JÓZSEF, JÓKAI, KOSSUTH, VADNAI Károly, BEÖTHY Zsolt, E. KOVÁCS Gyula, KNEIPP Sebestyén, stb. életrajzai jelentek meg. Időben a harmadikat, (1928) a HANKISS Jánosét Debrecenben szerkesztették, a pécsi Dunántúl Egyetemi Nyomdában állították elő és a pesti Studium hozta forgalomba. Jellemző nyomdai viszonyainkra!

Eddig megjelent hat füzete közül JUHÁSZ Géza BABITS-ról szóló tanulmánya az első. BABITS élő íróink közül talán az egyetlen «irodalmi probléma». Az művészi, irodalompolitikai és világirodalmi szempontból is. A tudományos világ nagy része a φιλόλογος költőt, a poeta doctust méltányolja benne; a virtuoz műfordítót, a legkomplikáltabb versformák könnyed átültetőjét. És ebben, a némely szempontból egyoldalú állásfoglalásban van valami igazság. BABITS valóban, mint műfordító nagy, sőt a legnagyobb. DANTE és SHAKESPEARE, BAUDELAIRE vagy HOMÉROS egyforma költőiséggel ömlenek át az ő művészetén keresztül VÖRÖSMARTY-ARANY nyelvébe. Azonban nála nem szabad figyelmen kívül hagyni a «titkos értelmű» költőt és a regényírót sem. JUHÁSZ Géza kis átmérőjű, de annál értékesebb tanulmánya a sorozat egyetlen ígérete. Kerek, összefoglaló képet ad a költőről; mindig az élet sodrában mutatja be s műveinek valóban «világképét» igyekszik nyújtani. Néhol a tárgyalása zsúfolt, ami kissé fárasztó, azonban mindig jellemző és értékelése teljesen objektív s bár lelkesedése tárgya és hőse iránt elpalástolhatatlan, mégsem bántó, sőt magával ragad. Jobban ki lehetett volna egyensúlyozni BABITS-nak ADY-val való személyes és irodalmi kapcsolatait, mert így csak a szokásos ellentét vetítődött ki tudatunk síkjára. JUHÁSZ célja, hogy «a magyar intelligencia útját egyengessük BABITS felé», elérhetetlen óhaj, mert KEMÉNY Zsigmondok és BABITS Mihályok sohasem voltak népszerűek. A kis essay egységesebb képet nyújt, mint bármilyen bőbeszédű könyv, nagyon helyesen a költőt az emberből magyarázta s nem az embert igyekszik a költőből kiana-lyalizálni, néha a költő (mint azt mások ADY-val tették) rovására. Kár azonban, hogy nem kapunk részletes képet BABITS-ról, a tudósról, a fordítóról, kinek ezirányú működése is korszakos a magyar tudományos próza fejlőd-

désében. JUHÁSZ bibliografiai összeállítása aránylag a legteljesebb a sorozatban. — A második dolgozat, a CSATHÓRÓL szóló, egyike a leggyengébbeknek. Vázlatosságában nagy aránytalanságok vannak s ez okozza, hogy nem látjuk az író portréját olyan tisztán, amint az műveiben megnyilatkozik. Az életrajzi adatokat sem tudta plasztikussá tenni s ezért még az élénkebb részek is laposan hatnak. Pedig néhol ügyesen mutat rá írójának jellemző vonásaira s nem egyszer jó megfigyelőre vall. SZONDY túlzóan hatásvadászó (JÓKAI, MIKSZÁTH, DICKENS, stb.), ami egy kissé komikus a többi füzet elegáns szintézisével szemben. Kifejezéseit sem mindig válogatja meg s ha nem is használ illitterális szavakat, mégis gyakran csúszik tolla alá «beinvitált» szó. Bibliografiai összeállítása a legkevésbé sem rendszeres s ami ennél még nagyobb hiba, nem is teljes. A legfontosabb kritikák, noha nem egy ezek közül több helyen is megjelent, nincsenek felvéve. — A harmadik füzet ZSIGMOND Ferenc kis összefoglalása HERCZEG írói művészetéről. A bevezetésben rövidre fogja HERCZEG írói munkásságának legfontosabb jellemvonásait s ezek közül három legjellegzetesebb tulajdonságával — témái, alakítóművészete és stílusa — foglalkozik. A tanulmány tömörsége miatt az arányok eltolódnak s ezért ZSIGMOND íróját hűvösebben kezeli, mint a többiek a magukét. A JÓKAI-hatás kiélezése is valószínűleg ezért hat kellemetlenül. Mindamellet a legszakyszerűbben megírt füzet. Bibliografiája gyér s csak a legértékesebbet említi. — A negyedikben JUHÁSZ Géza MÓRICZ Zsigmond alakját kísérelte meg élénk vázolni. Tanulmánya, az első után, nem mondható különösebben sikerültnek. A jelzők és elcsépett frázisszerű megállapítások között elsikkadt az író. JUHÁSZ óvatos kézzel nyúlt a súlyos problémákhoz s nyílt megállapítások helyett kifogásolásokkal, vagy jelentéktelen dicsérettel él. Nem tudja MÓRICZ emberi és művészi alakját élénk állítani s néhol zavaros tárgyalási módja is kizökkent az egységes hatásból. Pedig tudna jó képet adni, hisz eleven stílussal, gazdag intelligenciával rendelkezik. Az árnyalatok felismerésében sem mindennapi tehetség, kár, hogy elsiette, vagy nem fogta elég teltnarokra témáját. Néhol szinte iskolás kivonatolásszerűnek látszik, az író műveiből vett fejezetcímekkel, melyek legtöbbször nem fedik a címszó alatt tárgyalt anyagot. Szerző szerint a legmodernebb irodalom főeredménye az, «hogy szorosabbra fűzte az évtizedek folyamán meglazult kapcsolatokat a nyugati költészettel»; hogy ez a felfogás mennyire helytelen, elég, ha REVICZKY BAUDELAIRE-, vagy KOMJÁTHY SCHOPENHAUER-kultuszára utalunk. Az ilyen jelzőktől, mint pl. a «szabadszájú» SHAKESPEARE, a «jölfésült» BALZAC

lehetőleg óvakodjunk, hiszen lehet az essay-stilust közvetlenebbé tenni ilyen útszéli jelzők nélkül is. Miért «titáni havas» Eötvös József? Talán nagy hatást elért regényei miatt? A könyvészeti összeállítás elég teljesnek mondható. — Az ötödik füzetben maga a szerkesztő próbálja megrajzolni TORMAY Cecile portréját. Nagy megértéssel készült ez a tanulmány. TORMAY megérdemli ezt a szép és művészi írói arcképet, hiszen KAFFKA Margit mellett a legnagyobb magyar írónőnk. Valóban művészetét a legtalálékosabban «antik szoborhoz», vagy «firenzei ötvösmunkához» lehet hasonlítani s ez is egyik oka annak, hogy népszerűsége nálunk még nem érte el tetőpontját. A bibliográfia teljesebb is lehetett volna. — A sorozat hatodik számát RUZITSKA Mária írta ZILAHY Lajosról. Olyan ez a füzet, mint egy interjú, értéke is körülbelül ezen a színvonalon áll, kellemes csevegés egy túlzóan megnagyított író-hősről, a tudományosságának még csak a látszatától is óvakodva. Egy meleg kedélyű és lángoló lelkesedésű dilettáns munkája, értéke mulandó, mint maga a műfaj, melyben iratott.

Most, hogy szemlét tartottunk a füzetek és azok írói felett, meg kell állapítanunk, hogy nagyon helyes gondolat volt e sorozat megindítása. Valóban szükség van arra, hogy író kortársaink életéből ki-merítsük az élet «nyers» anyagát is, melyben művészetük megnyilatkozott. Ezek a «dokumentumok» érthetőbbé teszik a művész felsőbbrendűségét s bevilágítanak a titkos mozgatórugók közé. Csakugyan itt volt már az ideje egy ilyen «kalauz» megindításának, mely tárgyilagos hangon tanítson és fölfedezzen rejtett értékeket. Helyes gondolat volt összegyűjteni az egyes írók műveinek és azok kritikáinak jegyzékét, de ezt a jövőben nagyobb körültekintéssel és teljesebben kell megoldani. Kár, hogy az «előkészületben» figyelmen kívül hagyták a kritikusokat és irodalomtörténészeket s hogy a tervből ezenkívül kiestek AMBRUS Zoltán, BIBÓ Lajos, HARSÁNYI Kálmán, KODOLÁNYI János és még mások nevei, akiknek életrajzai nélkül nem lenne teljes napjaink irodalmának képe.

KOZOCSA SÁNDOR.

A SZERKESZTŐSÉGHEZ BEKÜLDÖTT KÖNYVEK:

Zakład Narodowy Im. Ossolińskich we Lwowie: Ustawy, Przywileje i Rzeczy dziejów jego dotyczące. Zebrał i wydał Wilhelm BRUCHNAŁSKI. Lwów, 1928. — FISCHER, Adam: Institut National Ossolinski. Léopol, 1928. — MAZANKOWA, Marja i TYSZKOWSKI, Kazimierz: Bibliografja Historji Polskiej za rok 1927. Lwów, 1928.

Erdélyi Irodalmi Szemle, Kolozsvár: DR. FERENCZI Miklós: Az erdélyi

magyar irodalom bibliographiája. 1926. és 1927. év. (Erdélyi Tudományos Füzetek. Szerk.: DR. GYÖRGY Lajos. 14. és 18. sz.) Kolozsvár, 1928 és 1929.

Az «Árpád Könyvek» szerkesztősége, Kalocsa: FODOR Árpád: Család-védelem. (Árpád Könyvek. Szerk.: DR. ERDEY Ferenc. 21—22. sz.) Kalocsa, 1928.

A Versenytermelési Útmutató szerkesztősége, Budapest: Versenytermelési Útmutató. A haladó gazda naptára. 1929. Szerk.: FILÓ János dr. és RADNÓTI István. Budapest, 1928.

Magyar Bibliophil Társaság, Budapest: A Magyar Bibliophil Társaság Évkönyve. I. 1921—1928. Budapest, 1928.

Fővárosi Pedagógiai Könyvtár, Budapest: A Fővárosi Pedagógiai Könyvtár Évkönyve és Szemelvényes Szakjegyzéke 1928. Új folyam 1. szám. Budapest, 1928.

Az Országgyűlés Könyvtára, Budapest: Az Országgyűlés Könyvtárának Katalógusa. I. Közjog és közigazgatási jog, 1866—1928. DR. PANKA Károly és dr. TRÓCSÁNYI György közreműködésével szerkesztette dr. NAGY Miklós. DR. ZSITVAY Tibor képviselőházi elnök előszavával. Budapest, 1929.

Kir. Magy. Pázmány Péter Tudományegyetemi Könyvtár, Budapest: Americana. A Carnegie endowment for international peace könyvadományának címjegyzéke. (A Budapesti Kir. Magy. Pázmány Péter Tudományegyetemi Könyvtár címjegyzékének mellékletei. III.) Budapest, 1928.

Magyar Sociographiai Intézet, Budapest: Társadalomtudományi bibliographia. III. évf. Szerk.: DR. KRISZTICS Sándor. (Magyar Sociographiai Intézet kiadványai. 8. szám.) Budapest, é. n. (1929.)

Ranschburg Gusztáv könyvkereskedése, Budapest: DIVÉKY Adorján: A Lengyelországnak elzalogosított 16 szepesi város visszacsatolása 1770-ben. Budapest, 1929.

Magyar Protestáns Irodalmi Társaság, Budapest: Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár. Szerk.: ZSINKA Ferenc. XII. évf. Budapest, 1928.

Dr. Barna János: Balogh István naplója. Sajtó alá rendezte és kiadta BARNÁ János. Makó, 1928. — Balogh István. Egy agg magyar színész életéből. Sajtó alá rendezte és kiadta: dr. BARNÁ János. Makó, 1927.

Dr. Bálint Nagy István: Kolerajárványok Csanád vármegyében. (Adatok Csanád vármegye közegészségügyének történetéhez. I.) Makó, 1928.

Zoltai Lajos: Jelentés Debrecen sz. kir. város Múzeumának és közművelődési könyvtárának 1928. évi működéséről. (Debrecen sz. kir. város Múzeumának [a Déri-múzeumnak] kiadványai. XXIII.) Debrecen, 1929.

Ernyey József: Lazari György kéziratoss éremtana a XVIII. századból. (Különlenyomat a Numizmatikai Közöny XXV. évfolyamából, 1926.) Budapest, 1928.

Dr. Zorkóczy József: Rend a chaosban. Tragédia. Baja, 1929.

Sipos Lajos: A magyar szabadságharc visszhangja a francia irodalomban. 1848—1851. Bölcsészettudományi értekezés. (Bibliothèque de l'Institut Français à l'Université de Budapest. 10.) Budapest, 1929.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

Bulletin du Bibliophile et du Bibliothécaire. 1929 január—április. E mintaszerű folyóirat kiváló szerkesztője, Fernand VANDÉREM minden füzet «Chronique» rovatában egy-egy elfelejtett vagy kevésbé méltányolt kiadványra hívja fel olvasói figyelmét, vagy tisztázza egy-egy mű «eredeti kiadásának» kérdését. Az eredeti kiadás kérdése erősen foglalkoztatja a francia könyvgyűjtőket s ezeknek megállapítása körül gyakran heves viták fejlődnek ki. A francia könyveknél gyakran jogos a vita, mert ugyanaz a mű egyazon évben pld. Bruxellesben s Párisban is megjelent, így hát a «legelsőség» kérdését sok minden érvel, újsághírrrel, hirdetéssel kell igazolniok. Így az igazi könyvbarátoknak s könyvszakértőknek alapos könyvészeti és irodalmi ismeretekről kell tanubizonyságot tenniök. A Bulletin e kérdéseken kívül a történeti részt is műveli, így hosszabb s igen érdekes cikket közöl G. MACON tollából *Le duc d'Aumale et Emile Augier* címen, melyben e két kiváló férfiú között volt barátságos viszony képét nyújtja eredeti levelek alapján. A középiskolában volt iskolatársak későbbi életükben sem váltak el egymástól s AUMALE hercege AUGIER könyvtárnokának nevezte ki — mellette egy segéd alkalmazott volt, ki a munkát végezte — csak azért, hogy AUGIER zavartalanul szentelhesse magát irodalmi munkásságának. A szíves viszony AUMALE herceg száműzetése idején sem szakadt meg s AUGIER minden munkáját megjelenéskor megküldötte pártfogójának. A levelek megszűnnek a herceg visszatérével, amely időtől kezdve már személyesen adhatta át AUGIER a könyveket. — A tisztán a francia könyvgyűjtőket érdeklő tanulmányok és cikkek felsorolását elhagyva, meg kell említenünk a párisi Bibliothèque Nationale könyvkötés-kiállításáról szóló beszámolót. Jaquues MÉGRET nagy szeretettel és hozzáértéssel számol be a francia Nemzeti Könyvtár eme legújabb kiállításáról, amelyben e gazdag könyvtár a faragott elefántcsonttal borított kötésekről (Karolinkori evangeliarumok) a 19. századig a könyvkötés egész történetét mutatta be. — Raymond HESSE: *Les sociétés de bibliophiles* címen a francia bibliofil egyesületeket és azok munkásságát ismerteti.

I. K.

La Bibliofilia. XXXI. évf. 1—4. szám (1929. január—április). E gazdag tartalmú folyóirat régi mesgyéjén halad, amikor változatos egymásutánban hoz tanulmányokat metszetekről, nyomtatványokról, levéltárakról stb. Az idei két kettős füzetben is — és ez nálunk szokatlan — több tanulmányt közöl, melyeknek folytatását egy vagy több füzet átugrásával hozza, úgy hogy az olvasó érdeklődése hosszabb ideig kielégítetlen marad. Így az első füzetben Benvenuto DISERTORI *Rami cinquecenteschi alla R. Calcografia* címen BARTSCH Ádám *Peintre graveur* c. munkája XV-ik kötetéhez adott kiegészítéseit nem folytatja a következő (kettős) füzetben, hanem valamelyik utánajövőre hagyja. Ezzel

szemben Roberto RIDOLFI *L'Archivio della famiglia Guicciardini* címen e levéltár részletes lajstromát illetőleg ismertetését folytatja. A 3—4. kettős szám önálló cikkeiben is hosszabb ideig szünetelt tanulmány folytatásával találkozunk, ú. m. Guido Lodovico LUZATTO *L'opera grafica di A. Dürer* című munkájával amely azonban még koránt sincs befejezve. Ugyancsak folytatás Thomas ASHBY *Un incisore antiquario del seicento c.* érdekes és gazdagon illusztrált tanulmánya, amely e számmal be is fejeződik. Az aeronautica iránti érdeklődés mind általánosabbá lesz s ezért a mult esztendőben közölt lajstrom sikerén felbuzdulva, most az érdeklődők számára *Corriere aeronautico internazionale* címen az utolsó két év termését s annak eredményeit összefoglalóan ismerteti e kérdés kitűnő ismerője, G. BOFFITO. — A La Bibliofilia-nak hírrovata, mint eddig, úgy most is, nagy gonddal egybeszedett értesítéseivel tájékoztatja a könyvbarátot a legújabb idők öt érdeklő nevezetesebb eseményeiről. Hírrovatnál jóval nagyobb s valóban kimerítő tájékoztatást kapunk Franciaország és Németország könyvtári és rokontermészeti ügyeiről. A *Courrier le France* A. B. jegyű írója 22 lapos beszámolójából csak a párisi Bibliothèque Nationale fényképeszeti úton elkészített lajstromát említjük meg, mely idén nyárra fog befejeztetni s a közönség rendelkezésére bocsátatni. Úgy mellékesen megemlítjük, hogy a nyomtatványi osztály gyarapodásban az ajándékok kerekszám 25 ezer kötettel szerepelnek amelyek között nagyértékű könyvészeti ritkaságok is vannak.

I. K.

Revue des Études Hongroises et Finno-ougriennes. 1928. 1—3. sz. (január—szeptember). A BARANYAI István és ECKHARDT Sándor gondos szerkesztésében megjelenő francia nyelvű folyóirat mult évi első számát SZINNYEI József professor jubileumának szentelte, egyben francia SZINNYEI-Emlékkönyvet adott, melyben MEILLET, TAGLIAVINI, TRONCHON, SAUVAGEOT, MELICH és GOMBOCZ tanulmányait közölte. A 2—3. (kettős) szám BERZEVICZY Albert kitűnő FRAKNÓI Vilmos életrajzát, ECKHARDT Sándor *Sicambria*-ról írt tanulmányát, KASTNER: AMIEL elfelejtett PETŐFI-fordításairól szóló gondos összegező dolgozatát, s CZEKE Marianne: BRUNSVIK Teréz grófnőről való rövid életrajzát — mely úgyszólván kizárólag a gyermek- és nőnevelés érdekében kifejtett munkásságáról szól — közli. Értékes és a külföld tájékoztatása szempontjából fontos rövidebb adalékok, megjegyzések és kritikák minden számban vannak s jó szolgálatot tesznek hazai tudományosságunk ügyének.

I. K.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

A budapesti Egyetemi Könyvtár «Americana» gyűjteménye. A múlt év tavaszán a Carnegie Endowment for International Peace egy 766 műből, 1196 kötetből álló Americana collectiót ajándékozott a budapesti Egyetemi Könyvtárnak. A gyűjtemény feldolgozási munkálatai 3 hét alatt befejezést nyertek s augusztusban már a gyűjtemény alfabetikus katalógusa is megjelent az Egyetemi Könyvtár címjegyzékének mellékletei sorozatában. Tekintettel a gyűjtemény zárt tárgyi egységére, az igazgató elhatározta, hogy nem bontja meg azt a könyveknek a Könyvtár szakjaiba való beosztásával, hanem egy tovább építendő új külön gyűjtemény, az «Americana» alapanyagaként külön kezelteti.

Folyó év január 13-án megtörtént a gyűjtemény ünnepies átadása az Egyetemi Könyvtár olvasótermében, ahol egy márványtábla örökíti meg a Carnegie Endowment bőkezű ajándékának emlékét. Az ünnepélyen James BUTLER-WRIGHT, az Egyesült-Államok nagykövete beszédet mondott, melyben hangsúlyozta, hogy az ajándék indoka az a gondolat, hogy a nemzetközi érintkezés nem nyugodhatik tisztán materiális bázison, nem nélkülözheti a szellemi, a lelki alapokat és örömét fejezte ki, hogy mint az ajándék átadójának némi része lehet neki is ebben az ajándékozásban, melynek feladata két nációnak kapcsolatainak elmélyítése. A követtől a kultuszminiszter képviselőjében megjelent PETRI Pál államtitkár vette át a gyűjteményt, beszédében annak a reményének adva kifejezést, hogy a könyvek tényleg közelebb fogják hozni egymáshoz a két népet s így az emberszeretet és civilizáció nagy céljait fogják szolgálni; s kéri a követet, hogy továbbítsa a kultuszminiszter köszönetét a Carnegie Endowment vezetőségének. Utána FINÁCZY Ernő prorektor mondott köszönetet s átadta a gyűjteményt PASTEINER Iván könyvtárigazgatónak, aki átvevő beszédében méltatta annak jelentőségét és mint a háború óta egyre intenzívebbé váló magyar-amerikai szellemi kapcsolatok egy új láncszemét üdvözölte.

A gyűjtemény jellegét az ajándékozás célja adja meg. Ez a cél: propaganda, de a legjobb értelemben; módot adni a külföldnek arra, hogy irodalmának legkiválóbb termékeiben ismerhesse meg Amerikát és az amerikai gondolkozást, megismerhesse olyannak, amilyennek az U. S. A. legkiválóbb fiai látták és látják.

Megismertetni az országokat egymással és ezen az úton a nemzetközi megértést és a békét ápolni, — ez a Carnegie Endowment for International Peace feladata, ez ajándékának is a célja. Az anyag összeválogatása megfelel az Endowment jellegének, de megfelel az amerikai érdeklődés irányának is. Tülnyomó nagyrésze szociális problémákkal s az Egyesült-Államok társadalmi strukturájával foglalkozik. Igen szépen van képviselve a tudományos politikai

irodalom, a tipikusan amerikai politika-tudomány. Nagy hely jut az Egyesült-Államok közjoga irodalmának s gazdasági szervezete ismertetésének. Több nagy gyűjteményes munkával és számos monografiával van képviselve az Egyesült-Államok története és ezen belül különösen nagy amerikaiak biográfiája, az amerikai szépirodalom és filozófia és meglepően nagy számban a pedagógia. Ezek képezik a könyvtár törzsanyagát, az általuk adott képet egészíti ki néhány gondosan összeválogatott munka az Egyesült-Államok földjéről, művészetéről, irodalmáról stb. — Szóval a gyűjtemény egy nagy gondnal, szakismerettel és szeretettel összeállított U. S. A. standard könyvtár, amely tényleg alkalmas arra, hogy jó képet adjon az amerikai psychéről és az Egyesült-Államok szellemi életéről.

Az Egyetemi Könyvtár egyrészt az értékes ajándék megbecsülésének akart kifejezést adni azzal, hogy e gyűjtemény alfabetikus katalógusát kinyomatta, másrészt mint Magyarország legjobb ilyen irányú speciális könyvtárának tulajdonosa, az Észak-Amerikára vonatkozó standard művek bibliográfiáját kívánta az érdeklődők kezébe adni. (A katalógus címeirása: *Americana*. A Carnegie Endowment for International Peace könyvadományának címjegyzéke. Budapest, 1928. Kir. M. Egyetemi Nyomda. IV. 132 l. 8°. [A budapesti kir. m. Pázmány Péter Tudományegyetemi Könyvtár címjegyzékének mellékletei. III.]

IFJ. DOMANOVSKY SÁNDOR.

Andreas Pannoniusnak egy ismeretlen kéziratot munkájáról. ANDREAS PANNONIUS munkáit — mint ismeretes — olaszországi kutatásai során a fáradhatatlan FRAKNÓI Vilmos fődözte fel egy római és egy modenai kódexben. (L. Magyar Könyvszemle 1879. évf. 113. s. köv. lk.) Az első jelentősebb részletet írónknak *De Regis Virtutibus* c. MÁTYÁS királyhoz írt művéből ÁBEL Jenő tette közzé 1880-ban *Analecta* c. kötetében. (158. s. köv. lk.) Hat évvel később FRAKNÓI az *Irodalomtört.* Eml. I. k.-ben (*Két magyarországi egyházi író a XV. sz.-ből: Andreas Pannonius — Nicolaus de Mirabilibus*) írónknak összes műveit kiadta s ugyanezen kötetének bevezetésében a vonatkozó életrajzi adatokat is összeállította. 1921-ben Giulio BERTONI *Guarino da Verona fra letterati e corligiani a Ferrara* c. munkájában (183. l.) FRAKNÓI-tól függetlenül megemlékezik a modenai 108. sz. (= Q. 9, 12) latin kéziratról, mely tudvalevőleg ANDREAS PANNONIUS két munkáját tartalmazza.

MAZZATINTI kéziratkatalogusának VII. k.-ból, melyben Francesco CARABELLESE a Monteleone di Calabriában őrzött CAPIALBI-könyvtár kézirateit ismerteti, már régóta figyelmessé lettem egy kódexre, mely e nevezetes XV. sz.-i latin írónknak egy eddig teljesen ismeretlen munkáját tartalmazza. A katalogusban (204. l.) a munkáról a következőket találjuk: «*Fratris Andreae Pannonii ordinis Chartusiensis super Cantica Cantorum Salomonis expositio devotissima una cum brevi et morali B. Gregorii papae expositione, quae in marginibus ponitur*». In fine: «*Explicit die 16 martii 1506. Inchoata et ad finem usque perducta una cum toto volumine in Chartusia Ferrariae per F. A. professum domus Bononiae primo anno liberationis meae ex Egypto. Qui habet aures audiendi, audiat*».

ANDREAS PANNONIUSnak eddig ismert munkái FRAKNÓI szerint «inkább

történelmi vonatkozásaik és szerzőjük egyénisége, mint tudományos értékükért bírnak jelentőséggel». Valószínű, hogy ebben az ismeretlen munkájában is, bár a szerző az *Énekek énekéről* elmélkedik, szintén lehetnek érdekes, talán magyar vonatkozású történeti jellegű kitérések is. Épen ezért, mihelyt pár évvel ezelőtt hosszabb római tartózkodásom során először alkalmam nyílt rá, azonnal megkíséréltem, hogy a kódex szövegét másolatban megszerezze. E feladat megoldása annál sürgetőbbnek tűnt fel előttem, mert a magán-könyvtárak sorsa általában meglehetősen változatos szokott lenni s így ki lehetünk annak téve, hogy a becsesnek ígérkező kódex egyik napról a másikra mindörökké eltűnik szemünk elől. Azonban váratlan akadályokra bukkantam, sőt az első próbálkozások alkalmával a tulajdonos-társaktól közvetett úton olyan hírt kaptam, mintha a kódex már nem is lenne a CAPIALBI-család birtokában. Ez a híradás tévesnek bizonyult, amennyiben 1926 tavaszán a római magyar intézet két tagja, NAGY Lajos és SZALAY Ákos északafrikai tanulmányújukra indulóban kérésemre lekötőlemez áldozatkészséggel felkeresték Monteleone-ben a szóbanforgó könyvtár tulajdonosait s megállapították, hogy a kódex egyelőre változatlanul a régi helyén van. A múlt év nyarán megfélemlőnek gondolt előkészítés után ismét kísérletet tettem arra, hogy a kézirat lemásolására engedélyt szerezzek, amennyiben egyik tanítványomat, JUHÁSZ Lászlót különböző ajánlólevelekkel felszereltem e feladat megoldására Monteleone-be küldtem. Ez alkalommal az egyik épen jelenlevő társtulajdonos anynyira elzárkózott a kódex lemásolására vonatkozó minden kérés teljesítése elől, hogy még a kézirat megmutatására sem volt hajlandó. A közel jövőben ismét meg fogom próbálni, hogy ANDREAS PANNONIUS ismeretlen művéhez valami módon hozzáférhessek. Az erre vonatkozó újabb tárgyalások kimenetele egyelőre fölötte bizonytalan. Az eddigi tapasztalatok után arra is el kell készülnünk, hogy a jeles magyarországi latin író ismeretlen műve továbbra is hozzáférhetetlen lesz a magyar tudomány számára.

(Szeged.)

HUSZTI JÓZSEF.

VÁLTOZÁSOK

a magyarországi nyomdáknál 1928 nov. 1-től 1929 ápr. 30-ig.

Budapesten.

Adám és Biermann, Metropolitán nyomdai müintézet. V., Falk Miksa-utca 24.
Augenfeld Márkus és Polgár Béla, «Royal» kny. VII., Rózsa-utca 45.
Boros Ignác, VI., Podmaniczky-utca 24.
Braun Aladár, VI., Bajnok-utca 5.
Fischer Gyula, VI., Lázár-utca 13.
****Gergely Miksa**, VI., Lázár-utca 2.
****Gerő Sándor**, II., Székely-utca 2.
Gewürtz Ferdinánd, «Glória» kny. VI., Király-utca 18.
Havas Ödön, VIII., Hunyadi-utca 7.
****Kálmán György**, V., Vadász-utca 32.
Katzburg Manó, VII., Dob-utca 25.
Katzburg Salamon, VII., Dob-utca 28.
Keszler Izidor, VI., Vasváry Pál-utca 9.
Kohn Ignác Artur, VII., Klauzál-tér 4.
Ladányi János, «Madách» ny. IV., Magyar-utca 52.
****Landesmann Gyula és Tsai**, VIII., Népszínház-utca 26.
Löffler Lipót, VII., Kisdíófa-utca 2.
Magyar József és Kämpfner Andor, VIII., József-utca 6.
****Morva Rexő**, X., Alkér-utca 32.
Morvai Vilmos, VI., Király-utca 54.
Naftali Aron, VI., Király-utca 32.

Neufeld Zoltán, VII., Rombach-utca 8.
Paulovits Imre, V., Sziget-utca 19.
Pollák Sándor, VI., Rózsa-utca 76.
****Rothenstein Vilmos és Klein László**, VII., Szövetség-utca 6.
Rusznák Lajos, VII., István-út 17. (Nefe-lejts-utca 34.)
****Schmiedl Sándor**, VI., Lázár-utca 13.
Singer Bernát, VIII., Bezerédi-utca 4.
Steiner Heimi Henrik, VII., Király-utca 3.
****Steininger Nátán**, VII, ker., Erzsébet-körút 44.
Sylvester irod. és ny. int. rt., VI., Hermina-út 37.
****Szabó Jenő és Geiszt Mártonné**, V., Arany János-utca 3.
****Szabó Lajos**, Medika ny. IX., Lónyay-utca 18/a.
Szepes Árpád és Leiner Tivadar, V., Alkotmány-utca 15.
****Vajda István**, VI., Lázár-utca 15.
Viola és Geiszt, V., Arany János-utca 3.
Weisz Armin, VII., Wesselényi-utca 22.
****Weisz Sándor**, IX., Ráday-utca 11—13.
****Weisz Simon**, VI., Ó-utca 16.
Weisz Simon, VIII., Vig-utca 6.
****Zweber Jakab**, VI., Király-utca 32.

Vidéken.

Baja. *Bakanek és Goldberger. Árpád-utca 12.
Cegléd. **Ceglédi Hangya Szövetkezeti ny. Nagy Elek és Turi Éde.
Csorna. **Csornai nyomda vállalat. Nyomda és lapkiadó közkereseti társaság, Eigner Géza.
Dunavescse. Weiner Miksa.
Győr. Pannonia kny. Tulajd. Raab Béla. Andrassy-út 15.
Kalocsa. *Berkes és Társa.
Kecskemét. Horváth Ödön. Kecskeméti Közlöny nyomda és lapkiadó vállalat. Arany János-utca 8.
Varga Gyula. Merkantil ny. Koháry-utca 2.
Kiskőrös. Szabolcs Testvérek.
Kiskunhalas. Kiskunhalas Helyi Értesítője lapvállalat nyomdája.
Kispest. Kovács Jenő.
Kistelek. *Kultura ny.

Kunszentmárton. Lakatos József.
Miskolc. *Miskolci kny. rt.
Nyíregyháza. *Tiszavidék ny.
Pesterzsébet. Molnár János.
Róth Lajos. Kertész-utca 4.
Pestszentlőrinc. Dávidovits Zsigmond. «Gráfika» ny. Üllői-út 123.
Pestújhely. Gewürtz Ferdinánd, Gr. Andrassy Gyula-út 32.
Molnár János. Templom-tér 6.
Németi Elemér.
Sasbalom. Miselbach Ede. Gizella-út 1.
Szabadszállás. Preller János.
Tablótfalu. **Sylvester ny.
Ujkécske. **Luspay Gyula.
Újpest. Bellák Gyula. «Attila» ny. Árpád-út 18.
Székely Jenő. Sokszorosító Ipar ny. Király-utca 1.
Vác. Ábelesz Gábor. «Pannonia» ny.
****Váci keresztény ny. rt.**

A két **-gal jelzett nyomdák megszűntek; az egy *-gal jelzett nyomdák változásról magánúton értesültünk.

BULLETIN
DE LA
REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE

ANNÉE 1929. I. Semestre.

Dr. Paul Gulyás: Über die Titelvignette des Peter Melius'schen Herbariums. Mit vier Textbildern. (Ss. 1—8.)

Kaspar HELTAIS Witwe in Kolozsvár veröffentlichte im Jahre 1578 das *Herbarium* des Debrecener Predigers Peter MELIUS, eine ziemlich freie und stark gekürzte Bearbeitung des Lonizerschen *Kräuterbuchs*. Frau HELTAI liess den 207 Blätter zählenden stattlichen Band mit einer Titelvignette schmücken, die aus vier Szenen besteht. Dem unbekannten Xylographen, der sich mit dem Monogramm S. H. R. (oder S. I. R. ?) bezeichnet, dienten zu drei dieser Szenen einige Holzschnitte als Vorlage, welche Verfasser in der 6. Auflage des *Kräuterbuchs* Adam LONICERUS vorfand. Nur das Original der Szene von der Kräuterfrau konnte nicht eruiert werden. Möglich, dass sie die Kopie der Titelvignette des *Kräuterbuchs* ist, die leider aus dem zur Vergleichung herangezogenen Exemplare des Ung. National-Museums fehlte. Die primitive Arbeit des Ungarischen Holzschneiders ist ebenso weit entfernt von der Freiheit seiner Originale, als MELIUS trockener Auszug von der fließenden Darstellungsweise des LONICERUS. Trotz aller Unbeholfenheit ist sie jedoch ein wertvolles Denkmal aus den Kinderjahren der ungarischen Buchillustration.

Dr. Josef Huszti: Ein Gedicht des Callimachus Siculus an Nikolaus Báthori. (Ss. 9—14.)

Die Handschrift des historischen Werkes von RANSANO (Palermo, Bibl. Com.) hat uns unter anderen ein Gedicht des italienischen Humanisten ANG. CALLIMACHUS SIC. von Mazzara aufbewahrt, welches an Nikolaus BÁTHORI, Bischof von Vác geschrieben ist. Aus dieser Handschrift hat der italienische Biograph RANSANO's, F. A. TERMINI, das Gedicht zum erstenmal herausgegeben. ANG. CALLIMACHUS SIC. von Mazzara müssen wir von seinem Zeitgenossen und Namensgefährten ANG. CALLIMACHUS SIC. von Messina unterscheiden; einige Gedichte des letzteren befinden sich im Cod. Vat. Lat. Urb. 1193.

Dr. Jules Bisztray: L'instruction moderne des bibliothécaires et l'École des Bibliothécaires à Paris. (Pp. 15—24.)

L'idée de l'instruction publique des bibliothécaires date de l'Amérique. Ce fut Melvil DEWEY, l'inventeur de la classification décimale, qui le premier inaugura

un cours de ce genre en 1887 sur Columbia University. Depuis l'enseignement des bibliothécaires prit un développement prodigieux en Amérique et d'après le modèle américain, aussi en Europe, surtout en Allemagne. A Paris un cours a été commencé en 1923 par l'American Library Association et il trouva un si bon accueil aux milieux des bibliothécaires français et étrangers qu'on le changea bientôt en un cours normal dont l'assistance va toujours grandissant. L'École des Bibliothécaires ainsi fondée a pour but l'enseignement pratique de la science des livres et des bibliothèques, c'est-à-dire elle veut former des vrais bibliothécaires qui connaissent les exigences du public et travaillent pour lui et non des savants érudits. Le nouveau type des bibliothèques ne demande pas des archivistes-paléographes, des élèves de l'École Nationale des Chartes, mais des hommes pratiques et réalistes.

Dr. Albert Gárdonyi : Die ältesten Buchhändler der Stadt Pest. VIII—IX. (Ss. 25—32.)

Joseph MÜLLER hat seine Laufbahn im Dienste des Buchhändlers Konrad HARTLEBEN begonnen und erhielt im Jahre 1811 das Recht, eine Leihbibliothek zu errichten. Dieses Unternehmen fiel schlecht aus und er gründete schon im Jahre 1813 eine Buchhandlung, welche sich lange erhielt. Nach dem im Jahre 1842 erfolgten Tode des Stifters übergab die Buchhandlung an seine Witwe und den älteren Sohn Adolf MÜLLER. Im Jahre 1846 trat auch der jüngere Sohn Julius MÜLLER in das Geschäft, der ältere aber gründete im Jahre 1848 eine selbständige Buchhandlung, wozu er auch das Buchdruckerrecht erwarb. Bald darauf starb er, sein Buchhandlungsrecht ging verloren und seinen Büchervorrat erwarb der Buchhändler Robert LAMPEL. Die Buchhandlung des Stifters erhielt sich weiter unter der sachverständigen Leitung Julius MÜLLERS, welcher auch als Herausgeber tätig war.

Der interessanteste Repräsentant der Pester Buchhändler war Sigmund IVANICS, der seine Laufbahn in Wien begonnen hat, im Jahre 1801 aber schon in Ofen das Buchhandlungsrecht erhielt. Er eröffnete die Buchhandlung erst im Jahre 1817 und übersiedelte schon im Jahre 1815 nach Pest, wo er lange als Antiquar tätig war. Im Jahre 1818 erhielt er auch das Recht, eine Leihbibliothek zu errichten, seine Verhältnisse liessen es aber nicht zu, die Befugnis wirklich auszuüben. Als Antiquar war er weit berühmt, nach seinem im Jahre 1844 erfolgten Tode erwies es sich aber, dass er mit Schulden belastet war und die Erben erhielten das Recht, den Büchervorrat zu verkaufen. Sein Schwiegersohn Michael MAGYAR nahm diese Aufgabe auf sich, widmete sich später diesem Berufe und verkaufte das Buchhandlungsrecht an Joseph DEMJÉN.

DOCUMENTS INÉDITS.

Dr Béla Iványi : Livres, bibliothèques et typographies en Hongrie. (Pp. 33—48.)

Sous ce titre l'auteur publie une matière qu'il a recueillie pendant toute sa vie et qui se rapporte à l'histoire du livre hongrois. Dans la préface de cette publication, résultat des fouilles faites dans plus de soixante archives et

bibliothèques, l'auteur éruet l'idée de l'édition d'un «*Monumenta ad historiam librorum, bibliothecarum et typographiarum Regni Hungariae spectantia*». On voit de cette publication que l'estime et le culte des livres chez les hongrois date de la même époque que l'État. Nombre de seigneurs et prélats hongrois avaient des bibliothèques plus remarquables que celles qui étaient possédées en même temps par des princes royaux ou impériaux. Au cours du XVIIIème siècle des bibliothèques publiques et privées ont été fondées en Hongrie, l'une plus belle et plus riche que l'autre, dont plusieurs existent encore aujourd'hui. Nous devons ajouter que la matière à publier n'est pas encore entière et que les fouilles faites dans ce sens dans les bibliothèques hongroises ne sont pas encore finies. La matière immense y publiée prouve aussi que jadis il y avait en Hongrie une vie intellectuelle de haut niveau. Malgré que pendant des siècles les hongrois aient lutté, les armes à la main, pour la défense des civilisations occidentales, dans leurs loisirs ils ont lu pourtant, si pas autre chose, au moins la Bible. Ils ont divulgué la civilisation, non seulement parmi les membres de leur propre nation, mais ils avaient soin de faire connaître, à l'aide des livres imprimés dans leur propre langue, aussi aux nationalités vivant dans leur territoire, les bénéfices de la civilisation.

Dr. Josef von Bajza: Beiträge zur ungarischen Bibliographie über Montenegro. Zweite Serie. (Ss. 49—63.)

Die zweite Serie der ungarischen Bibliographie über Montenegro wurde nach denselben Prinzipien zusammengestellt, wie die Erste. Die erste Serie enthielt 308 Werke, die zweite 121, doch sind unter den letzten 6, mit Sternen bezeichnete Werke, welche auch in der ersten Serie vorkamen und in die Zweite bloß deshalb wiederholt aufgenommen wurden, weil die bibliographische Beschreibung diesmal ausführlicher ist. Die beiden Serien zusammen enthalten also 423 Stücke. Selbständig erschienen davon 134, die übrigen sind in Zeitungen oder Zeitschriften publiziert. In Versen sind 53, die übrigen in Prosa verfaßt. Nach Sprachen teilen sie sich in 172 ungarische Werke (darunter 9 Stücke auch in lateinischer, deutscher, französischer und englischer Übersetzung), 183 serbische, 19 kroatische, 4 lateinische, 26 deutsche, 3 italienische, 13 französische, 2 slowakische, 1 englisches und 1 spanisches Werk.

Dr. André Hevesi: Bibliographie des pièces de théâtre françaises ayant rapport à la Hongrie. (Pp. 64—86.)

L'auteur a tâché de dresser un inventaire complet de toutes les pièces de théâtre françaises, depuis le XVIème siècle jusqu'à nos jours à sujets ou à des personnages hongrois. Il en a trouvé 55, dont une vingtaine ont été écrites sous l'ancien régime, le reste au XIXème siècle. Les sujets sont en partie historiques, en partie légendaires ou complètement fantaisistes. Quelques illustres personnages de l'histoire de Hongrie défilent sur la scène française, comme RÁKÓCZI ou THÖKÖLY; d'autre part, BERTHE au grand pied et Sainte ELISABETH de Hongrie y occupent aussi une place importante. Les notions géographiques et historiques des auteurs français, très vagues sous l'ancien régime, se précisent sensiblement au XIXème siècle.

Dr. Eugen Zoványi: Überreste und Spuren alter Bücher. (Ss. 87—90.)

Unter dieser Überschrift bespricht der Verfasser einige unbekannte, teils fragmentarisch vorhandene, teils völlig verschwundene Werke altungarischer Schriftsteller.

Dr. Georg Kristóf: Die Bücherkäufe eines in Heidelberg studierenden Ungarn aus dem Jahre 1617. (Ss. 90—94.)

In einem, verschiedene Doctoralthesen enthaltenden Colligat der Bibliothek des ref. KÜN-Kollegiums von Szászváros befindet sich ein nahezu zweihundert Titel enthaltendes Bücherverzeichnis mit genauen Preisangaben, nach Formaten geordnet. Die Liste zeugt von einer bemerkenswerten Kritik in der Auswahl der Bücher: der unbekannte Heidelberger Student stand jedenfalls auf der Höhe der damaligen Wissenschaft.

BIBLIOTHÈQUE HONGROISE. (Pp. 95—98.)

Dr. Jolán de Pukánszky-Kádár: Bibliothèque hongroise.

Contributions au I., II. et III. volume de l'Ancienne Bibliothèque Hongroise de Charles SZABÓ.

INDICATEUR OFFICIEL.

Dr. Émeric Lukinich: La bibliothèque Széchényi du Musée National Hongrois en 1928. (Pp. 99—117.)

L'usage de la bibliothèque: a) Communications sur place: 1. dans le département des imprimés; nombre des lecteurs: 10.683, volumes communiqués: 28.793; 2. dans le département des journaux; nombre des lecteurs: 3360-volumes communiqués: 9567; 3. dans le département des manuscrits: nombre des lecteurs: 189, pièces communiquées: 3141. 4. dans le département des archives; nombre des lecteurs: 442, pièces communiquées: 245.623. — b) Prêts: 1. dans le département des imprimés; nombre des emprunteurs: 3416, volumes prêtés: 5194; 2. dans le département des journaux; nombre des emprunteurs: 169, volumes prêtés: 431; 3. dans le département des manuscrits; nombre des emprunteurs: 35, pièces prêtées: 132; 4. dans le département des archives; nombre des emprunteurs: 105, pièces prêtées: 11.805.

Nombre des volumes reliés pour le département des imprimés: 298.

Accroissement: 1. Département des imprimés; dépôt légal; 24.324, dons: 1545, acquisitions: 767, échanges: 77, en somme: 26.873 pièces. — 2. Département des journaux; dépôt légal: 37.847 numéros, dons: 106 volumes et 169 numéros, acquisitions: 526 volumes et 106 numéros, transférés d'un autre département: 5 volumes, en somme: 831 volumes et 38.228 numéros. — 3. Département des manuscrits; dons: 338 pièces, acquisitions: 717 pièces et 2 caisses, transférés d'un autre département: 165 pièces, en somme: 1071 pièces et 2 caisses, — 4. Département des archives; dons: 941 pièces, acquisitions: 219 pièces, dépôts: 4749 pièces et 20 caisses, copie: 18 pièces,

transférés d'un autre département: 2527 pièces, en somme: 8454 pièces et 20 caisses. — 5. Département de la musique; dépôt legat: 335 pièces, acquisitions: 48 pièces, dons: 51 pièces, transférés d'un autre département: 29 pièces, échanges: 1 pièces, en somme: 464 pièces.

LITTÉRATURE. (Pp. 118—133.)

Geschichte der Königlich Ungarischen Universitätsdruckerei 1577—1927. Auf Grund selbständiger Archivforschungen gesammelt und geschrieben von Béla IVÁNYI und Albert GÁRDONYI. Mit der Besprechung der Materialien ergänzt, redigiert von Elemér CZAKÓ. Herausgegeben für das 350. Jubiläum ihrer Begründung von der Königlich Ungarischen Universitätsdruckerei. Budapest, (1927.) 202 S. 8°

Das schön und geschmackvoll ausgestattete Buch ist von grosser entwicklungsgeschichtlicher Bedeutung, insofern es die Geschichte der ältesten (unter den auch heute noch bestehenden) ungarischen Buchdruckerei schildert. Von der Gründung des Nikolaus TELEGDI an bis auf unsere Tage stellt dies Werk die Entwicklung dieser wichtigen Kulturinstitution streng auf Archivforschungen begründet dar. Nach dem Anfang, der voller Kämpfe war, erlebte die Druckerei eine wunderbare Blütezeit (in KAZINCZY's und später PETŐFI's Zeitalter), um in unseren Tagen sämtliche Druckereien und Verlagsunternehmungen übertreffend, den Ruhm des ungarischen Gedankens und der ungarischen Kultur zu verkünden.

(ALEXANDER KOZOCSA.)

Bibliographie de la littérature hongroise en Transylvanie. 1926. Rédigé par Nicolas *Ferenczi*. (Cahiers Scientifiques de Transylvanie, réd. par Louis *György*, no. 14.) Cluj-Kolozsvár, 1928, 8°, 23 p.

C'est déjà la troisième publication sur la production intellectuelle des Magyars de Transylvanie depuis 1919. Elle se rapporte à l'an 1926 et donne en somme une liste de 400 ouvrages, dont 107 oeuvres de belles-lettres, 90 oeuvres scientifiques, 55 de la littérature religieuse, 25 livres scolaires et 123 pièces d'un contenu varié.

(G. H.)

Zakładu narodowego imienia Ossolińskich ustawy, przywileje i pzewy dxiejów jego dotycząced. Lwów, 1928. Ossolineum. 8°, XXXII, 748, 1 pag.

Institut National Ossolinski, de Adam FISCHER. Traduit du polonais par Jean NARKIEWICZ JODKO.

Le critique trace l'histoire de l'institut Ossolinski d'après les deux oeuvres centenaires ci-dessus cités.

(DANIEL HAVRAN.)

Bibliografja historii polskiej za rok 1927. Marja MAZANKÓWNA i Kazimierz TYSZKOWSKI. Lwów, 1928. Ossolineum. 8°, 55 pag.

Compte rendu sur la classification de la bibliographie de l'histoire polonaise de l'an 1927.

(DANIEL HAVRAN.)

Divéky, Adorján : *Manuscripts aux rapports hongrois dans les bibliothèques et archives polonaises.* (Extrait de la revue: «Levéltári Közlemények», no. 1—4, 1927.) Budapest, Imprimerie Universitaire, 1928, 8°, 32 p.

L'auteur dans un voyage d'études de deux ans a fouillé les plus importantes bibliothèques et archives de la Pologne et a trouvé un très grand nombre de manuscrits ayant des rapports hongrois. Ce sont des sources historiques d'une grande valeur, donnant une matière riche et précieuse pour l'histoire des relations intellectuelles, commerciales et politiques de deux nations. Les plus intéressantes au point de vue hongrois sont les collections de Cracovie, comme les vieilles archives de la ville, la bibliothèque JAGELLO les archives de l'Université et le Musée des ducs de CZARTORYSKI, pleins de documents concernant l'histoire du commerce hongrois-polonais, les rapports historiques de la Hongrie (Transylvanie) et de la Pologne, surtout en XVI—XVIIe siècles, les influences intellectuelles, des étudiants hongrois ayant visité l'Université de Cracovie. Mais les bibliothèques et les archives de Lwow, de Varsovie, de Posnan, de Toruń, de Vilna contiennent aussi beaucoup de manuscrits avec des données hongroises. (G. H.)

Antonio Bonfini MCDXXVII—MCMXXVII. A cura della Brigata Ascolana Amici dell'Arte — Gruppo Studiosi Storia Patria. Ascoli Piceno, 1928, 8°, 139 pag.

C'est un livre commémoratif pour le cinquième centenaire de la naissance d'Antoine BONFINI, le célèbre historiographe du roi MATHIAS CORVIN. Après quelques notices biographiques de la plume de deux auteurs italiens de XVIIIe siècle, MOZZUCCHETTI et MARCUCCI, M. Ladislav TÓTH donne une étude sur le séjour de BONFINI en Hongrie, sur son principal ouvrage: *Rerum Hungaricarum Decades*, sur le sort du manuscrit original et des éditions différentes. Ensuite M. Mario Battistrada étudie la civilisation de la renaissance en Hongrie et le règne du roi MATHIAS CORVIN d'après l'ouvrage de BONFINI. Il s'occupe beaucoup de la personnalité du roi et de sa femme, BÉATRICE d'Aragon dont il note la grande influence sur son mari.

(GABRIEL HALÁSZ.)

Toepfer, Ludwig : *Über das Büchersammeln.* (Bibliophile Zeit- und Streitfragen. I. Heft.) Wien, Leipzig. (1927.) Verlag Leopold Heidrich 8°, 23 S.

Das kleine Heft beleuchtet interessant die verschiedenen Arten des Büchersammelns und gar manche seiner Feststellungen sind geschickt und auch instruktiv.

(ALEXANDER KOZOCSA.)

Zoltai, Ludwig : *Bericht über die Tätigkeit der städtischen Bibliothek und des Museums in Debrecen, im Jahre 1927.* Debrecen, 1928. 53, 2 S. 8°.

Zoltai, Ludwig: *Bericht über die Tätigkeit der städtischen Bibliothek und des Museums in Debrecen, im Jahre 1928.* Debrecen, 1929. 60 S. 8°.

Im Interesse der Kultur und Beförderung des geistigen Lebens unter der Bevölkerung, führte die Bibliothek 1927 die Neuerung ein, dass die Mittelschüler von nun an zur Erleichterung ihrer Studien, auf Gutachten der Direktion oder ihrer Professoren, zum Hausgebrauch leihweise Bücher erhalten, und zwar einmal wöchentlich, auf amtlichem Wege, durch das Institut. Der Bestand der Bücher betrug 1927: 14.000 Bde. Im Lesesaal wurden ausser den Zeitungen und Zeitschriften 12.746 Bde von 48.616 Personen benützt. Nach Hause nahmen 58.913 Leser 66.510 Bde. Das Interesse des Publikums bezog sich hauptsächlich auf belletristische Werke.

Im Jahre 1928 übersiedelte die Bibliothek in das Déri'sche Museum, wo der Bestand der Bücher plötzlich auf 20.000 Bd. stieg. Ausser den Zeitungen und Zeitschriften benützten 43.703 Leser 14.714 Bde, im Hausgebrauch 52.472 Leser 60.078 Bde. Es erschienen auch zwei Ausgaben von Bücherverzeichnissen, je 1000—1000 Bde enthaltend. (K. I.)

Literatur der aktuellen Fragen. *Hauptstädtische Bibliothek.* Nr. 46. u. 47. Budapest, Hauptstädtische Druckerei. 1928. 14, bezugsweise 11 S. 8°.

Die Hauptstädtische Bibliothek befasst sich in Nr. 46. mit der *Presse*, mit juristischen Fragen im Zusammenhang mit der Presse und ausserdem mit dem Autorenrechte. Die Bibliothek enthält 185 Werke und Artikel, welche sich mit dieser Frage befassen, darunter 56 ungarische. 8 ungarische Arbeiten befassen sich mit der Auslandspresse. Das Verzeichnis Nr. 47 ist der *Kartell- und Trustfrage* gewidmet. Hier finden wir 123 Titel, darunter bloss 13 ungarische, woraus ersichtlich ist, dass das ung. wirtschaftliche Leben sich mit Unternehmungen grösseren Stiles noch nicht so weit befassen konnte, um eine theoretische Literatur zu produzieren. (K. I.)

Unsere Zeitgenossen. 1. Géza JUHÁSZ: Michael Babits. IV, 47 S., 1 Bild; 2. Georg SZONDY: Koloman Csathó. 39 S., 1 Bild; 3. Franz ZSIGMOND: Franz Herczeg. 44 S., 1 Bild; 4. Géza JUHÁSZ: Sigismund Móricz. 46, 2 S., 1 Bild; 5. Johann HANKISS: Cecile Tormay. 48 S., 1 Bild; 6. Marie RUZITSKA: Ludwig Zilahy. 45 S., 1 Bild. — Budapest Studium, 8.°

Das erste der bisher erschienenen sechs Hefte dieser Unternehmung ist ein Essai über BABITS von Géza JUHÁSZ. Das Werkchen gibt uns ein einheitlicheres Bild über den Schriftsteller, als irgend ein weitschweifiges Buch. Die zweite Abhandlung über CSATHÓ ist zweifellos eines der schwächsten. Zusammenfassend schildert Franz ZSIGMOND in der dritten Studie HERCEG'S schriftstellerische Kunst. Im vierten Heft versuchte Géza JUHÁSZ die Gestalt von Sigismund MÓRICZ zu entwerfen. Die fünfte Arbeit, das Porträt Cécil TORMAY'S ist ein Versuch des Redakteurs selbst. Die sechste Nummer der Serie

enthält Marie RUZITSKA's Arbeit über Ludwig ZILAHY. Nach diesem Überblick der Hefte und Verfasser muss festgestellt werden, dass es ein sehr richtiger Gedanke war, diese Reihe zu beginnen. Es ist wirklich notwendig auch das «rohe» Material des Lebens aus dem Lebensgang unserer lebenden Schriftsteller, in dem sich ihre Kunst offenbarte, für die Nachwelt aufzuzeichnen. Diese «Dokumenta» bringen uns die übermenschlichen Charakterzüge des Künstlers näher und werfen ein Licht auf die geheimen Kräfte der Künstlerseele. Wohl war der Gedanke richtig, ein Verzeichnis der Werke der einzelnen Schriftsteller, sowie die Kritiken über dieselben zusammenzustellen, doch könnte diese Aufgabe in Zukunft mit breiterer Umsicht und vollständiger durchgeführt werden.

(ALEXANDER KOZOCSA.)

REVUE DES REVUES. (Pp. 134—135.)

Dieser Abschnitt enthält Auszüge aus den Mitteilungen folgender Zeitschriften der Jahre 1928 und 1929: *Bulletin du Bibliophile et du Bibliothécaire*, *La Bibliofilia*, *Revue des Études Hongroises et Finno-Ougriennes*.

NOTICES. (Pp. 136—138.)

La collection d'«Americana» de la Bibliothèque d'Université de Budapest. L'année passée la Bibliothèque d'Université de Budapest fut enrichie d'un don de Carnegie Endowment for International Peace. Le don comprend une collection d'«Americana», 766 ouvrages en 1196 volumes. La plus grande part de livres traite des problèmes sociaux; mais la politique, le droit public, l'économie, ainsi que l'histoire, l'art, la philosophie et surtout la pédagogie des États-Unis sont aussi représentées par des bonnes monographies. La collection restera unie; un catalogue alphabétique en fut dressé et publié au mois d'août.

(ALEXANDRE DOMANOVSKY fils.)

Un manuscrit inconnu d'Andreas Pannonius. Francesco CARABELLESE dans le septième tome du catalogue des manuscrits de MAZZALIATI énumérant les manuscrits de la bibliothèque CAPIALBI, gardés à MONTELEONE di Calabria, donne le titre d'un ouvrage entièrement inconnu d'ANDREAS PANNONIUS. Tous les efforts de M. HUSZTI pour obtenir la permission de copier le manuscrit ont été inutile, mais il engagera bientôt des nouvelles négociations.

(JOSEPH HUSZTI.)

CHANGEMENTS DANS L'ÉTAT DES IMPRIMERIES HONGROISES DU 1 NOVEMBRE 1928 AU 30 AVRIL 1929.

(Page 139.)

Explication des signes: * imprimeries non avisées officiellement; ** imprimeries dissoutes.

**A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának
címjegyzéke.**

- I. Horváth Ignác: A Magyar Nemzeti Múzeum
ősnymtatványai. Budapest, 1895. (Elfogyott.)
- II. Dr. Áldásy Antal: A Magyar Nemzeti Múzeum
könyvtárának címereslevelei. I. kötet. Budapest,
1904. — II. kötet I. füzet. Budapest, 1923.
Ára 14 pengő.
- III. Dr. Gulyás Pál: A Magyar Nemzeti Múzeum
könyvtárában lévő Aldinák. Budapest, 1908.
Ára 2 pengő.
- IV. Dr. Gulyás Pál: Magyar szépirodalom idegen
nyelven a Magyar Nemzeti Múzeum könyv-
tárában. Budapest, 1917. — Függelék. 1920.
Ára 10 pengő.
- V. Kereszty István: Hírlapok és folyóiratok
1867-ig. Budapest, 1916. Ára 3 pengő.
- VI. Isoz Kálmán: Zenei levelek a Magyar Nemzeti
Múzeum könyvtárában. Budapest, 1921—1924.
I. 1—3. füzet. Ára 9 pengő.
- VII. Akantisz Viktor: A Todoreszku-Horváth-könyv-
tár. Budapest, 1922. Ára 6 pengő.
- VIII. Dr. Bártfai Szabó László: Gróf Széchenyi
István könyvtára. Budapest, 1923. Ára 4 pengő.
- IX. Dr. Váczy János és Rédeyné dr. Hoffmann
Mária: Irodalmi Levelestár. I. kötet. Budapest,
1923. Ára 5 pengő.
- X. Végh Gyula: Rariora et Curiosa gróf Apponyi
Sándor gyűjteményéből. Budapest, 1925.
Ára 3 pengő.
- Magyar Könyvszemle. A Magyar Nemzeti Múzeum
Országos Széchenyi Könyvtárának közlönye.
Új folyam I—XXXVI. kötet. A négyfüzetes év-
folyamok ára 8 pengő, a kétfüzeteseké 6 pengő,
az egyfüzeteseké 4 pengő.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. — REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE.

Publiée par la bibliothèque Széchényi du Musée National Hongrois.

Directeur: M. le Dr. THÉODORE RÉDEY.

Prix du volume hors la Hongrie 6 francs. — Nouvelle série. XXXVI. volume III—IV-e livraisons. Juill.—Déc. 1929.

SOMMAIRE DU BULLETIN.

	Page
Dr. Paul Lukcsics: Vom Kodex der Vatik. ung. Chronik und dessen Text. (Mit einem Bild.)	9*
Dr. Albert Gárdonyi: Die ältesten Buchhändler der Stadt Pest. X—XII.	9*
Dr. Joris Vorstius: Ein neuer Erfolg in der internationalen geistigen Zusammenarbeit.	10*
Dr. Julius Baros: Petöfi in der Belletristik	12*
Dr. Aloys Ruppel: Das werdende Weltmuseum der Buchdruckerkunst	12*
Documents inédits. Dr. P. LUKCSICS: Zur Gesch. der Kossuthischen Berichte über den ung. Landtag. — Dr. B. IVÁNYI: Livres, bibliothèques et typographies en Hongrie. — P. DRESCHER: Unbekannte ung. Drucke. — Bibliothèque hongroise. (Dr. J. PUKÁNSZKY-KÁDÁR.)	14*
Indicateur officiel. Dr. K. ISOZ: Emerich Lukinich. — Dr. I. PASTEINER: La Bibliothèque d'Université Royale Hongroise «Pázmány Péter» en 1928. — P.: Le don de livres du gouvernement hongr. à Sa Sainteté Pie XI.	15*
Littérature. Bibliographie de la littérature scientifique hongr. I. (Dr. G. HALÁSZ.) — Catalogue de la Bibliothèque du Parlement I. (Dr. G. H.) — Annuaire de la Société des Bibliophiles Hongr. I. (Dr. G. H.) — HOFFMANN, E.: Les anciens bibliophiles hongrois. (Dr. P. GULYÁS.) — Annares du Musée Hongr. des Beaux-Arts V. (Sz—ő.) — CONSENTIUS, E.: Die Typen der Inkunabelzeit. (Dr. J. P.-KÁDÁR.) — Indicateur de la Bibliothèque Municipale. (Dr. C. I.) — Buda et Pest pendant la révolution de 1848. (Dr. C. I.) — Annuaire de la Bibliothèque Pédagogique Municipale. (Dr. C. I.) — ALAPY, J.: Etienne Kultsár et sa bibliothèque. (Dr. A. SIKABONYI.) — Bibliographie de la litt. hongr. en Transylvanie 1927—28. (Dr. G. H.) — KRISTÓF, G.: La première gazette provinciale hongr. (Dr. M. GÁSPÁR.) — RÓVÓ, A.: Der Buchstabe. (L.) — RÁKOSI, E.: Lebenserinnerungen. (Dr. A. KOZOCSA.) — CSEKEY, É.: Écrits du Nord. (D. V.)	16*
Revue des Revues. (Par Dr. C. I. et Dr. G. KEMÉNY.)	22*
Notices. Veränderungen in der Administration der Széchényi'schen Bibl. — Die Musikhist. Abteilung des Ung. Nat. Museums. — Verleihungen. — Der zehnte Jahreswechsel des Todes J. Todoreszku's. — Un exemplaire inconnu des Biblia Pauperum. (J. VÉGH.) — Geschenk an die Széchényi-Bibliothek. — Berichtigung. — Fehlerverbesserung	22*
Changements dans l'état des imprimeries hongroises du 1 mai au 31 octobre 1929	23*

Siège de la rédaction et de l'administration: *Magyar Könyvszemle*
Budapest, Musée National Hongrois.

Stephaneum nyomda és könyvkiadó r. t. Budapest. — Nyomdaigazgató: Kohl Ferenc.